

ANTIN KUSHCHYNSKY
2346 W. RICE STREET
CHICAGO, ILL. 60622 U.S.A.

За Самостійну Соборну
Українську Державу

Воля Народам!
Воля Людині!

ДО ЗБРОГ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ВИПУСК

21 (34)

ГРУДЕНЬ

1953

РІК

ВИДАННЯ

VI

ЗМІСТ:

1. Місія УПА:	Політичне значення уповноважень з України	1
2. З. Семенів:	Криївки і бункри „гріб” чи „шапка-невидимка” підпілля	2
3. С. К.:	До історії розвою советської таємної служби до 1945 року	4
4. І. Кисіль:	Система укріплених районів як концепція оборони СССР	9
5. Г. Д. Ф.:	Оперативні принципи наступу	14
6. М. Богор:	Картини воєнної концепції США	17
7. С. Данилюк:	Проект західньо-німецької армії - ЕОС-ти	20
8. М. Богор:	Стратегічні вогнища крізи на Близькому Сході	22
9. М. Славомир:	Червоний Китай - нова мілітарна сила	25
10. В. Г.й.:	На суді підпілля	26
11. І. Чуб:	На українському Підляшші в рр. 1944 - 1948	29
12. В. Демчук:	Із новин військової техніки	36
13. С. Прірва:	Рецензія	39

Передруки дозволені при заподані джерела

Ціна одного примірника журналу „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм.	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Британії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голландії	1.20 гульд.	в Австралії	2 шил. 6 пс.
у Швеції	1.20 кср.	в Аргентині	3 пези
у Швайцарії	1.— фр.	в Бразілії	5 крз.

Адреса В-ва: „DO ZBROJI“

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III, US-Zone Germany

Видає Місія УПА при ЗПУГВР.

Druck: „Logos“, München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

Політичне значення уповноважень з України

*Закордонне Представництво УГВР отримало від Президії
і Генерального Секретаріату Української Головної Визволюючої Ра-
ди на рідних землях наступний документ:*

*„Генеральному секретареві закордонних справ УГВР Миколі
Лебедеві.*

*Оцим підтверджуємо мандат Ваш і всього Закордонного
Представництва Української Головної Визвольної Ради репрезен-
тувати за кордоном УГВР в краю і весь український визвольний
рух на землях.*

Завдання Закордонного Представництва такі:

*1) Репрезентувати за кордоном Українську Головну Визволь-
ну Раду, Українську Повстанчу Армію, Українське Визволче Під-
пілля та весь український визвольний рух на землях.*

*2) Проводити за кордоном політично-дипломатичну та ін-
формаційну акції по лінії визвольної боротьби українського народу.*

3) (не публікується)

*Закордонне Представництво УГВР є також найвищим керів-
ним органом для всіх тих учасників УПА і підпілля, які опиняють-
ся за кордоном.*

*При Закордонному Представництві УГВР по лінії Українсь-
кої Повстанчої Армії діє місія УПА.*

Від імені Президії УГВР:

(—) М. І. Лісовий

Голова Генерального Секретаріату УГВР:

(—) полк. В. Коваль

*Підтвердження мандатів генерального секретаря закордонних справ УГВР,
мандату Закордонного Представництва УГВР та Місії УПА найвищим керівни-
цтвом революційно-визвольної боротьби українського народу на рідних землях має
важливе не тільки внутрішнє, але також і зовнішньо-політичне значення.*

Зовнішньо-політичне значення підтвердження мандатів лежить у тому, що:

*1. УГВР поновлює перед зовнішнім світом свою волю і можливість у проти-
вагу силово накиненому т. зв. урядові УССР-репрезентувати правду волю і по-
літичні прағнення українського народу, який під політичним керівництвом УГВР
зorganізовано і централізовано веде визвольну боротьбу проти російсько-больше-
вицького окупанта-поневолювача;*

*2. своїми уповноваженими визначає умандатовані інституції і визначає рам-
ки дій, викладені в наведених вище завданнях.*

Внутрішньо-політичне значення цих уповноважень лежить у тому, що:

*1. УГВР підкреслює, що суверенні права лежать у народі і еміграція є хоч
і органічною, проте малою його частиною;*

*2. визначаючи своїх уповноважених, чітко відмежовується, з одного боку, від
мінівців опортунізму, а з другого — від противизвольної дії певної частини
української еміграції;*

*3. що база УГВР лишається далі найкращою політичною формою співдії між
еміграцією і українським народом;*

*4. окремим підкресленням мандату Місії УПА підноситься важливість цен-
тралізації інформації про УПА та дії по лінії військових справ.*

*Треба вірити, що українська громадськість на чужині зуміє оцінити як
зміст, так і факт такого документу за кордоном і тепер, згідно з його волею,
буде старатися виконувати свої велики завдання і обов'язки супроти свого наро-
ду і тих, що борються за його визволення від російсько-большевицького імперія-
лізму та кремлівської тиранії.*

Місія УПА

Криївки і бункри „гріб“ чи „шапка-невидимка“ підпілля

Вже від появі повстанських криївок, особливо ж від часу перших жертв у них, втірлося було поміж підпільниками переконання й поговірка, що «криївка — це гріб для повстанця». Таке переконання знаходило своє витравдання в незвичайно високому відсотку втрат у людях по криївках, порівняно до загального числа жертв, а далі в тому, що в разі нападу ворога на криївку, можливості оборони, відступу, чи знищення ворога були мінімальні. Поминаючи збіг щасливих обставин, або ж незвичайну проворність, хитрість і холоднокровність повстанців, завдяки чому вдавалося нераз вирватися з обложеної криївки, наносячи ще й ворогові жертви, все ж у більшості випадків це не траплялося, а зібрані в криївці повстанці бували розірвані вкіненими туди ворожими гранатами, чи то вдушені газами, або навіть ділом з ракети, якщо самі не пострілялися, чи — що траплялося дуже рідко — не поздавалися живими.

Та з бігом часу погляди на проблему криївок і бункрів почали мінятися. При досліді причин такого незарадного явища виявилось, що в більшості випадків виною тут була недосвідченість, необережність, а то й злегковаження зasad конспірації. Але з другого боку тиск ворога і щораз то нові методи в поборюванні повстанського руху привели до серйознішої постави до проблеми криївок і бункрів. На місці початкової неохоти чи й навіть негативного ставлення до криївок приходило поступово переконання про їх конечність і доцільність. Врешті дійшло до того, що ціла територія діяння підпілля була вкрита невидимими підземними сховищами, які не раз і не два рятували й рятують тих же підпільників перед очевидною загибеллю. Криївки й бункри не вважаються й сьогодні ідеальною розв'язкою проблеми охорони життя й здоров'я повстанців, а радше «конечним злом», однак це «лихо» витравдало себе в більшій мірі впродовж довгих років нещадної боротьби. Криївки й бункри це свого роду форма повстанської дефензиви. Вони, — якщо певні з погляду законспірованості, — стають «шалками-невидимками», якраз у часі найбільших переслідувань і найжорстокіших акцій ворога. Вони дають найкращу змогу раненим і хворим повстанцям лікуватися, перемінюючись у підпільні шпитали. Вони теж це свого роду варстати праці для підпільної пропаганди, ховаючи в собі цілі технічні ланки з писальними машинами, циклостилями, друкарнями тощо.

Заздалегідь слід визначити різницю поміж термінами бункер і криївка, щоб не вводити неясностей. Тут належить сказати, що сьогодні зasadничі різниці поміж першим і другою полягає тільки в тому, що при системі бункрів маємо до діла з виставлюванням стійок, чого не практикується при криївках. У криївках наслуховують тільки внутрішні підслухи. Даліша ознака бункрів це положення: вони мусять мати відповідне поле відступу на випадок викриття бункра ворогом. При криївках це відограє вже меншу роль. Зрештою ж, обі ці форми повстанських сховищ в основному тотожні.

З появою криївок і бункрів в українському підпіллі зустрічаємося ще за німецької окупації. Повстанські відділи, які стаціонують переважно на місці (як ото всякого роду вишкільні сотні, охоронні відділи), зокрема ж у горах, будують для себе в догідних лісових місцях укріплення. Звичайно це побудовані з кругляків (круглого дерева) приміщення, вкопані в землю і замасковані землею, з отварами для стріляння. Ці бункери розташовані так, що творять кругову оборону, — напр. довкруги верх гори, сполучені поміж собою траншеями. Зви-

чайно один такий бункер приміщує одну чоту. В разі нападу на такий табір відділ займає оборонні становища й зводить бій. Крім того, практиковано ще заміновування передпілля такого табору, а це давало безпечність перед несподіваним нападом ворога. Однак були побудовані теж бункри, які не творили кругової оборони, і були просто призначенні для квартирування повстанців; довкруги них тоді були приготовані становища для оборони. Але й були теж будовані з кругляків звичайні бараки, що не мали якихось особливих оборонних властивостей і служили тільки за хилеве місце перебування.

Отака система бункрів не мала якогось особливого значення, а то через те, що повстанські відділи не засиджувалися довго на місцях, а до того й не займали якогось вичікуючого становища. Така система здебільше стосується тільки часів німецької окупації, як не враховувати Закерзоння, де місцями подібний бункровий спосіб звідка застосовувано ще й під польсько-большевицькою окупацією.

Щодо криївок за піднімецької окупації, то тоді вони не мали масового застосування. Якщо хотісь і користувався ними, то це були поодинокі працівники тереною мережі, які діяли одинцем і на випадок небезпеки мусили мати сковок. Натомість відділи УПА вживали криївок тільки для магазинування харчових припасів. Тоді були це викопувані в землі звичайні ями з дерев'яними стінами, долівкою й стелею, а до яких вів окремий замаскованих вхід. Ціла така криївка була зрівняна з поверхнею землі, на ній росла деревина й хащі так, що хто не знав де вона міститься, не міг її знайти.

Зainteresування криївками зростає перед самим переходом фронту. Сподіючися в терені великої кількості ворожого війська, відділи УПА будують такі криївки для себе. Ті криївки однак знаходять тоді мале застосування, бо були ще можливості перейти фронт.

Та вже зараз після приходу большевиків криївки починають прибирати на вазі. Можна сказати, що масове їх поширення сталося завдяки цивільному населенню. Чоловіки-цивілі, що ховаються перед призовом до Червоної армії, придумують всілякі способи для сховку перед масовими облавами, що тоді спадають на українське село. Відділи УПА ще тоді діють цілими одиницями, квартируючи по лісах, а часами й по селах.

Після формального закінчення війни в 1945 р., коли Москва кидає Червону армію, що повертається з-під Берліна, до боротьби з повстанцями, приходить до будування криївок повстанськими відділами. Звичайно, розчленовується ці відділи на рої і кожний з них у визначеному йому терені має забезпечитися відповідним сховищем. Очевидно, кожний з цих роїв міг бути розчленований на групи по 3—4 особи, що в практиці й роблено.

Треба зазначити, що ще й тоді криївками повстанці користувалися дуже рідко. Раз тому, що Червона армія не дуже то виявляла охоту боротися з повстанцями, а подруге тому, що тоді ще існувало до криївок і бункрів надто велике упередження й неохота. Аж перші сніги зими 1945/46 р. змусили повстанські відділи розчленуватися, а кожну з розчленованих груп забезпечити себе криївками чи бункрами. Це сталося тим конечніше, що на терен діяння УПА Москва прислала незвичайно великі сили «спецотделів» МВД й МГБ, які для того, щоб забезпечити згідні з бажанням Москви «вібори» 10. 2. 1946, мали ще й завдання знищити українське підпілля. Несприятлива погода й великі сніги, якими не можна було ходити, бо зали-

шалися сліди, силою обставин примушували повстанців частіше користуватися своїми сховками й вибиралися з них при заверсії, чи тоді, коли падав сніг. Не будь тоді криївок і бункрів, не можна було б собі уявити успішно проводжених противиборчих акцій українського підпілля. У всякому разі без криївок і бункрів було б безмірно велике число власних жертв.

Від зими 1945/46 р. як бункри так і криївки знаходять уже досить часте застосування — рідше в літі, частіше в зимі. На часте їх стосування впливає теж зміна тактики визвольно-революційної боротьби, а саме перехід на чисто підпільні форми. Розчленовані групи повстанців, призначенні до певного терену, стараються якнайкраще заховати себе перед оком ворога й його агентурної мережі, а також законспірованість дають саме бункри й криївки. Вони теж дають змогу заховатися перед ворожими облавами, що неминуче приходять завжди після повстанських акцій на ворожі знізда чи ворожих чиновників.

Куди інакше виглядала справа на Закерзонні, де червона Польща не розпоряджала такими величими силами в боротьбі з повстанцями, як большевики. Система криївок і бункрів існувала тут тільки в безлісних околицях, особливо ж на Холмщині. На решті Закерзоння відділи УПА діяли нерозчленовано й не застосовували цих влаштувань. Лише Ярославщина й Любачівщина знала бункри, які там служили відділам УПА за «казарми»; довкруги бункрів тоді були приготовані становища для оборони на випадок нападу ворога. Криївки на Закерзонні застосовували головно працівники тереної мережі.

Коли йдеТЬся про техніку будування криївок і бункрів, то тут існують певні засади, найменше злегковаження яких може довести до фатальних наслідків. Перша така засада це вимога якнайстрогішої конспірації. Кілька гірких наслідків недотримування її примусили повстанців ставитись до цієї проблеми з якнайбільшою обережністю. В основному про якусь криївку чи навіть бункер знають лише ті, хто в ній мають перебувати. З тим в'яжеться теж засада, що криївку кожний буде для себе. Це значить, що група, яка призначена до певного місця, мусить власними силами її спорядити, скриваючись навіть перед іншими повстанцями, а вже після говорити про цивільне населення, чи навіть про випробуваних прихильників підпілля. Найчастіше буває так, що навіть зверхник поодиноких груп старається не знати про точне розташування криївок, вдоволяючись тільки заподіянням місцевостей, в яких вони знаходяться. Така конспірація стосується не тільки часу будови, але й загалом цілого часу існування такої криївки. Коли її на якийсь час залишається, тоді позначається всілякими способами місце її положення, щоб повернувшись туди назад, можна було провірити, чи вступала туди якесь людська нога. При всяких найменших підозрілих познаках стосується якнайстрогішу провірку походження цих познак, а коли не можна впевнитися щодо їх причин, тоді залишається дану криївку чи бункер, як неможливі для дальшого вживання. Так само поступають, коли не відоме місце перебування хоча б одного члена даної групи. Жорстока лійсність примусила рахуватися з усілякими можливостями, хоча б не знати яким великим довір'ям обдаровано цих людей.

Дуже важлива справа це **підшукання** місця для криївки чи бункра. Тут годі подати якусь загальнотиповий рецепт на це питання, бо залежно від теренових умов і залежно від того, наскільки в цій страві орієнтується ворог, вибір місця в кожному такому випадку буде інший. Та все ж у загальному можна сказати, що тоді, коли криївки можна будувати і в населених пунктах, і на полях, і в лісах, то будування бункрів рішуче вимагає закритого терену, щоб в разі наскoku ворога

можна було з боєм, чи без нього, — відступити. Передусім входять тут до уваги ліси, непрояхні нетрі тощо.

При підборі місця на криївку чи бункер слід теж прослідити можливості **непомітного доступу до них**, — і то як людей, так і з погляду на роблення ними слідів. Для прикладу можна б навести, що напр. підхід по каміннях гірського потоку, або по втоптаній стежці — буде добрим, натомість по зораній рілі — не можливим для користування. Знову ж вхід у лісі у зasadі приймається добрим. Повстанська практика й винахідливість знають тут багато можливостей, яких тут називати не станемо.

Неменш важлива справа це **ґрунт**, в якому має бути збудована криївка чи бункер. Від того узaleжнюються в великій мірі і **способ** її будови. У глиникуватому ґрунті можна будувати «довбану» криївку, тоді як у пісковатому ґрунті приходиться її робити «розкопом». Перший спосіб безперечно кращий, бо при ньому не зрушується поверхні землі, за винятком невеличкого клаптика, з якого починається «вгризання» в землю. При сипких ґрунтах необхідно давати, крім стелі, ще й стіни з дощок або кругляків; при масивних і тяжких ґрунтах до криївки можна робити довгі й зигзакувати входи (при бункрах цього не робиться) та ще скремі віддалені від себе такі самі виходи; на пісках іх трудніше збудовувати. Тут також важливе питання «підшіркою» води. Там, де вона близько поверхні землі, криївка не може бути така вигідна, як у тих місцях, де ця вода виступає глибше. Тому залежно від того криївки будуються різної висоти: такі, що в них можна лише сидіти, але й такі, що в них можна на повний ріст проходжуватися. Між іншим, для того щоб криївка відповідала всім вимогам конспірації, вона мусить мати над стелею досить землі — товщиною бодай на один метер. Це потрібне для того, щоб при ходженні по верху не чути було підозрілого гудіння від порожнечі під ногами. Так само земля над стелею мусить бути добре втовчена, бо ж інакше після дощу чи розсталого снігу вона западеться й прозрадить положення криївки. Взагалі ж поверхня землі в тому місці, де побудована криївка не сміє нічим відрізнятися від довкілля. В лісі на ній ростуть дерева або кущі, на полях збіжжя тощо. Спеціального маскування потребує вхід до криївки, який буває такої величини, щоб людина могла просунутися до середини. Його особливе маскування конечне тому, що ця частина криївки найчастіше вживается.

У з'язку з будуванням криївки вирінає ще одна трудність, а саме — куди діти свіжу землю, щоб вона не прозаджувала близького положення криївки чи бункру. Вона може бути віднесена до річки, якщо річка досить впоблизу, або на поля, де є така ж свіжа земля, або ж врешті придумуються ще всякі інші можливі способи.

Свіжко збудовану криївку або бункер вживается не зразу. Нормально вони мусять простояти деякий час невживаними, щоб можна було переконатися, чи справді ніхто не замітив їхньої будови, а далі чи не виникають якісь браки щодо їх маскування.

Щóлиш після такої основної пропрівки можна споряджувати криївку в усе, що необхідне в ній до життя. В першій мірі повинна бути вода, сухарі, товщ, м'ясні консерви, овочі тощо. До бункрів можна теж забирати картоплю й ярини а то тому, що коли бункер має додігне положення, то ніччу можна в ньому, чи біля нього варити теплу страву. Як до бункрів, так і до криївок стягається теж відповідну кількість літератури, щоб на випадок довшого перебування в них не дармuvати й не нудитися.

Є ще дві важливі речі, які теж вимагають розв'язки: це проблема доступу повітря й приміщення відпадків. Вентиляція влаштовується вже при будуванні криївки, або й по її викінченні. Отвір для допливу повітря мусить виходити так, щоб забезпечував постійну і достатню циркуляцію повітря,

.алеж і не зраджував самої криївки. Його можна відвести в дупло старого дерева, або під відповідно покладане каміння. Небезпечно приміщувати його в місцях, на яких може лежати багато снігу, бо цей сніг буде танути й зрадить положення криївки. Щодо відпадків, звичайно практикується начиння, які можна герметично замикати. Бувають «кількакімнатні» криївки, в яких тоді під туалету відводиться окрім приміщення.

Як уже сказано, криївок і бункрів найбільше вживають взимку. Тоді то відбуваються в них різні можливі зайняття: від науки грамоти починаючи (якщо є хтось, хто не вміє писати ні читати) аж до політично-ідеологічних та теоретично військових вишколів включно. Тут теж зроджуються писані спомини повстанців, літературні спроби — поезії, нариси тощо.

Самозрозуміло, що в часі «криївкового» сезону дуже утруднені зв'язок і розвідка. Але й тут знайшла повстанська дотепність віхід. Зв'язок втримується в значній мірі за допомогою т.зв. «мертвих пунктів», себто віповідна пошта, залишається чи відбирається в умовленому місці, а розвідку ведеться здебільша за допомогою довірених селян, які в означеному часі й місці зголошують про ситуацію в терені чи то умовленими сигналами, чи відповідними знаками.

Боротьба з ворогом у цьому часі нормально зменшується до конечного мінімуму. Проводяться тільки необхідні бойові акції і то в часі догідної до того погоди. Виконавці погрібне завдання, повстанці розходяться назад до своїх сковищ під прикриттям ночі, стаючи таким чином невловленими.

Наприкінці слід ще декількома словами згадати про методи ворога в вишукуванні повстанських криївок і бункрів. Після того, як недописали широко подумані облави (як напр. «червона мітла»), він став стосувати інший спосіб. Передусім взявся «прочісувати» ліси й поля, але малими комплексами і то в підозрілих місцях. При цьому він користувався даними своїх донощиків і сексотів, як теж спирався на власному досвіді. Звичайно терен такої

малої облави був основою провірюваній за допомогою довгих загострених дротів, що їх встремлювали в землю, щоб переконатися, чи вона зрушеня, чи ні. Він так само послуговувався собаками, які мали за нюхом завести до криївок чи бункрів (проти цього повстанці теж мають відповідні способи!). Коли ж ці методи не давали бажаних успіхів, застосували большевики висилання сексотів у підозрілі місця. Також посилено роботу агентури. Але й тут вони не мали великого щастя. Здебільшого, якщо й віднайдуть якусь криївку, то це сталося в наслідок звичайного припадку, або ж — хіба що прозадилися самі повстанці власною неконспіративною поведінкою, чи то що була т.зв. «всипа», себто донос агентури. Найприманливіше для большевиків це зловити живого підпільника (за це одержують орден й підвищення в «чині»); його тоді піддають нелюдським тортурам і змушують або вести себе до відомих йому криївок, або ж бодай вказати місця, в яких такі криївки можуть бути. Коли людина не відержує знущань, психічно заламується й веде ворога, тоді й найчастіше підпілля зазнає дошкульних втрат.

До віднайденої криївки самі большевики не входять. Насамперед закликають повстанців здатися живими, а коли не має відповіді, тоді силують заходити туди або зловленіх денебудь селян, або ж самих донощиків на те, щоб переконатися, чи там кого немає. В таких випадках підпільники мусять добре уважати, щоб не вбити ні в чому неповинних селян. Боротьба над криївкою триває часами доволі довго. Обложені викидають гранати і стараються вирватися наверх. Коли це не вдається, тоді станніми кулями дострілюються. Така боротьба в українському підпіллі знає безліч прикладів надлюдських зусиль і героїства.

Підsumовуючи сказане, приходиться ствердити, що як криївки так і бункри. — хоч і безперечно мають багато від'ємного, а передусім відбиваються на самому здоров'ї повстанців, — все таки виявилися єдиними в підбольшевицькій окупації надійними сковищами й місцями відпочинку для членів визвольного руху.

С. К.

До історії розвою совєтської таємної служби до 1945 р.

ВІДДІЛ РОЗВІДКИ ВІЙСЬКОВОЇ ОКРУГИ (ПРИГРАНИЧНІ ВІЙСЬКОВІ ОКРУГИ)

Розвідковому управлінню підлягають під час миру по військових округах, а передусім у пограничних військових округах, розвідчі відділи — РО, що мають за завдання вести військову розвідку у прикордонних чужих теренах.

Побудова РО приграничної військової округи відповідає в зменшенному форматі побудові РУ; тут теж діють подібні головні відділи: «агентура», «військова розвідка» (загальне стеження за допомогою військових відділів) і «використання». До того слід додати, що відділ «загального стеження військовими відділами» (розвідка військовими відділами) про РО військової округи організовує й керує під час мури акціями, при переводженні яких трапляється нарушення кордону (як от нелегальний перехід кордону, а що звичайно тоді припинується «безвідповідальним елементам», «бандитам», тощо).

Відділові «агентура» підлягають висунені аж до самого кордону «оперативні групи» чи «розвідково-інформативні кордонні станиці» (пограничний розвідочний пункт) — ПРП.

Коротко перед вибухом німецько-советської війни наказ НКО і Генерального штабу ЧА, що його РО Балтійської особливої військової округи вислав до своїх підвідділів, включає в собі цікаві подrobiци

про кордонну розвідкову діяльність СССР на випадок війни. Згідно з цим наказом, кордонна інформативно-розвідкова станиця (ПРП) це перший орган розвідкової служби ЧА, за допомогою агентів на кордоні і він, ПРП, має давати відомості про стан суміжної держави. ПРП має права самостійного військового відділу і підчинений безпосередньо РО-ві відповідної військової округи. Ширина діяльності ПРП-ів в основному визначається розміром офензивних операцій армії. Завдання ПРП-ів полягає, згідно з мобілізаційним планом (мобіляном), у постійному стеженні призначеної їм оперативного терену, як можливого майбутнього терену боїв, і стеження за всіми деталями ворожих наземних відділів і за укріплennями в ворожому прикордонному терені, а далі за шляхами, тереновими спорудами, бензиновими станціями, за політичним і господарським станом та особливо ще повинні охоплювати здобування документарних даних (матеріалів). При виконанні цих завдань слід:

- а) використовувати всі легальні можливості,
- б) застосовувати всі методи й засоби агентів,
- в) використовувати всі вказівки, заподавані розвідковою службою охоронних пограничних відділів НКВД і органів НКГБ.

Підстава для успішного переведення усіх цих завдань це працездатна мережа агентів і співпрацюча з нею служба передачі інформацій як за

допомогою осіб, так і технічними засобами. На випадок війни треба підготувати резервових агентів, а закордоном створити запасову мережу агентів. Керівник ПРП підлягає безпосередньо шефові РО своєї військової округи і працює згідно з його розпорядженнями. Він стоїть у зв'язку із командирами розташованих у його терені відділів ЧА та охоронних відділів пограничних військ НКВД, що переймають на себе військову охорону ПРП; далі ж він стоїть у зв'язку ще із особами, що їх йому вкаже керівник його зверхнього РО.

Керівникові ПРП і його заступників підлягають 3-6 помічників, а часто ще й висильна радіостанція.

У дальшому цей советський наказ устійнє, що з початком воєнних дій ПРП має бути підпорядкований — розпорядженням РО військової округи чи то фронтового штабу — шефові РО армії та в окремих випадках — корпусу на час їх акцій у цьому оперативному терені. У першому разі советської війни німецька протирозвідка викрила багато т.зв. «Оперативних пунктів», що або самі висилали агентів, або ж служили за місця виходу й переходу за кордон агентів, висиланих РО-ми фронтів та армій.

Тому, що десь від початку 1943 року не стверджено жодної діяльності отих «оперативних пунктів», то здогадуються, що ті пункти скасовано ще перед цим роком.

ВІДДІЛ РОЗВІДКИ ПРИ ФРОНТОВОМУ ШТАБІ

Розвідкові відділи фронтів підлягають з фахового погляду шефові оперативної групи Розвідкового управління. Завданням РО фронтового штабу є розвідувати й опрацьовувати положення ворога — противіжному фронтовому відтинкові в глиб окупованої ворогом території приблизно на 300 км.

РО фронтового штабу за допомогою передаваних напрямних та розпорядків керує розвідкою агентів і стеженням військових відділів РО-ів при підлеглих йому арміях; згідно з даними німецької протирозвідки, його участь під час війни становила близько 71% всіх відомих випадків розвідкової служби ЧА. Це була в ЧА й найактивніша клітина розвідки за допомогою агентів. Советські агенти, особливо ж ті, що на окупованих німцями теренах діяли від 1943 р., часто говорили про переорганізацію й нову побудову розвідкового апарату та про зміну в ділянці завдань РО-ів фронтів і армій. Йшлося про те, що від грудня 1942 р. аж до травня 1943 р. нібито було відіbrane РО-ам фронтів і армій право висилати власних агентів. РУ Генштабу видало в 1942 році наказ, що його передавав полонений німцями старшина РО так: «Розвідка за допомогою агентів централізується і підпорядковується безпосередньо Розвідковому управлінню Генштабу. Будуть влаштовані школи, що підлягатимуть безпосередньо РУ-ю, тому що школи при фронтах не оправдали себе...». Таким чином було розпущене станиці висилки агентів РО-ів при фронтових і армійських штабах чи то їх враз із новоорганізованими школами підпорядковано центральному РУ-ю. В лютому 1943 року РУ влаштувало на цілому протинімецькому фронті «Розвідкові пункти», що були зовсім незалежні від штабів відділів і як з погляду місця так і підчиненості і мали опрацювати лише приділені їм відтинки фронту. Вислані цими «розвідковими пунктами» агенти одержували свої завдання від РУ. Озброєння й харчі ці «розвідкові пункти» діставали з осередків виряду, що були заповнені харчами, зброяю, амуніцією, одягом, радіоприладдям — постачаними з Москви. Таким чином мали бути досягнуті по змозі якнайбільша централізація й зберігання в таємниці акцій агентів. Та ці нові порядки себе не виправдали, і ці «розвідкові пункти» було знову розпущені або ж безпосередньо підпорядковано фронтовим РО-ам і так

було відновлено попередню організацію та попередній поділ завдань.

Згідно з дальшими інформаціями німецької протирозвідки, враз із зміною назви Розвідкового управління на — «Головне розвідкове управління» при Генеральному штабі Червоної армії — згодом мав бути перезваній і «Розвідковий відділ» (РО) при штабі фронту на — «Розвідокве управління» (РУ).

Шеф РО як старшина при штабі фронту для слідження за положенням у ворога має пересилані йому РО-ми армій звіти про положення в ворога звірювати із своїми власними розвідковими досягненнями та, використавши пересилати до РУ через шефа фронтового штабу як власний звіт про положення в ворога. Йому та його заступників, що давніш як комісар РО-лу був особливо відповідальний за ці відділи (вони мали в загальному й 20-30 старшин) підлягали такі відділи:

А. «Агентура» — станиця висилки агентів; для неї вживано ще й назви «3-їй відділ РО-лу фронту». Із конспіративних причин вона звичайно була приміщена у відділі яких 20-30 км від фронтового штабу. Вона висилала агентів і, — якщо для цього не було окремого відділу, — то й саботажистів. Двох чи й більше старшин її «1-го підвідділу» займалися вербуванням агентів. Потрібні для цього розмови з «кандидатами» майже ніколи не відбувалися при самому РО, а тільки на численних «конспіративних квартирах» — КК (інша ще їх назва це «секретна квартира» — СК), що були в розпорядженні «агентури» і звичайно находилися в районі її місця посту. Там агенти отримували приміщення — по змозі кожен окремо — діставали завдання й проходили вишкіл поодиноко та рідко коли — групами; там вони також чекали повернувшись з роботи на дальші завдання.

2-ий підвідділ виконував «оперативну» агентурну роботу, себто висилав агентів. В одному до «агентури» принадлежному таємному відділі переховували акти агентів та опрацьовувалися їхні персональні справи.

Існування й діяльність «саботажних або диверсійних відділів», що організовували висилку диверсантів у великому маштабі, німецька протирозвідка ствердила лише при РО-ах тих фронтових відтинків, де на окупованому німцями терені не оперували партизанські відділи. При інших фронтових штабах давали «агентури» розвідкові та саботажні доручення окремо або пов'язано з собою. В тому другому випадку «агентури» називалися також:

Б. «Агентурно-диверсійний відділ».

Відділові «агентури», а часом теж безпосередньо шефові РО фронтового штабу, підлягали — часто й далеко у засяг армії висунені «Розвідкові або оперативні пункти». Вони бували розбудовані особливо тоді, коли фронт стабілізувався, і служили за місця спорядження та за пункти приходу й відходу агентів, — також для груп агентів РО-у — і втримували з РО радіозв'язок.

РО-ли фронтових штабів висилали все частіше також окремі або «спеціальні групи». Ці акції приготовляв і ними керував відділ «Агентура» РО-у спільно з відділом «стеження за допомогою військових відділів». Членами цих спеціальних груп були найчастіші надійні червоноармійці, а звідка й невійськові, що добре знали околицю; вони підлягали керівництву досвідченого старшини ЧА. Сила цих груп була дуже різна: від 10-100 людей, до скончаної озброєні автоматичною зброєю. Як приклад наведемо склад однієї такої розвідувальної групи: вона складалася з вартового відділу числом у 20 людей, господарської групи — 5 людей і розвідувальної групи — 50 людей, поділених у дальшому на три підгрупи. Члени цієї групи були ви-

школені по розвідкових школах ЧА. Для цієї розвідкової діяльності групі ще додано відділ фахівців у мінерстві (висаджуванні), що здебільша були членами фронтових «самостійних саперських батальйонів».

«Спеціальні групи» звичайно вели розвідку у німецькім оперативному терені і лише у дальншому мали за завдання виконувати саботажні акції на важливі військові об'єкти. Особливо кваліфіковані агенти такої групи бували насаджувані на так званих «легальних» становищах при різних німецьких службових установах. Звідти вони, як резиденти, за допомогою з'язкових з-посеред місцевого населення, наладнивали розвідкову мережу. Вербування з'язкових могло відбуватися тільки за дозволом РО фронтового штабу після того як була переслана радіозв'язком відповідна опінія. В цей спосіб група наладнивала в своєму районі діяння доволі численну «резидентуру», що з нею була пов'язана почерез поодиноких «резидентів» — членів групи. Так здобуті групою матеріали доповнювалися ще захопленими німецькими документами, особливо ж оперативними залучниками та зізнаннями припроваджених німецьких вояків як «язиків». Виправу по такі «язики» кожна група мусила робити 1-2 рази в місяць.

«Спеціальні групи» стояли в безпосередньому зв'язку з радіо-узлом РО фронту.

При виконуванні отаких розвідкових інформативно-службових завдань «спеціальні групи» працювали незалежно від партизанських відділів, що діяли на даному терені. Відділи партизан однак були зобов'язані кожноточно подавати допомогу «спеціальним групам». Лише деякі «спецгрупи» мали виразний наказ взагалі уникати всякої контакту з партизанськими групами.

В. Розвідка військових відділів (загальне стеження військовими відділами).

Крім шефа з-поміж старшин тут працювали: один старший і трохи молодших помічників. Вони давали вказівки й напрямні відповідним відділам при армійських і дивізійних штабах. Ці вказівки і напрямні стосувалися головно до розвідування, веденої піхотою. Стежка робота інших родів зброї була керована «розвідковими органами управління відділів фронту» напр. панцирних відділів, артилерії, піонерів, розвідкові досягнення яких передавалися до відділу «розвідка військових відділів» (стеження військовими відділами).

Від часу, як у 1941 р. розв'язано «розвідувальні (стежні) батальйони фронтового штабу», то РО не розпоряджалася уже власними розвідковими відділами. Зрідка однак діяла ще т.зв. «особлива фронтова розвідкова сотня мотопілкістів», що висилалася на розвідку при марші вперед. Для особливо важливих завдань насильної розвідки і для більших стежних акцій РО-ві були підчинені «спеціальні розвідкові відділи». Звичайно ж, то розвідкові запотребування РО-лу фронтового штабу виконувалися розвідковими відділами дивізій і полків.

Відділ «розвідка військовими відділами» охоплює також і летунське стеження, але траплялися випадки, коли стверджено самостійні відділи летунської розвідки в рамках РО-ів фронтів. Вони виконували свої завдання власними розвідувальними літаками і стояли в зв'язку з летунством, приділенним фронтові. Помічення з повітря передавалися за допомогою розмовних засобів зв'язку з літака безпосередньо одному з помічників відділу; летунські фотознімки опрацьовувала фотолабораторія «фотографічного відділу» фронтового штабу.

Г. «Використання». Шеф відділу «Використання» його три помічники й чотири перекладачі опрацьовували такі ділянки:

а) приймання й використування звітів про по-

ложення в ворога від підчинених армійських та інших військових відділів;

б) приймання й використування даних розідки агентів, стеження військових відділів, радіорозвідки тощо;

в) переслухування особливо важливих воєннополонених;

г) перекладання й опрацьовування здобутих ворожих матеріалів;

д) збирання даних ворожої пропаганди і передавання цих даних до відділу пропаганди «Політичного відділу» (РО) без якогонебудь власного опрацьовування; таке опрацьовування відділові «Використання» було заборонене;

е) приймання й дальша передача інформативних звітів РУ;

е) на підставі власного використання згаданих повище джерел щодня в 12-ї годині висилано телеграфічно до Розвідкового управління Генштабу ЧА «інформацію про положення на фронті»;

ж) щодня в 6-ї годині підлеглі групи й одиниці були інформовані про власну діяльність та про положення ворога;

з) двічі в місяць появлявся «Інформативний бюллетень» (листок інформації про ворога), де подавалися свіжі відомості про ворога, його нову зброю, його методи оборони тощо. Цей «бульєтен», підтверджений шефом штабу й друкований у друкарні фронтового штабу, розділювався поміж підлеглі одиниці.

Відділ «Використання», крім запасних перекладачів, мав це свій «технічний відділ» для спорядження висиланих агентів, підпорядкованих рівночасно відділові «Агентура».

Г. «Керманич інформації» Розвідкового відділу (РО). Він здався ще — «помічник шефа РО». Так як при РУ, так і тут йому підлягав «радіовузол» для зв'язку з висиланими радіоагентами й розвідковими групами як теж для зв'язку з РУ і РО-ми армії. Радіовузол розпоряджав змоторизованими радіостанціями і підсував їх до переду аж під фронт — як станції для співпраці з відповідними агентами, резидентами, розвідковими групами тощо.

Радіо-розвідку вела «сотня радіо-стеження», яку для РО приділював полк розвідки при фронтовому штабі. Пересічно вона складалася з 10-12 підслухових апаратів, що з них кожний має слідити радіо-рух ворога на відтинку дивізії чи армії, що знаходилися напроти нього. Якщо такий радіо-підслух стверджив незнану до даної пори ворожу радіовисильну, тоді приїздили так звані «прицільні (засічні) підслухові апарати» в терен близько фронту й розташовувалися один від одного у відстані яких 3-0 км. За допомогою прицілювання (засічки) стверджувано місце постою ворожої радіостанції і зголовувано про це «Керманичеві інформації» та шефові РО, який на далі наказував одному підслуховому пункті дальший нагляд над нею. Для контролю радіо-руху на власному, советському боці та ще для підслухування ворожих радіо-агентів у фронтовому терені призначувалися ще окремі підслухові апарати — «прицільні» (засічні) станиці.

«Персонал» для сотні радіо-стеження та її технічніє спорядження постачалися розвідковим полком фронту. При радіо-стежній службі постійно діджурував перекладач Відділу інформації, щоб могти з місця перекладати незашифровані радіовістки; інші ж (зшифровані) вістки розшифровував спеціальний «Шифровий відділ».

Д. «Оперативна централізація вишколу» або «Штаб шпигунських шкіл». Під такими й подібними назвами проходив вишкіл агентів у районі фронту і підчиняється одному керівництву й одному наглядові. Централізація вишколу висилала окремих інспекторів теж до шкіл розвідувачів при арміях. Безпосередньо РО-лові фронту підлягали також школи, що

в своїх трьох відділах вишколювали агентів розвідки, диверсантів і радіо-розвідувачів; при тому вони тісно співпрацювали зі співробітниками відділу «Агентура», чи й з відділу саботажів та з Керманичевим інформацією.

Крім того часто ще влаштовувано спеціальні численні курси й вишколи, як от напр. дівчат-інформаторів, тощо.

Наскільки численні ці курси та як інтенсивно по них проходив вишкіл, показує хоча б той факт, що на початку 1944 року при РО Західного фронту на німецьку сторону було перекинуто нараз не менш 70 груп агентів, — а кожна з цих груп складалася з 7-8 чоловік, спеціально вишколених для розвідкових завдань; а їх вишкіл тривав два місяці щодня по 12 годин.

Е. «Відділ шифрів» — розшифровував і зашифровував таємні шифрові депеші поміж РО-лами фронтів, і далі — до РУ-я і до підлеглих РО-лів армії. Цей відділ працював зовсім незалежно від шифрового відділу фронтового штабу, який відкомандовував йому лише персонал.

Е. «Таємний архів» із персональним, адміністративним і іншими відділами.

Ж. «Розвідкові органи управління відділів фронту» для повного образу слід згадати, що вони насправді великої значення для совєтської таємної служби не мали: вони ніяких агентів не висилали, і тільки співпрацювали з РО-лами фронтового штабу і доповнювали їх образ положення ворога це своїми вислідами слідження.

Найвищому командуванням фронту підлягали «Управління дивізіонів артилерії, панцирних і саперних батальйонів», тощо. Кожне з цих управлінь мало, як «2-ий відділ» свого штабу — РО. Напр. РО штабу «Управління панцирних відділів» складався:

а) з шефа відділу, що контролював працю по підлеглих йому панцирних одиницях;

б) з одного помічника в ранзі майора, що вивчав панцирні відділи противника і для цього й переслухував воєннополонених;

в) з двох помічників у ранзі капітанів, з яких один керував справами «використування» та інформацією. Від РО штабу фронту до нього приходили відповідні звіти радіо-стеження, звіти висланіх агентів, летунського стеження, тощо, і їх він порівнював із звідомленнями про положення ворога, що іх мав від підлеглих панцирних відділів. Крім того він виготовлював звіти про типи танків ворога і вів ситуаційний шкіц положення ворожих танкових частин.

Другий помічник мав за завдання розвідувати терен плянованих на майбутнє власних танкових операцій. Щоб прослідити властивості терену він з'явувався з топографічним відділом штабу фронту і з управлінням саперних відділів.

г) з двох перекладачів для перекладення здобутих матеріалів і документів та для переслухування воєннополонених по спецпитаннях панцирної зброй тощо.

РО-ли управління відділів, вправді, не були підчинені РО-лові фронтового штабу, але ж інформували його про відділи ворога, пересилаючи напр. поточні звідомлення про ворожу артилерію й мали, та діставали від нього напрямні й стежні завдання.

Розвідковий відділ — (РО) фронтового штабу пропонує напр. 20-ом танковим відділам перевести розвідувальну акцію, щоб задобути матеріали, захватали або зліквідувати штаб ворожої частини тощо.

ВІДДІЛ РОЗВІДКИ ПРИ АРМІЙСЬКОМУ ШТАБІ

Завдання Розвідкового Відділу (РО) армії зводилося до розвідування й опрацювання положення ворога, як правило, до 150 м вглиб поза головну лінію фронту. Він (РО) керував розвідковою діяльністю РО-ів дивізій і сам висилав агентів для роз-

відування ворожого оперативного терену як також спеціальні військові одиниці для простеження безпосереднього фронтового терену. Число висланих ним агентів звичайно становило тільки малий відсоток порівняно з числом агентів, що їх висилав РО фронтового штабу.

Який великий штаб являв собою РО армії, коли йдеється про самий склад старшин, що ними розпоряджали РО-ли армії, показує хоча б такий факт, що навіть по менших РО-лах армії працювало 10-15 старшин, а також численні співробітники й перекладачі із службово-інформативними завданнями, не згадуючи вже про адміністративні кілтини РО, як от — персональні відділи, канцелярії тощо. Сила і склад РО-лів поодиноких армійських штабів, правдоподібно не були однакові і залежали від особливостей даного оперативного терену та від спеціальних завдань даної армії, як це напр. було в «Пробойових арміях».

Одночасно шеф РО випрацював положення ворога для армійського штабу; він проредаговував надіслані звіти дивізій та свої власні розвідкові дані і пересилав усе те як свій власний звіт враз із ситуаційним шкіцом про положення ворога почерез шефа армійського штабу до шефа вищого РО. Йому та його заступників, що, — крім політичного нагляду над персоналом РО-лу, — ще міг кести один з-поміж наступних підвідділів, підлягали такі підвідділи армійського РО-лу:

А. «Агентура», в якій — при пересічному числі персоналу — працювали: керівник відділу, звичайно — майор, його заступник, 2 помічники та 2-4 співробітники. Поділ завдань в обох підвідділах «Агентури», — у відповідно пomenшенні формі — такий самий, як і в подібнім відділі РО фронтового штабу, а саме:

а) 1-ий підвідділ «вербування й вишколу агентів»; і її цей підвідділ переводить тільки на доручення; для цього підвідділ має 1-2 старшин; висилко агентів займається наступний підвідділ;

б) 2-ий підвідділ «оперативний» — висилав агентів поодиноко та групами. Агенти під час підготовки й аж до часу висилки були приміщувані по численних конспіративних квартирах в околицях «Агентури»; ці квартири часто були розбудовані як місця відходу й приходу агентів та як дрібніші відгалуження самої «агентури».

Видавані «Агентурою» РО-лу армії та підтверджені РО-лом фронту завдання стосувалися майже завжди розвідки про ворога, і лише в небагатьох випадках стверджено ще й саботажні акції. Компетентний для цього відділ саботажів або диверсій існував правдоподібно лише при тих штабах армії, що то в засігу її діяння по німецькій стороні головної лінії фронту не діяли партизанські відділи. Деякі РО-ли армії вели власні школи й вишкільні курси для агентів, а які мабуть, підлягали відділові «Агентури». Викладачами по цих школах найчастіші були старшини відділу «Агентура».

Б. «Розвідка» (стеження за допомогою військових відділів). Керівник відділу стеження військовими відділами не лише видавав фахові вказівки розвідувальним частинам дивізій й полків щодо виконання даних їм доручень, але й сам проводив стежну роботу. Для цього він мав у розпорядженні власні відділи та спеціальні частини, як теж розвідувальний стежний відділ армії. Способні вояки тих відділів часою були приділювані до «Агентури» й слід розрізнювати їхні групові акції у глибоке запілля ворога від акцій груп агентів. Ці з'єднання складалися з молодших, але ж провірених вояків, що по змозі повинні були бути членами партії чи комсомолу, і були звербовані або ж відкомандовані з інших відділів. Де на те дозволяли фронтові обставини, там ці стежні відділи проходять постійно вишкіл, переводили розвідувальні акції, dennі мар-

ші із стежними завданнями, вчилися пізнавати організацію, відзнаки і спосіб боротьби ворожого війська, тощо. Бодай третину часу, призначеного на вишкіл цих стежних відділів, присвячувано на політичний вишкіл і на пропагандивну обрібку, щоб на період виключити думку про втечу до ворога.

Ці відділи мали за завдання розвідувати терен при головній лінії фронту, а далі — ворожий оперативний терен, при тому вони повинні були простижити місце й перебіг головної лінії фронту, ворожі укріплення, силу відділів, тощо, а також виконувати напади на ворожі бойові становища й штаби та приводити полонених т. зв. «язики», для переслухування. Для виконання завдання стежним відділам звичайно давався реченець, найбільше з 8 днів; для довших акцій вживало окремих спецвідділів РО армії чи фронту. Лише рідко траплялося, що на завдання ішов цілий стежний відділ, щоб у більшій акції перевести насильну розвідку при головній лінії фронту; здебільша ж таке розвідування проходило поодиноко або групами по 2-5 розвідувачів, що як групи близької й далекої розвідки могли проникнути і до 30 км в глиб поза ворожу лінією фронту. У розвідкових відділах армії було стверджено в декількох випадках окремі «сотні далекої розвідки», що висилали свої відділи з розвідковими й саботажними завданнями щодо військових об'єктів куди глибше в ворожий оперативний терен. Згодом завдання наземної розвідки передано розвідковим частинам дивізій та полків, а відповідні частини при штабах армії розв'язано.

Летунська розвідка, переведжена до травня 1943 року РО-лом, згодом була передана відповідному відділові фронтового штабу.

В. «Використання»; шеф цього відділу опрацьовував враз із своїм заступником і бодай трьома пекладачами власні розвідкові дані, додаючи ще зізнання полонених, захоплені ворожі документи, тощо. На основі дивізійних звітів про положення, він опрацьовував звіти про положення в ворога, вів ситуаційні шкіди ворожих становищ і передав їх шефові штабу та РО-лові штабу фронту.

Відповідні звернені і підлеглі штаби відділів були постійно інформовані про положення в ворога.

Г. «Радіо-пункт»; обсаджений радіооператором та його заступником і «ключовим», що втримував зв'язок із РО-лом армії, з РО-лом фронту та ще з РО-лами сусідніх армій. З висиланими агентами «радіо-пункт» звичайно радіо-зв'язку не мав.

І. «Шифровий» підлягав безпосередньо шефові РО-лу. В його роботу «відділ шифрів (8-ий)» армійського штабу не мав ніякого вигляду.

РОЗВІДКОВІ ОРГАНИ ДИВІЗІЙ І ПОЛКІВ

Розвідковий відділ (РО) дивізії мав за завдання розвідати про положення в ворога на протилежному відтинку фронту вглиб і до 20-30 км. Для цього він мав у своєму розпорядженні розвідувальні частини; агентів він назагал не висилав. В лютому 1942 року було видано до РО-лів дивізій наказ, як доповнення стежної діяльності, висилати теж і агентів у вороже у вороже запілля вглиб геть аж до 30 км. Мабуть, у березні 1943 року цей наказ було відкликано. Для РО-лів дивізій заледве залишено завдання — в рамках їх постійної діяльності — турбувався про перехід агентів почесрез лінію фронту та принімати цих агентів при повороті.

В РО-лі дивізії працювали: шеф РО (звичайно майор або капітан), його заступник, 1-2 помічники, 1 перекладач та декількох канцеляристів. Поділу на підвідділи відповідно до ділянок тут вже немає. Головні його, РО-лу, завдання такі: використовувати переслані йому відомості про положення в ворога та звіт про них пересилати шефові дивізійного штабу, опрацьовувати звіт про положення в во-

рога й пересилати його РО-лові армії, переслухувати воєннополонених та перебіжців, в разі потреби також і місцеве населення, вести розвідку за допомогою розвідкової сотні при дивізії та врешті — переправляти через фронт агентів, яких висилали на роботу РО-ли фронтів та армій.

Напр. в одному наказі контррозвідкового відділу советської 19-ої армії до його ж підлеглої станиці при дивізії вимагано негайного звіту про те, чи можлива на її відтинку переправа агентів. Далі про те сказано так: «Треба мати на увазі, що переправа в запілля ворога з важливими завданнями має бути переведена компетентними товаришами. Тому конечно цей перехід забезпечити так, щоб жертв і втрат було якнайменше (згідно з вказівками ЦК ВКП(б)). Також і переправою агентів контррозвідки займалися звичайно РО-ли, інколи при допомозі розвідкової сотні при дивізії.

Розвідкова сотня дивізії — до 1943 року кожна дивізія мала свій дивізіон розвідки — підлягала безпосередньо командирів дивізії. Однак на практиці то нею розпоряджав РО, від якого вона одержувала доручення — на основі поставлених командиром дивізії розвідкових завдань. РО мав та-кож добирати людей, до розвідкової сотні та готовити їх до їхньої діяльності. Про загальний склад і завдання таких розвідкових відділів було вже говорено при РО армії. Розвідкова сотня дивізії звичайно складалася з 2-3 чот, по 40 людей кожна, узброєні головно ручними гранатами і машиновими пістолями. Одне з найважливіших її завдань було підшукувати шляхом збройних випадів ударних відділів місця, додіні для переправи агентів чи то й більших відділів. В цих місцях переправлялися згодом окремі відділи РО штабу армії і фронту, не рідко силою геть аж до батальйону, щоб виконувати близько за головною лінією фронту розвідкові й саботажні завдання. Суцільна висилка розвідкової сотні дивізії траплялася тільки дуже рідко тому, що більші ударні відділі звичайно бували розбиті і більше вже не поверталися. Як показує виданий в квітні 1943 р. таємний наказ НКО, то передусім достава німецьких «контрольних» полонених мала спричинювати важкі втрати і то так, що лише за ціну 20-30 советських убитих міг бути доставлений один німецький полонений. Тому цей наказ дивізіям і полкам дозволив на висилку лише менших груп, приблизно по 10 людей. Більшу акцію, згідно з тим, могли виконувати лише армії.

В штабі полку завдання розвідувати про положення в ворога виконував «2-ий помічник шефа штабу полку» — (ПНШ 2 — помічник начальника штабу 2). Із розвідкових частин то полк мав: одну розвідкову роту піхоти (25 чоловік) та одну чоту кінноти (около 12 вершників). Вони підлягали безпосередньо командирів полку; насправді ж то ними керував «ПНШ 2».

Їх теж тільки рідко висилано як цілість; переважно ж у малих стежках і групах, що мали розвідувати й брати полонених на головній лінії фронту та вглиб і до 10 км поза нею.

ПРОТИРОЗВІДКОВА СЛУЖБА (КР) ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ

1. Від ОО НКВД до ОКР НКО «Смерш»

Протирозвідка внутрі відділів Червоної армії була й е постійно лише частиною завдань тих організацій, що кожночасно мають забезпечувати «внутрішню безпеку». Інша ж, куди більша частина завдань цих організацій лежить в безперебійному нагляді над відділом: вони реєструють і переслідують наявні такі малі прояви «антисоветського наставлення», як загальне й політичне невдоволення, недисциплінованість, недостатнє узброяння й постачання тощо. Таким чином буцімто мала б бути на-

перід відібрана зовнішньому ворогові змога вести плянову розвідку й розклад внутрі ЧА.

Нагляд над відділами і протирозвідка працють рука в руку: широко розгалужена мережа першого нагляду служить одночасно обороні перед агентами, що вже втиснулися чи втискаються, і через те служить головному завданню протирозвідки, яка ще крім того старається розвідати за допомогою протирозвідки, веденої в ворожому терені про пляновану звідти висилку агентів — і то ще в стадії приготування. Числом цих завдань вияснюється факт, чому організація советської протирозвідки внутрі відділів є безспорівнання більша, як організація військової розвідкової служби.

Короткий погляд на розвій військової протирозвідки дає змогу пізнати, що вона в основному була побудована відповідальним за безпеку цілої держави, — отже теж і військових відділів, — Народнім Комісаріятом Внутрішніх Справ (НКВД). На зразок попередніх «військових відділів ГПУ» (Государственное Політическое Управление) були побудовані «окремі відділи НКВД» (ОО НКВД — «особіє отдель НКВД»). Вони були, як це часто говорилося в советських наказах, окремими відділами НКВД, приділеними до штабів «Збройних сил» ССР, яким всін виключно підлягали. Тому ОО НКВД були приділювані як штабам ЧА, ЧФ, летунства, так і штабам пограничної охорони «Внутрішніх військ НКВД», міліції тощо. Якісь, напр. «цивільні ОО НКВД», скажімо при установах НКВД поодиноких республік, областей і районів, — не існували.

Є однак можливе, що в станції НКВД штаби гарнізонів і в станції НКВД тих місцевостей, де стояли військові залоги, були вбудовані «окремі відділи» (ОО), однаке завданням тих ОО було виключно наглядання над місцевими військовими частинами. Зазначуємо виразно, що часті популлярні згадки про цивільні ОО НКВД в затильних районах полягали на постійному змішуванні ОО НКВД із призначеними для цивільного сектора проти розвідковими відділами КРО НКВД — станцій. В Червоній армії ОО НКВД розтягли на все — від ген.

штабу до групи стрільців — свій всюди присутній нагляд і протирозвідку і то в такій мірі, що ті відділи скоро стали конкретним поняттям і символом шпитування, придушення всякої думки, символом політичного переслідування. Тому означення ОО НКВД залишилося як слово щоденного вживання червоноармійця ще довго живим, і то ще навіть тоді, коли його вже офіційно було змінено. Це сталося вперше в лютому 1941 року, коли ОО НКВД — у зв'язку з новим розподілом НКВД на НКГБ і на властиве НКВД, — був перезваний на «ІІІ Відділ» та підпорядкований НКО (Народному Комісаріятові Оборони). Коротко після вибуху війни, в липні 1941 року, однак було знову привернено попередній стан і ОО НКВД існували далі, приблизно до травня 1943 року. Впродовж війни їхні засяг діяння постійно збільшувався. Також новостворені відділи і штаби партизан зачислювалися до «збройних сил» ССР і мусіли бути під опікою НКВД. Крім того протирозвідування ставало щораз можливіше хоча б і для того, щоб належно поборювати насаждуваних ворожих агентів, що слідкували за советською оборонною силою, а при тому не занедбуваної загального внутрішнього нагляду по військових частинах. Це пересунення наголосу на протирозвідку знайшло свій вислів у травні 1943 року в Червоній армії. Тоді перейменовано ОО НКВД на: «Протирозвідковий відділ (КРО) «Смерть шпіонів» (ОКР НКО «Смерш»), коротко «Смерш», а з цим відділено його від НКВД й підчинено Народному Комісаріятові Оборони (НКО). Також і тим разом рівнобіжно з тим прийшло до створення НКГБ (Народний Комісаріят Державної Безпеки), і через те ОО не зникли зі схеми советської протирозвідки. Названі організаційні зміни стосувалися ОО НКВД лише советської армії, зате ж залишилися вони, ОО НКВД, при партизанських відділах і, правдо-подібно, теж при пограничних відділах, відділах НКВД і при міліції. З цих причин подаємо понижче побудову ОО НКВД при вищих штабах Червоній армії. Вона дозволяє й на далекосяжні заключення і щодо розчленування та форм праці теж і наявних сьогодні протирозвідкових відділів Советської армії.

I. КИСІЛЬ

Система укріплених районів як концепція оборони ССР

Розглядаючи деякі советські форми бою, не можна поминути военної доктрини, що з неї випливають методи й принципи ведення війни советською армією.

Марксо-ленінське вчення про організацію пролетарської революції та побудову комуністичного ладу в усьому світі, є теж основним кістяком і военної доктрини, активно впливає на советську військову стратегію. Вони тримає загнужданим генеральний штаб і недопускає свободного мишлення. Особливо помітно було це в період воєнних кампаній. Без дозволу з Москви ніодин командувач арміями, чи командир дивізії не міг самостійно винести бойового рішення, бо йому грозив розстріл. Це ж і вияснює, чому советські маршали не умирали власною смертю.

Такі маршали, як Фрунзе, пізніш Блюхер, Тухачевський та багато інших генералів, що були непоганими полководцями, якщо оцінювати їх із військового погляду, попадали в неласку тому, що часами відхилялися чи то

забували за основну частину марксо-ленінської теорії.

Советські полководці, як показує практика, виховані у т. зв. «вольових якостях» стають справді ініціативними старшинами, що вільно мишлять і вільно рішать, але ж це тоді утруднює над ними контроль з боку політбюро. З цих то причин плянування в советському генеральному штабі військових кампаній могло і навіть мусіло відхилятися від основної, т. зв. генеральної лінії комуністичної партії ССР.

Можливо такі маршали й генерали ще й досі були б у живих, якщо діяли б так, як діє нині маршал Ворошилов, або партійний Булганін (ми звемо його партійним тому, що він ніколи не мав нічого спільногого з військом, а лише комуністична партія випестила його собі на втіху та поставила на контрольний пост над фактичними полководцями). Немає сумніву, що маршал Блюхер і Тухачевський, якщо вони були б марксо-ленінськими докторинерами в повному розумінні, то для них

були б нині слава й пошана більші від тих орденів, що їх Ворошилову на старість припоручив роздавати Кремль. Можна думати, що й маршали Жуков та Тимошенко теж досягли нині високого щабля в військовому керівництві, але й вони правдоподібно нині на роздоріжжі; — покаже аж майбутнє. Історія показала, що диктатура веде неминуче до взаємонаїщення серед самої олігархічної верхівки.

Советська воєнна доктрина тримається наступально-агресивно-імперіалістичного принципу, а гаслами, спеціально-підібраними для советських офіцерів і вояків, настирливо виховує їх в єгоїстичному, ворожому наставленні до народів західного світу і до всього, що не комуністичного чи советського походження. На пропагандивно-політичних годинах у Совармії вщіплюють гасло: «Битимемо ворога на його ж території». Звідси то в советських академіях і воєнних школах особливо розроблювалися вправи з обсягу наступального та зустрічного бою. Коли ж справа стосувалася інших форм бою, то вони відштовхувалися на другий плян. Ці принципи обов'язували в советській армії до тридцятих років.

У тридцятих роках советська воєнна доктрина доповнилась новим гаслом: «Чужої землі не хочемо, але й із своєї ні п'яді не дамо нікому».

Особливу увагу приділено такій фюромі бою, як **оборона**, що її почали вивчати вже рівнобіжно і з такою ж увагою, як і бій наступального характеру.

Поштовхом до цього із сторони советського головного командування був страх та плян відмежуватися від західного світу; на Заході саме в цей період розбудовувано лінії Мажино й Манергайма, і це заставило СССР і собі перейти на систему оборонних валів на випадок, якщо б його, СССР, несподівано заatakовано.

Витрачення великих сум та матеріалів на будову залізобетонних споруд, смуг і пасм перед війною примусило до створення в прикордонних місцевостях цілої системи укріплень здовж кордонів Бесарабії, Польщі, Білорусі, на Дніпрі, Далекому Сході та в особливо важливих стратегічних напрямках величезних просторів СССР. Розбудована фортифікаційна оборона, що розрахована на підтримку польових стрілецьких з'єднань і частин, така поєднана теоретична оборона повинна була дати не менше як 10—15 куль впродовж одної хвилини на один метер оборони земної площини. Тому також оборона стала важливим чинником у системі советського бою.

Советська оборона як правило поділяється на такі складові елементи:

1. передпілля, що охороняється бойовою охороною дрібних підвідділів, а в залежності

від величини передпілля — батальйоном чи й полком;

2. фальшивий передній скрай оборони;

3. справжній передній скрай оборони з його вогневими одиницями і ДОТ-ами («довготривалими огневими точками»);

4. глибина оборони з запасовими бойовими становищами для вигідного маневру в глибину запілля і здовж фронту;

5. протитанкової й протиартилерійської резерви для протиудару в разі несподіваного прориву або обходу з флангів в глибину оборони, та протиповітряної оборони;

6. ціла мережа траншей, що пов'язані шляхами сполучення для постачання зброєю, харчами, поповненням живої сили та для евакуації ранених; мережа оборонних перепон-споруд: протипіхотних мін (ППМ), протитанкових мін (ПТМ), спотикачів, мало замітних перетинів (МЗП) з непомітного тонкого дроту розкиданого в траві, ескарпів, земляних бункрів (ДЗОТ-ів — «довготривалих земляних огневих точок»), «іжаків», лісових завалів, колючого дроту в один, два, три кілки, та інших електрических дротів, з обов'язковим використанням природньомісцевих перетинів, річок, ярів, обривів, багон тощо;

7. з обов'язковою засадою — виконувати всі дії вночі без вогню, а днем — замасковано під колір місцевости та обов'язково закопати в землю озброєння і тяглову силу. Після того, коли ворог знесилів у боротьбі з різними несподіваними тяжкими перетинами, советська постійна оборона повинна була б обов'язково переходити до протинаступу.

Справжній передній скрай оборони за советськими уставами має назву уявленої лінії, що її накреслює ціла система вогневих одиниць: ручних кулеметів, станкових важких кулеметів, протитанкових рушниць, окремих піхотних гарматок, легких земляних споруд (ДЗОТ), гвинтівок, автоматів, мінометів та іншого озброєння близького бою.

Завдання справжнього переднього скраю оборони це — дати на віддалі не менше 400 метрів перед собою цілу систему масового вогню, покриваючи місцевість двослойовим, трьослойовим шаром вогню, що примусить ворога передчасно розчленуватись, розгорнувшись та виявити свої головні сили й основний замір свого наступу, проти якого оборонець негайно повинен відкрити активний вогонь із глибини оборонної смуги, а також підготувати до бою резерви з завданням перейти до протинаступу.

Для того, щоб справжній передній скрай оборони не був розгляданий ворогом і став несподіванкою для нього, советська тактика стосує ще **фальшивий передній скрай**, що служить допоміжною лінією спротиву та обману.

Фальшивий передній скрай оборони називається так тому, що він справді не є основ-

ною правдивою лінією оборони: на ньому зброя й військо розташовані тимчасово, з легкими бойовими становищами і лише на поверхні землі.

Ця тимчасова лінія вибирається в зовсім іншому місці і напрямках від основної оборони. Завдання фальшивого скраю оборони, завести обов'язково ворожі відділи в блуд, відволіти тактичну увагу противника та притиснути його підставити свої фланги безпосередньо якраз під дії основного вогню справжнього переднього скраю основної оборонної смуги чи району.

Відділи, що розташовані на фальшивому передньому скраю, відходять поступово під натиском ворога, тримаючись за місцеві закриття; вони відходять на одне чи друге крило справжньої головної оборони, заманюють в пастку ворожі відділи, а якщо є змога, то манять в такому напрямку, де розташовані «кулемети кинжалного діяння», щоб знищити ворога.

Передпілля поділяється на дві частини: на стратегічне і на оперативно-тактичного призначення.

Передпілля стратегічного призначення це терен, місцевість, що тягнеться на десятки кілометрів, починаючи від ворожих бойових становищ наступу до переднього скраю основної лінії оборони.

На стратегічному передпіллі в бойовому порядку можуть бути розташовані полки, дивізії а то й цілі з'єднання, що мають за завдання рухомою оборону, прикриваючи одне одного, відходити від ворога; одночасно вони мають за завдання вимотати, знесилити, та частково знищити противника, а пізніше відійти на свої оборонні становища в глибину оборонної смуги поміж укріплень.

В такий спосіб передпілля дає змогу бойовим гарнізонам оборонної глибини та на всюму відтинку здовж фронту виграти на часі, щоб успішно зайняти і приготувати залізобетонові фортеці до рішучого головного бою, як плацдарм на основному стратегічному напрямку цієї оборонної смуги чи пасма. Таке стратегічне передпілля советського фронту в другій світовій війні було організовано від річки Прут, Серет, Дністер в напрямку Одеси, як теж в інших напрямках советських фронтів; воно себе не виправдало через цілу низку німецьких оперативно-тактичних несподіванок.

Оперативно-тактичне передпілля повірняючи зі стратегічним передпіллям розраховане на менші маштаби окремих операцій, а тому воно організується в основному стрілецьким з'єднаннями, або стрілецькими дивізіями на своїх відтинках оборони. Оперативне передпілля для цілого піхотного з'єднання може бути розтягнуте на двадцять — тридцять кілометрів вперед, а тому на прикриття терену

виділяються частини не більше одної третини сили від з'єднання.

Стрілецька дивізія організує передпілля в 15—20 кілометрів з виділенням сили не більшої від полку, полк — не більшої від куреня, а деколи — то відповідні спеціальні відділи підсилення; про це рішають рельєф місцевості та оперативна важливість оборонного відтинку і величина оборонної смуги.

Фортифікаційна оборона (укріплені райони) відрізняється від тимчасової рухомої оборони і від позиційної (постійної) оборони тим, що вся її оборонна глибина складається з цілої низки різноманітних залізобетонових вогневих фортець, що себе взаємно підтримують, і то — як в глибину так і вздовж фронту; вони розраховані на довготривалість своїх гарнізонів, що їх підтримує піхотне військо поміж фортифікаційними спорудами.

Під час ведення бою в той спосіб, коли на віть ворог зайде геть далеко в глибину оборонних становищ таких укріплень, залога кожної довготривалої споруди з бетону й зализа (ДОТ — довговременна огнева точка) повинна самостійно оборонятись та не віддавати ворогові своєї фортифікаційної споруди, аж поки противник не буде головними зусиллями знищений, отже тому: набої, іжа, стріливо, — все те розраховане з резервою вести бій впродовж довгого часу в оточенні ворожого війська («вмерти, але не підкоритись!»). Кождий такий гарнізон можна взяти живим або знищити хіба лише за допомогою бльокування, себто закидати амбразури (прорізи, відкіля ведеться вогонь) мішками з піском чи землею, щоб залогу примусити зупинити вогонь, чи то також під'їздом танків, які своїм корпусом, дотикнувшись до амбразур, загороджують ведення вогню з ДОТ-ів, а тоді вже сапери (піонери) підкладають під споруду підривні матеріали та цілком її висаджують в повітря враз із гарнізоном.

Советська фортифікаційна оборона в повній пов'язана з постійною польовою обороною піхотних військ; сисетма таких укріплень плянована советським головним штабом по всіх оборонних зонах території СССР. З того погляду поділяється на:

- а) оборонні укріплені зони, до яких входять по одній до трьох військових округ;
- б) оборонні укріплені пасма-смуги;
- в) укріплені оборонні райони військових з'єднань;
- г) укріплені райони військових частин;
- д) укріплені райони куренів;
- е) укріплені райони сотень;
- ж) основні вогневі напрямки (кути обстрілу), по дві-три вогневих одиниць на одну чоту;
- з) окремі вогневі одиниці (ДОТ), що звуться гарнізонами, мають вогневі напрямки обстрілу та пов'язані підземними кабелями (телефон, електрика).

Укріплені райони в цілому згори і аж до окремих ДОТ-ів заповнюються цілою системою побудованих споруд, що як правило виготовлені в пов'язанні з вимогами місцевості, а які рішують про побудову залізобетонових фортець-споруд різних величин спротиву і вогневої сили; ці споруди бувають різної системи й величини. Іх найпоширеніші типи — такі:

1) **МС** («малое сооружение»); така залізобетонова споруда (ДОТ) має найтонші залізобетонові покриття, стеля товщиною 25—30 сантиметрів, стіни до 40 сантиметрів. З озброєння має один станковий і один ручний кулемет. Гарнізон складається з трьох вояків, що мають в запасі гранати, два автомати, стрільна і їжу.

Тактичне завдання цієї споруди це прикрити вузький підхід, прохід, яр, балку, міст, що вигідний для підходу ворога. В основі кулеметний вогонь має завдання «кинжалного діяння»; знищити ворога, підпустивши його як найближче в свій кут обстрілу.

2) **М-1** («марка один»), це залізобетонова споруда, товщина побудованих стін якої доходить до одного метра, а стеля товщиною до 40 сантиметрів; її озброєння — два станкових кулемети, один ручний кулемет, запаси набоїв, гранат, амуніції. Гарнізон обслуги числом 4—5 вояків. Вогневий обстріл провадиться з двох амбразур.

3) **М-2** («марка два») — залізобетонова споруда; її товщина стін 1,40 сантиметрів, стеля 90 сантиметрів; озброєння — три станкових кулемети, ручний кулемет, амуніція, стрільна, гранати, їжа. Гарнізон складається з 6—7 осіб; вогневий обстріл провадиться з трьох амбразур з поземним кутом 180 градусів.

4) **М-3** («марка три»), це залізобетонова одиниця, що має споруджені стін товщиною 1,50 сантиметрів, стеля товщиною одного метра; споруда — двоповерхова; озброєння: три станкових кулемети на другому поверсі та один-два кулемети на нижньому поверсі. Така споруда має круговий обстріл. Озброєння 5—6 станкових кулеметів, один ручний кулемет, два до трьох автоматів, резервове озброєння, набої, гранати, їжа та вода. Гарнізон складається з 12—15 осіб обслуги. Така споруда будується на оперативно-важливих напрямках та для вогневої підтримки сусідніх споруджень як у переді так і по заду, а які своїм вогнем не в силі прикрити місцевості навколо себе.

5) **Напів-капонір** — залізобетонова споруда, що має спеціально оперативно-тактичне завдання, забезпечує важливі напрямки та повне коло обстрілу. Товщина залізобетону така ж, як у будові М-3. Кут обстрілу на пів кола. Це двоповерхова будова, що вгорі має дві гармати калібрі 76 мм, які провадять вогонь крізь дві тяжко закривальні амбразури. Внизу — три станкові кулемети, що ведуть

вогонь у колі 180—300 градусів з трьох амбразур. Завдання кулеметів — прострілювати мертвий кут гармат та забезпечити вогнем їх кут схилу. Гарнізон обслуги складається з 20—25 осіб, що забезпечені зброєю близького бою та резервами стрілен, їжі й води.

6) **Повний капонір** — має на озброєнні три гармати 76 мм калібрі. Кут обстрілу 360 градусів. Станкових кулеметів три. Обслуга — 25—30 осіб, в тому числі середніх старшин 1—2. Така залізобетонова розбудова має близько біля себе скований під землю цілий стрілецький курінь, що діє за спеціальним завданням, а також у боротьбі з ворожим десантом. Такий курінь, що скований під землею, має біля себе бетонову споруду, а під землею повне забезпечення електросвітлом, їжею, водою, що там набирається власною водяною помпою. Є також помпа випомповувати тяжке повітря і впомповувати свіже. Є апаратура охолоджувати вистріляні гільзи, кімнати для відпочинку вояків з відкладними ліжками, кімната для варотвих, туалети тощо. Цілий курінь під час бою в поготівлі що хвилини до ведення бою. Командир такого спорудження обсервує місцевість в напрямку ворога при допомозі перископа з підземелля, а який замасковано виступає над поверхнею землі 10—20 сантиметрів.

Всі залізобетонові споруди: МС М-2, М-3, півкапоніри і капоніри — мають у себе в середині окремі відгороджені кімнати, що називаються **каземати**; помпу добувати з-під землі воду для водою холоджених кулеметів і для пиття гарнізоном; коли потрібна вода, її обслуговує один із вояків в ручний спосіб. Є також ручна помпа випомповувати отруйні гази від стрілен. Амбразури, крізь які ведеться вогонь, щільно закриваються сталевими плитами; є там перископ для спостерігання за ворогом, є аптечка для перев'язки легкоРанених. Дворик, що викопаний у землі поруч з кожною залізобетоновою будовою, замаскований одночасно над поверхнею землі; в ньому може відпочивати гарнізон в часі спокою.

Слід відмітити, що коли провадиться бій, у казематах (окремих кімнатах) дуже тісно, бо в них навантажено багато стрілен, їжі, амуніції; крім того особливо ж важко гарнізонові (воякам), що веде вогонь, бо від стрілянини дуже глушиль і шкодить на слух; тому ж, що гази збираються, від них часто хворіє увесь гарнізон. Бувають випадки що вояки чадіють, дістають болі голови та під час бою примушені або припинити вогонь, або залишити свої бойові каземати, вийти на дворик, щоб відпочати та дихнути свіжим повітрям. Крім названого озброєння, в таких спорудженнях уживається спеціально пристосованого стола для кожного кулемета, а на цьому столі розрахована лінія поземного мірника, яка дає

змогу точно стріляти не тільки в день, а і в ночі в різних напрямках поземного кута. Для цього на кождий кулемет своєчасно вдень приготовляється стрілецька картка, яка обов'язково находиться біля кулемета, і нею користується старший вояк націловач кулемета. На ній відповідно нанесені головні орієнтирні предмети в терені «(орієнтири)», легко помітні крізь амбразуру в місцевості. До них зміряні відстані за допомогою вирахівних апаратів, вирахуваний кут схилу за допомогою кільця на станковому кулеметі.

Таким чином кулеметник вивчає орієнтири, кождий зокрема, ще до початку ведення бою та мусить їх знати напам'ять і на вигляд,

знати назви відстані та їх важливість у відтинку своєї амбразури, де передбачається можливе появлення ворога. Томущо в кулемети вода подається весь час під натиском помпи, то кулемети нагріваються менше і дають більше вистрілів на мінуту, ніж пересічний кулемет такої ж системи в полі; там бо час іде ще й на заміну гарячої води та нових цівок. Для того, щоб організовано й пляново вести вогонь з окремих ДОТ-ів та цілою системою району оборони взагалі, то вживаються стрілецькі картки не лише на кождий кулемет, але також на кожду бетонову споруду і на цілий оборонний район. Форма стрілецької кулеметної картки на один кулемет виглядає так:

Кулемет № 2 — старший кулемета
сержант Петров.

Стрілецька картка для кулемета (ДОТ-у) № 337.

Назва місцевих предметів, орієнтирів та їх номери	Поземий кут настолі для кулемета	Кут по кільці кулемета	Віддалення до орієнтирів у метрах	Азимут в градусах	Помітка, де головний орієнтир або напрямок
1. Церква	20	1	1 800 метр.	180	головний
2. Телеграфний стовп	30	3,5	1 700 метр.	175	
3. Окремий будинок	20	4	300 метр.	185	
4. Роздоріжжя	110	5	780 метр.	90	
5. Хрест біля дороги	46	13	1 200 метр.	120	головний

Складав комендант (ДОТ-у) № 357
лейтенант — Козлов

Будова і система вогню

Для того, щоб покрити всю позему площину найбільш насиченим вогнем, легкою та тяжкою зброєю, Совармія застосувала спеціальну організацію вогню. Така система вогню розподіляється на окремі елементи. Сильніший і насиченіший вогонь використовується в першу чергу в особливо важливих напрямках. Також поділяють у якнайдогідніших вогневих взаємодіях в підтримці один одного на турбування ворожого війська, або на його знищення.

Вогонь советської постійної оборони з фортифікаціями в укріплених районах має такі вигляди і назви:

- а) вогонь фронтальний,
- б) вогонь косоприцільний,
- в) вогонь фланговий,
- г) вогонь кінжалевий,
- д) вогонь рухомих — мандрівних катюш.

Вогонь фронтального діяння має основні напрямки діяти проти ворога безпосередньо

перед собою в кутах обстрілу 45—90 градусів, в основному в середині оборонної лінії переднього скраю оборони.

Косоприцільний вогонь розташований в право і ліворуч від фронтального. Такий вогонь має кути обстрілу від 90—180 градусів і використовується на підтримку фронтального вогню при взаємодії з вогнем бойових становищ з глибини оборони.

Вогонь флангового діяння використовується виключно для прикриття слабих флангів і для обстрілу вздовж лінії переднього скраю оборони як допомога фронтальному і косоприцільному вогневі.

Кінжалевий вогонь пристосований в найбільш вузьких проходах, на мостах, просміках, ярах, болотах та інших місцевих невигідних проходах.

Вогонь мандрівних гармат, кулеметів і катюш — реактивного діяння, вживається в основному для того, щоб завести в блуд ворога та обдурити що до власного розташуван-

ні вогневих одиниць на головній обороні і особливо не передньому скраї лінії оборони.

Артилерія й танки на всю глибину оборонного пасма, смуги чи району прикривають оборонні становища своїми вузлами спротиву в поготівлі, щоб якщо потрібно — перейти в протинаступ, або в повний артилерійський чи танковий бій при взаємодії з піхотними частинами та з фортифікаціями укріплених районів.

Переходячи до висновків відмічаемо, що ССРР та його генеральний штаб мало приділив уваги перед другою світовою війною вивченняю принципів **рухомої оборони**, що виявила німецько-советська війна; ССРР пляново обороняється, маючи величезні простори,

та застосовувати рухомої оборони не вмів. Тому вона, оборона, не була однією з головних форм плянового бою; армія ж мала вигляд незорганізованої товпи людей, що лише втікали (між іншим, в першу чергу комісарі й політпрацівники!) від близкавичного німецького наступу, а місцями втримували її лише «заградітельні отряди», розстрілюючи своє власне військо.

Фортифікаційна оборона укріплених районів була зовсім не викорисана. Советська армія ледве-ледве успіла вирвати зі своїх укріплень зброю й гарнізони. Німці, добре розвідавши советські укріплени райони, знайшли догідні місця обходу і без спротиву обійшли залізобетонові споруди.

Г. Д. Ф.

Оперативні принципи наступу в німецькому формуванні

Штурмовий дим може в догідних умовах погоди й вітру заслонити власні війська під час наступу та закрити вгляд у терен ворожим стежним пунктам і відділам оборонної зброї. Штурмова димова заслона має велике значення при здобуванні некритичного терену. Наступаючі частини повинні користати її обмежене тривання. Артилерію слід повідомити про ймовірне поширення заплянованого задимлення, щоб вона згідно з цим могла ще поробити відповідні заходи.

Дивізійний відділ зв'язку буде і втримує по змозі до кожного командира безпосередньо підчиненого командирові дивізії чи то начальників артилерії, телефонну сполучку. Всі командири важких частин під час просування вперед і під час розбудови своєго командного пункту дбають про забезпечення лінії зв'язку.

Застосування засобів зв'язку мусить відповідати осередкові ваги наступу.

Мережі піхоти й артилерії слід під час побудови бойової мережі прокладати окремо. Зв'язкові лінії артилерії мають першенностю.

Запас засобів зв'язку слід тримати напоготові, щоб під час успішного розгорнення наступу мати забезпечені певний зв'язок із частинами, що в бою, зокрема ж — із піхотою й артилерією.

Поперечні лінії зв'язку влекшують співінів окремих родів зброй і швидкий обмін поробленими помічними.

Якщо під час наступу вийнятково не дастися втрати безпосередньо телефонної сполучки з підчиненими командирами, то дивізійний відділ зв'язку прокладає вперед тільки головну вісь зв'язку, яка складається з кількох дротових ліній. На прикінці цієї головної осі слід розбудувати місце зголошень «Meldestelle», від якого й до якого маєйти зв'язок.

Дивізійний командний пункт мусить бути намічений, бо його положення має великий вплив на розбудову бойової дивізійної мережі зв'язку. Її поширяють зв'язкові мережі стежного відділу, летунських сил і протилетунських відділів. Дивізійний відділ зв'язку встановлює сполучку поміж отими мережами та бойовою мережою зв'язку дивізії.

ЗАГОТОВА ДО НАСТУПУ

Якщо розвідка виявить, що противник імовірно рішився на оборону, тоді як правило після попереднього розгорнення до бою слідує заготовка війська до наступу.

Наказ про заготову до наступу управильнє заго-

тову піхоти, обезпечення цієї заготови та поведінку частин, що вже знаходяться в бою, виступ артилерії як теж звіді й розвіди. Слід змагати до того, щоб уже в наказі про заготову подати можливо найбільше даних для переведення наступу й таким чином поробити всі необхідні приготування, отже: окреслити завдання поодиноких родів зброй, подати вказівки щодо запасу стрілiva (муніції), щодо поведінки легких колон і бойових ешелонів, як теж щодо лікарського й ветеринарного забезпечення. Як правило слід теж подати ще й постій кінних валок постачання. Пізніше самий наказ до наступу може після того вже звучати коротко.

Терен для заготови піхоти корисний тоді, коли дає закриття перед ворожим стеженням і вогнем та дозволяє сподіватися, що піхота піде з нього певно вперед в найуспішнішому для наступу напрямі й під охороною підтримувальних родів зброй. Закритий терен треба по змозі використати для підсування вперед із району заготови й охороняти його тільки важкою зброєю піхоти й артилерією. Терен, що необхідний для стежних пунктів та для розгорнення піхоти до наступу, треба за особливих обставин зайняти вже раніше.

У відкритому терені заготова піхоти як правило повинна відбуватися вже на далекій відстані від противника. І її з'єднання не мусять стояти висунуті допереду на ту саму висоту, що частини, які можна підвсти близьче до ворога, і які мусять згодом облегчити просування тим частинам, що находяться далі позаду.

Піхоту, заготовану для охопного маневру слід так віддалити від тієї піхоти, що установена проти ворожого фронту, щоб внутрішні крила обох їх не заходили на себе.

Найпізніше з вимаршем до заготови піхота починає свою бойову розвідку. Окрім цього вона мусить безпосередньо забезпечити свою заготову й пізніше розгорнення, яке виникає з цієї заготови.

Розгорнення артилерії відбувається узгільнено з повільною заготовкою піхоти, яку ця артилерія забезпечує.

Перед розгорненням артилерії командувач повинен вислухати звіту начальника артилерії про підтримні спроможності артилерії, зокрема ж коли вони мають великий вплив на переведення наступу чи то можуть вимагати аж окремих розвідів.

Розвідка стежних пунктів і вогневих становищ артилерії мусить взяти до уваги можливість зосере-

джування вогню на ймовірно вирішних місцях наступу. Тому командувач і командир піхоти, які розпоряджають приділеною чи то підпорядкованою артилерією, повинні своєчасно повідомити артилерію про свій намір і про те, як саме вони задумують повести наступ.

Артилерію слід уставити на становищі так, щоб вона могла впродовж тривання наступу сповнити свої завдання по змозі вже з цієї первісної позиції для того ѿ поодинокі батерії, — також і ті, що призначенні поборювати ворожу артилерію, — мусять зайняти вогневі становища далеко висунуті допереду. Однак терен, його різьба, форма тректорій на різних відстанях і можливості їх бокового повертання можуть отим поставити межі згаданим вимогам.

Приділена ѿ підпорядкована артилерія мусить передувати вблизу піхоти. Вже тим одним, як теж завдяки коротким лініям сполучки поміж стежними пунктами ѿ вогневими становищами, вона збільшує швидкість, певність і устінність своєї вогневої підтримки.

Де змінення становищ оминути не дастесь, там артилерія не сміє переривати своєї дії, і тому мусить знайти змогу переводити таку зміну становищ єщелонами (штафлями).

Слід оминати накопичування батерій у тісному просторі. В дивізіях, що розпоряджають сильною артилерією, воно може виявится доцільним стягнути з'єднання ѿ одиниці артилерії в окремі групи; передусім це трапляється при наступі на становища.

Артилерію забезпечує піхота, що находитися перед нею у фронтовій лінії. Окреме забезпечення може виявится необхідним і від боків (флянок). Перед несподіванками повинна охороняти власна чуйність, а кожне з'єднання артилерії за допомогою близького забезпечення ѿдалого стеження мусить бути приготоване на самооборону, головно ж перед ворожими танками.

Під час заготови піхоти артилерія робить всі підготовні заходи для підтримки наступу піхоти. Вона покриває вогнем важливі цілі в більшому районі наступу, спровокує вогонь ворожої артилерії ѿ поборює відкриті ворожі батерії, як теж батерії протилетунської артилерії. Начальникові артилерії слід своєчасно поставити в розпорядження артилерійські літаки, далі ж ввести в дію стежкий дивізіон чи відділ. Більші рухи військ та інші важливі цілі слід брати під обстріл вже на далеку відстань.

Воно може виявится доцільним обмежити число батерій, яким доручено виконувати оці завдання, а то щоб передчасно не зрадити ворожій артилерії, що чигає лиши на те, власних намірів і вогневих становищ.

ПЕРЕБІГ НАСТУПУ

Наскільки що під час заготови не було про це вже наказано, то **наказ до наступу** визначує передусім ціль наступу, розчленування піхоти, її бойові смуги чи то розмежувальні лінії, розташування ѿ вогневу підтримку артилерії та реченець початку наступу, і врешті резерви та місце їх розташування.

Відношення сил власної артилерії до ворожої та можливість поборювати її — впливають на вибір терену для піхотного наступу, напору початку наступу, і вимагають інколи притягнення ѿ інших родів зброя та бойових засобів.

Піхота, що наступає при сильній підтримці артилерії, не потребує боятися відкритого терену. З особливих причин — передусім через незначну підтримку артилерії, — можна рішитися на те, щоб піхота якнайдовше підготовлялася в відкритому терені, що не наражений на стеження ворожою артилерією ѿ важкими родами зброя. Використання темряви і штучного диму можна брати до уваги тоді, коли просування вперед мусить бути заслонене перед вогнем ворожої артилерії, керованим із землі.

Наступ піхоти починається просуванням вперед родів легкої піхоти під охороною артилерії ѿ важкозбройної піхоти.

Під час наступу вперед групи розгортаються (в розстрільну) і збираються (в стрілецький гусак), наскільки цього вимагає терен і вороже противідіяння, — з невправильними відступами ѿ проміжками та в достатній глибині. Слід використовувати закриті ѿ слабо обстрілювані місця. Коли до цього змушує ворожий вогонь, то просування вперед проходить скоками або перебіжкою групами, по декілька людей, чи то ѿ одицем. В передишках стрільці примощаються в терені так, щоб позможі уникнути дії ворожого вогню. Вогонь легких кулеметів слід відкривати аж тоді, коли відстань для нього корисна. Під охороною ѿ вогню стрільці продовжують далі попередне просування. При дальнішому іще наближенні до ворога беруть теж і вони, як треба цього участь у вогневому бою.

Рука в руку з отаким просуванням важкозбройної піхоти за нею просувається хвилями (єщелонами) важкозбройна піхота. Її співпраця з частинами на самому переді повинна бути тим тісніша, що виразніш виступають вогнища ворожого спротиву. Тоді може виринути потреба підпорядкувати частини важкозбройної піхоти командирам передових піхотних частин. У переглядному терені така потреба може виринути вже на самому вступі бою. Інші частини підтримують наступ із вогневих становищ, розташованих далі позаду. Теж і їх треба підсувати хвилями (єщелонами) допереду. Введення важкозбройної піхоти мусить іти в парі із намаганням уможливити зосередження її дії та поширити вогонь артилерії, головно за допомогою мінометів, і то на цілі, що ѿ артилерією досянуті важко.

Дальше підсування до ворога проходить при стартаному нормуванні вогню ѿ руку частин, що підходять некриті, і не сміє відбуватися без підтримки. Під час того, як вони просуваються вперед, сусічні частини стримують ворога — переважно своїми легкими кулеметами враз із родами важкої зброя. Аж до хвилини рішального влому йдеться завжди проте, щоб мати данохвилеву ѿ даномісцеву вогневу перевагу й використати її для швидкого просування вперед. Окопуючись, частини, що не можуть іти вперед, створюють собі кригтя. Вони використовують кожну нагоду на те, щоб підсунутися все далі. Якщо згодом виявляється у ворога слабі місця, то на них спрямовується посиленій наступ і тудою й підходить затримані частини.

Ініціативність нижчих командирів і їх тісна співпраця мають на усіх етапах цього підсування велике значення.

Артилерія підтримує наступ піхоти, головно поборюючи ворожу артилерію ѿ піхоту. Обидві ті цілі артилерія напасника мусить поборювати впродовж цілого наступу, хоча звичайно її не з однаковою силою. Поборювання інших цілів триває коротше.

Поборювання ворожої артилерії в цілому вілбувається під керуванням начальника артилерії ѿ істотно залежить від можливостей розвідки ѿ від запасу стрілів. Артилерійські летуни ѿ стежні частини попередніми розвідами терену наступу достачають підстав для артилерійського поборювання. Керманіч артилерійського поборювання мусить втримувати зв'язок із командиром протилетунської артилерії та з командиром летунів, щоб при їх допомозі забезпечити дію артилерійських летунів. Придушення ворожих батерій досягається одночасним вогневим нападом кількох власних батерій, а на довший час — стрілянням газовими стрільна — примусити ворожі батерії мовчати можливе тільки при великому накладі стріліва та при забезпеченному стеженні; найбільше налаштується до цього важкі гармати.

При поборюванні ворожої піхоти йдеться про те, щоб артилерією допомогти дію власної піхоти. Теорія діяння артилерії, і дуже часто теж що й важких

кулеметів, лежить переважно в глибині ворожої піхоти, що наступає від флянок, тоді як вогонь легких кулеметів, і частково теж і мінометів (гранатометів), може аж до хвилини самого влому залишатися на передових лініях ворога. Коли ж, артилерія, що стільки працює з піхотою безпосередньо, не вистачає для підтримки, начальник артилерії мусить допомогти ще й рештою артилерії підтримати передусім ту піхоту, що наступає на вирішальному відтинку.

Треба змагати до того, щоб сильні частини ворожої артилерії поборювати ще перед виступом власної піхоти до наступу.

Однак нерідко щолиш просування власної піхоти відслонює все більш і більш розподіл ворожих сил та родів оборонної зброй, що протиставляються наступові. Головно ж переважна частина становищ ворожої артилерії, часто аж до самого початку наступу, залишається зовсім невідомою, і то до тієї міри, що посилене поборювання ворожої артилерії стає можливим аж під час наступу на основі стверджень за допомогою різних засобів розвідки.

Тому на початку наступу піхоти по змозі численні батареї без шкоди для своєї вогневої чинності, мусять підготовитися на те, щоб поборювати свіжо виринулі частини ворога, і зокрема ж батареї, які до цієї пори мовчали. Зате ж слід уважати звичайною розтратністю стрілів, коли перед початком наступу піхоти обстрілювати ті місця ворожого терену, обсада яких не стверджена.

Якщо ж положення та недостатня сила її можливості стеження за ворожою артилерією дають мало виглядів на артилерійське поборювання перед початком наступу, чи то й під час тривання самого наступу, то під час зазалегіть масу артилерії спрямувати проти ворожої піхоти.

Що більше прояснюється образ ворожого спротиву, то важливішим буває зосередження переважного вогню артилерії на декілька місць ворожого фронту, де її можна надіятися власного успіху. В такому положенні командувач не сміє завагатися відтягнути на діякий час поодиноким з'єднанням піхоти підтримку артилерії, а в данім випадку просування піхоти, що наступає поруч, підтримувати за чергою.

Негайне використання піхотою артилерійської дії має вирішне значення. Якщо дальший наступ піхоти вимагає попереднього порозуміння з артилерією, тоді першеві в цьому просуванні вперед виявляються неминучими. Що більше підійшла піхота в наступу до ворога, то більше часу треба, щоб доручити її накази та повідомити її про заплановане зосередження вогню власної артилерії.

Помалу піхота підсувається до ворога в різних місцях на відстань вриву. Якщо рішення виконати воїв виходить з передової лінії, тоді вона, ця передова лінія, повіломляє про це пілломіжні роди зброй світлячими чи іншими знаками: повіломнення ж про таку нову ситуацію передається всімі можливими способами. Пілломіжні роди зброй в разі потреби посилюють свій вогонь на місце вриву й переносять його, цей вогонь, вперед відповідно до просування піхоти. Вони підстерігають передусім такі цілі, які щолиш тепер вигинають, негайно їх поборюють і продовжують поборювати цілі, положені у глибині пайонів вриву, і то так довго аж не треба буде від них перенести вогонь ще далі. Що глибше вривається піхота в ворожі становища, то важливішою стає охорона перед ворожим флянкуванням. Зорці всіх пілломіжніх родів зброй повинні йти зараз же за найпершими частинами піхоти.

Коли піхотні частини, призначенні до вриву, не можуть заздалегідь порозумітися із пілломіжними родами зброй, то ці останні мусять намагатися бистрим зоренням за діями на полі бою відгадати наміри піхоти і прийти її із допомогою. Деколи пілломіжні роди зброй можуть переносом вогню з передових становищ ворога дати власній піхоті нагоду виконати врив.

Якщо піхота продісталася на ширшому фронті на відстань вриву і його, врив, можна виконати суцільно, тоді слід унормувати наказом потрібне перед вривом посилення вогню підпоміжних родів зброї, як теж пору самого вриву й перенес вогню щодо часу й місця.

Так постають вриви меншого чи більшого розміру, які відривають ворожі частини з інших відтинків фронту; із місць вриву успіх поширяється в глибину ворожих становищ. Піхота, скріплена задніми частинами, продовжує єві наступ просто на гнізда й пункти ворожого спротиву. Наступ розпадається тепер звичайно на поодинокі бої. Частини важкозбройної піхоти та інші задні відділи охороняють передні частини від боків і від заду, тому її треба іх тримати в поблизу. Наступ слід безугавно підсилювати дальшими частинами досиланими від заду, як теж довозом стрілів; інакше бо він скоро втратить на своїй силі в глибині ворожих становищ. Швидке, сміливе використання початкового успіху дає запоруку на дальнє поширення цього успіху.

Як тільки після вриву помічено, що артилерія не зможе згодом із своїх доданочасних вогневих становищ достатньо підтримати піхоту в її часткових боях, батареї змінюють свої становища допереду на наказ, або й самостійно. Вони займають становища можливо найближче піхоти, що виконала врив, входять з нею у зв'язок, поборюють ті ворожі частини, що ще ставляють спротив, і своїм вогнем запевнюють дальнє використання початкового успіху.

Протипанцирна зброя іде зараз позаду піхоти, що виконує прорив; своєчасно слід підтягнути допереду і частини протилютунської оборони.

Щолиш струс ворога на широкому фронті це ознака близької перемоги.

Дальший прорив у дотеперішньому напрямі наступу аж до здобуття ворожої артилерії це її е найближче завдання наступаючої піхоти. Передчасного звернення в бік слід вистерігатися так довго, аж доки становищ противника не проламано осстаточно. Військо, що робить прорив, мусить мати певність, що його боки хоронені. Підтягнуті допереду резерви запобігають затримкам наступу, відбивають ворожі протинаступи й пожавлюють порив іти вперед. Іх, ці резерви, треба вжити там, де мав місце успіх, щоб його використати цілою силою. Теж звернення в бік, — щоб звивати ворожий фронт, — це справа підтягнутих допереду резервів, які головно для того і вводяться в дію. З частин, що залягли, з відтягнутих до тилу та з тих, що відбились, треба формувати нові резерви.

Ворога, що не було знищено під час прориву і безпосередньо з'язаного з ним охоплення, треба переслідувати.

Пошастити ворогові знову усадовитися, чи то зайняті становища далі в тилу, тоді на його треба знову наступати. Для цього мусить бути запевнена єдність наступу в часі й просторі та заново наладана вогнева підтримка.

Коли ж наступу не вдається завершити вирішеннем ще перед смерком, тоді військо що наступало, як правило готовиться на ніч до оборони. Слід обмірювати, чи не далося б, перетасувавши вночі власні сили, зараз зранку продовжувати наступ успішніше на іншому місці. Однак треба рахуватися з тим, що ворог теж може вночі відзискати свободу рухів та що нападник найближчого дня може знайтися в обличчі зміненого положення. Така можливість трапляється передусім тоді, коли за днів вже не можна було виконати охопного наступу. Розрівувальні наскоки повинні вяслити положення. Наступальні частини можуть водночас затримати противника на місці.

Коли по стороні противника не очікуємо ніякої ґрунтовної зміни в положенні, то слід наступного дня вранці дати наказ продовжувати наступ — на

(Далі на 41. стор.)

Актуальні проблеми холодної війни

М. Богор

Картини воєнної концепції США

Дві карти, які містимо, тобто атомову карту світу і карту міжнародних мілітарних зобов'язань США ілюструють два найважливіші компоненти воєнної доктрини США.

Карта міжнародних мілітарних зобов'язань США показує геополітичне становище США і Західного блоку відносно Східного блоку з одного боку та стратегічне становище двох противних світів, які є вихідними стратегічними позиціями при завтрішньому зударі.

Атомова карта світу показує розміщення центрів продукції атомової зброї, яка відіграє велику роль в майбутній війні. Атомові центри є теж найважливішими мілітарними об'єктами, на які будуть спрямовані ворожі атаки.

Загроза атомової війни збільшилася з жвилиною здобуття через ССРС атомової, а отісля й водневої бомби. Уся дипломатія і стратегія опинилася під впливом водневої бомби.

При сучасному стані холодної війни, тобто стані війни веденої політичною, господарською і ідеологічною зброею — уся політика кожної країни дотосовується до стратегічних вимог. Воєнні бюджети займають щонайменше 50% усіх видатків. Усі союзи переслідують лише стратегічні потреби. Перегони в озброєнні, винаходах нової і продукції модерної зброї — це тепер теж елементи, які мусить узгляднити дипломатія. Дипломатія дуже чітко реагувала на факт вибуху советської водневої бомби. Головно тільки вибух водневої бомби був для Заходу товчком для започаткування т.зв. політики «роздядки проти річ і взаємного недовірія» як відповідь на кремлівську «офензиву миру». Як бачимо, це ні моральні ні політичні аргументи, бо в такі, вже сбі сторони не вірють, лише аргумент силы.

І знову у політично-дипломатичній акції Заходу з'явилася стратегічна компромісова для російського імперіалізму концесія у постаті концепції т.зв. «гарантії безпеки ССРС». Кремль поборюючи оборонну політику США в Європі (ОПАП) та Азії (Тихоокеанський пакт) твердив, що її метою є окружити ССРС, і тому з'явилася концепція «гарантії» як поступка в користь російському імперіалізму.

Нова програма Пентагону

Щікаво, що так само проблему кремлівської загрози від водневої бомби розуміє Пентагон. Новий шеф генерального штабу збройних сил США адм. Радфорд виступив з домаганням покласти натиск на класичну стратегію і з безапеляційним осудом безцільних бомбових налетів, що «злизують» цілі міста, які отісля треба власним коштом відбудовувати. Радфорд однак не зрікається атомової і нової ракетної зброї, лише виступає за її доцільним тактичним застосуванням. Нова концепція Пентагону дає можливість американській дипломатії знайти компроміс із домаганнями Кремля, який завжди вимагав заборони атомової зброї. Поворот США до класичної стратегії є можливим, коли Кремль із свого боку не лише припинить продукцію її, але також згодиться на міжнародну контролю. На думку Радфорда, Кремль має не менший страх перед атомовою війною, ніж західний світ, і тому буде вистерігатися світової війни, обмежуючись виключно до льокальних воєн, як це було в Кореї та Індо-Китаї. Коли в травні на пресовій конференції один журналіст запитав Айзенгауера, чи не означає іменування адмірала Радфорда нової програми озброєння та перенесення пункту тяжіння американської стратегії з Атлантического океану (тобто з Європи) на Тихий океан (тобто на Азію), Айзенгауер уникливо і жартівливо відповів: «Чи

ви ще не знаєте і не чули про те, що випадково земля є кругла?». На згадане питання посередньо дали відповідь генерал Бредлі (давній шеф Пентагону) та адмірал Радфорд (теперішній шеф штабу). Ще генерал Бредлі твердив, що американська стратегія не знає проблеми першенства якогонебудь континенту. Ця проблема не чужа і новому американському шефові генерального штабу адміралові Радфордові. Ще як адмірал на тихоокеанському театрі війни та командуючий морським летунством, він перший висунув принцип, що «авіоносці — морська база майбутності», отже принцип летунсько-морської стратегії у гльобальному маштабі. Радфорд дійсно присів до Пентагону нову програму. Він являє собою типового представника комбінованої гльобальної стратегії, яка буде оперативні пляні на співпраці летунства, повітряних летунських баз, рухливих летунських піхотних з'єднань (парашутні частини) та малих морських одиниць.

Стратегія «гльобальних кругів»

При кінці квітня цього року прийшло до з'ясування нових принципів американської стратегії між старим і новим генеральним штабом під проводом Айзенгауера. В основу нової стратегії США лягли ідеї британської морської стратегії, концепція американського адмірала Мегана та вимоги Мек Артура та Тефта про потребу оборони «периферії», тобто країн поза океанами. В цій стратегічній концепції ядро оборони творитимуть збройні сили США, які задумані як стратегічна резерва на теренах США. Зовнішній круг, периферії довкола ССРС, мають бути зорганізовані як система летунських і морських опорних пунктів і вивіновані атомовою зброею та стратегічним летунством. Сюди входили б країни ОПАП-у, Близький Схід, Японія і країни тихоокеанського пакту. Внутрішній круг мав би бути обсаджений суходільними збройними силами автохтонних армій цих країн з іх укріпленими позиціями і вивінаними танковими частинами і комбінованим тактичним летунством та зброею на дальню віддалю. Цей круг розбудовують регіональні союзники США в Європі та Азії при фінансовій і збройній допомозі США.

ТИХООКЕАНСЬКИЙ ПАКТ

Підписаний у вересні 1951 р. між США, Новою Зеландією й Австралією пакт, називаний теж «АНЗСША» від початкових літер держав-учасниць, з метою оборонити Тихий океан відбув уже дво-кратні річні наради. Тихоокеанський пакт як нова клітина у світовій стратегії США має велике оборонне значення. Якщо йдеться про азійський театр, то його доповнюють: пакт із Японією від вересня 1951 р., пакт із Філіппінами від серпня 1951 р. та пакт із Формозою Чан-Кай-Шека.

Плян поширити оборонну систему Тихоокеанського пакту включенням ще й Великобританії та Японії поки що не вийшов із стадії затяжних переговорів. Оборону Тихого океану перейняли на себе США. Цим пактом США гарантують мілітарну безпеку Нової Зеландії й Австралії, членам британського Коммонвелту. Безпека, яку давала Великобританія й власні збройні сили дотичних країн, була достатньо і тому прийшла «зміна варти».

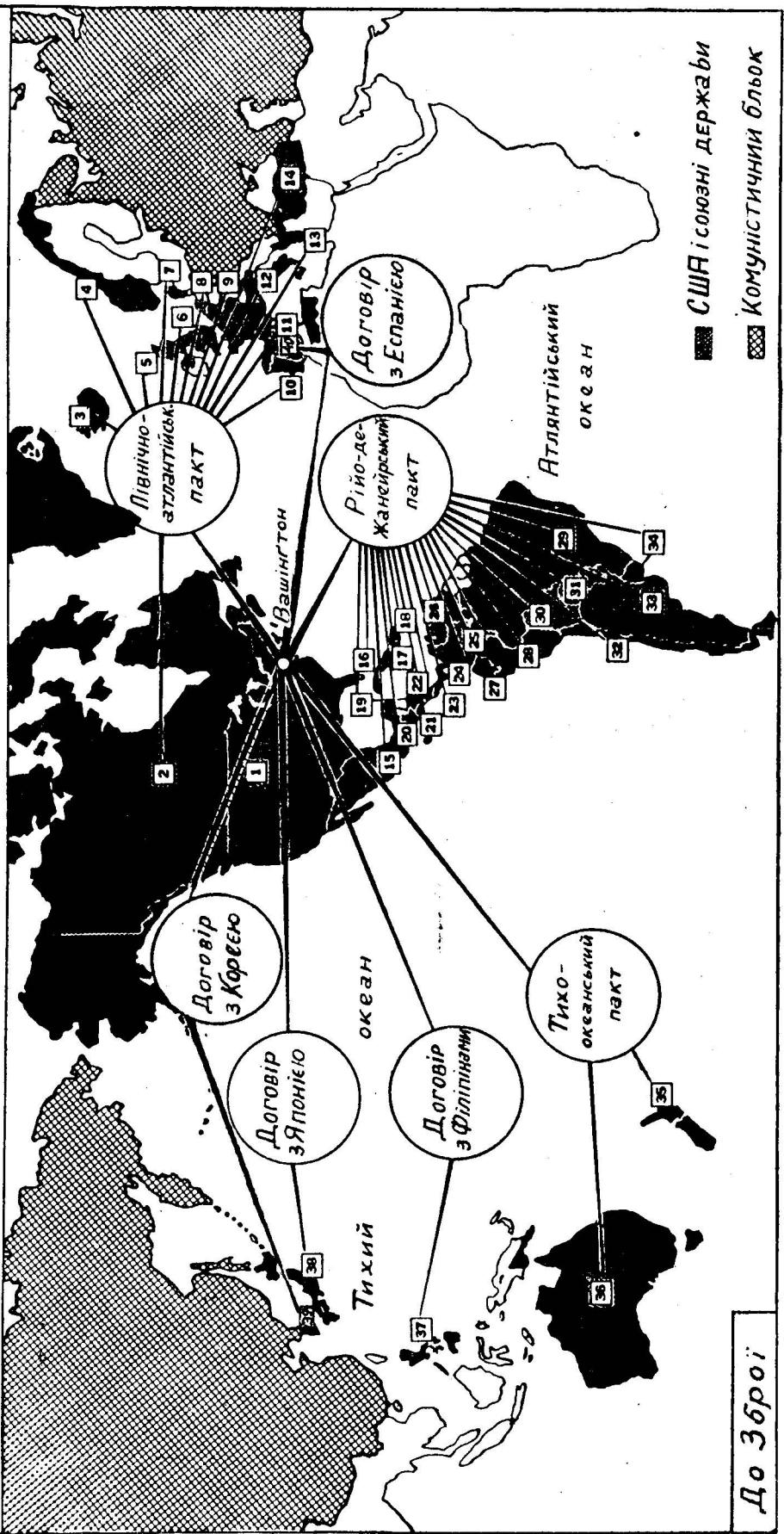
АМЕРИКАНСЬКО-ЕСПАНСЬКІ ДОГОВОРИ

США і Єспанія підписали у Мадриді 26 вересня три договори, які дають США право користуватися з еспанських летунських і морських баз, а Єспанії американську фінансову допомогу на господарські і мілітарні цілі.

(Далі на 20. стор.)

Схема воєнних пактів США:

З колективні і 4 білатеральні пакти фіксують оборонну систему США та її міжнародні воєнні зобов'язання супроти 40 держав.

ПІВНІЧНО-АТЛАНТИСЬКИЙ ПАКТ (ОПАП)

Заключений в квітні 1949 р. з метою спільної оборони всіх договірних сторін перед агресією на якого-небудь союзника. Членами ОПАП-у є:

1 — США, 2 — Канада, 3 — Ісландія, 4 — Норвегія, 5 — Великобританія, 6 — Голландія, 7 — Данія, 8 — Бельгія, 9 — Люксембург, 10 — Португалія, 11 — Франція, 12 — Італія, 13 — Греція, 14 — Туреччина.

РІО-ДЕ-ЖАНЕЙРСЬКИЙ ПАКТ

Заключений в серпні 1947 р. з метою взаємної оборони і безпеки Тихого океану. До нього належать: 1 — США, 35 — Нова Зеландія, 36 — Австралія.

ДВОСТОРОННІ ПАКТИ:

1 — США, 15 — Мексика, 16 — Куба, 17 — Гаїти, 18 — Домініканська Республіка, 19 — Гондурас, 20 — Гватемала, 21 — Ель Сальвадор, 22 — Нікарагуа, 23 — Коста-Ріка, 24 — Панама, 25 — Колумбія, 26 — Венесуела, 27 — Еквадор, 28 — Перу, 29 — Бразилія, 30 — Болівія, 31 — Парагвай, 32 — Чіле, 33 — Аргентина, 34 — Уругвай.

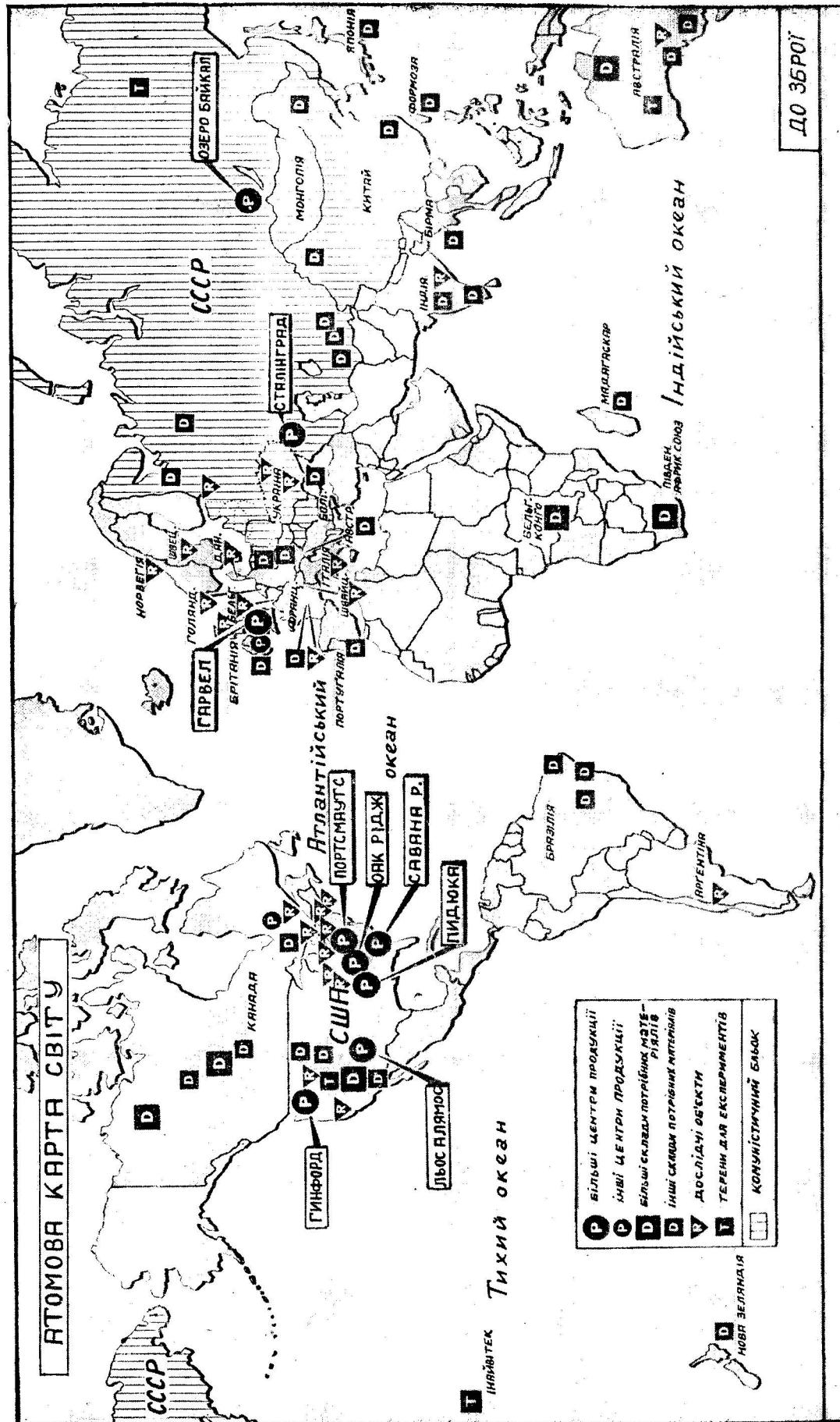
Договір з Японією від вересня 1951 р. До нього належать: 1 — США, 38 — Японія.

Договір з Кореєю

Договір з Кореєю від жовтня 1953 р. До нього належать: 1 — США, 39 — Корея.

Договір з Іспанією від жовтня 1953 р. До нього належать: 1 — США, 40 — Іспанія.

АТОМОВА КАРТА СВІТУ

Інформації щодо американської продукції атомової зброї базується на даних, устійнених Комісію атомової енергії.
Інші інформації є базовані на найбільш доступних американських джерелах. Умовні знаки вказують значущі продукційні центри.

Договори заключено на 10 років з двократним продовженням що 5 років на дальших 10 років.

Значення цих договорів має велике політичне і мілітарне значення так для договірних сторін, як і для укладу сил на Середземному морі.

Договори між Еспанією і США означають:

Стратегічно: наладнюють і уцільнюють оборонну систему ОПАП-у через посереднє включення Еспанії як американських летунських (біля Мадрид, Каталонії і дві біля Севілі) та морських баз (Кадекс і Кортаріна). Еспанія стратегічно забезпечує європейську фланку із африканського і середньоморського напрямку та охороняє навразгічний пункт Середземного моря Гібралтар — ворота на Атлантический океан з одного і Середземного моря з другого боку.

Політично: випроваджує Еспанію, як новий фактор на Середземне море, що дає політичні можливості нового укладу сил і їх рівноваження. Передусім дає більшу свободу США, які були тут зв'язані лише валивами Франції (оточні пункти у фр. Марокко непевні можливістю там революції) та Великобританії.

Психологічно: Союз Еспанія-США буде для США сприятливим базам для порозуміння із арабським світом а передусім Арабською Лігою. Еспанія презентується як політичний катализатор між арабським націоналізмом і американськими оборонними інтересами. США перебуває в конфлікті з арабським світом лише через уточнення себе із французькими і британськими колоніальними інтересами.

Еспансько-американський союз може започаткувати нову епоху американсько-арабської приязні.

Новий курс мілітарної політики післявоєнної Японії

У вересні 1951 р. в Сан-Франциско 54 держави підписали мировий договір з Японією, який ліквідував стратегічну порожнечу, що постала на Далекому Сході після падіння мілітарної сили Японії (1945 р.). Цю порожнечу намагалися заповнити з одного боку «народно-демократичний» Китай та ССР, і з другого боку США пактом із Японією, за яким взаємної допомоги з Філіппінами (1951 р.) та Тихоокеанським пактом (1951 р.), які мали бути балансувати мілітарну силу поміж Сходом і Заходом в Азії.

Одночасно з мировим договором у Сан-Франциско у вересні 1951 р. підписано теж у Вашингтоні договір про взаємну допомогу поміж США та Японією.

Перший договір не так відкривав Японії шлях до єльного світу, як радше відвоював для США позицію втраченої стратегічної рівноваги. «Золоті ворота», як це в 1951 р. названо цей мировий договір, були сильно забальковані договором про взаємну допомогу. Договір про взаємну допомогу давав США право на втримування на японській території сухопутних, морських і летунських опірних пунктів «для вдергання миру й безпеки на Далекому Сході». Шолиші війна в Кореї відкрила США очі на потребу відбудови збройних сил Японії. У першій післявоєнній японській конституції була постанова, що забороняла творити нові національні збройні сили Японії. Серед усіх прошарків Японії панувало супротиві відродження мілітаризму наставлення «без мене». Корейська війна створила нову атмосферу. Тоді прийшло до зформування перших відділів мі-

С. Данилюк

Проект західнонімецької армії — ЕОС-ти

Коли 7-ого травня 1945 р. переможена німецька армія скапітулювала в Раймсі перед союзними військами й фактично перестала існувати, то, здається, на те, щоб силою фактів через сім і пів років німецький парламент мусів погодитися із думкою

ліції, яка в 1952 р. начислювала вже 110 000 міліціонерів.

Нова фаза військової політики

Нова фаза в наставлений до цієї проблеми настала що що із підписанням додаткової угоди до договору про взаємну допомогу поміж США й Японією в серпні цього року, що вже передбачувала відбудову японського воєнного господарства, та друга — із вересня цього року, т. зв. «адміністраційно-суддівська», що призначає японське судівництво над американськими вояками поза гарнізонами американських опірних пунктів. Це остаточно розвіяло японський «пацифізм» та «невтралізм», — « дух самурай» переміг.

У пляні є ще дальші концепції США в користь Японії, що на лад еспанської угоди від 1 жовтня цього року. Що що під впливом таких поступок США на користь Японії прийшло до устійнення одної політичної лінії щодо військової політики Японії поміж урядом Йошида та опозицією, очолюваною Шігемітсу. Японія взялася творити свої власні збройні сили, проголосивши переміну міліції в т. зв. «корпус національної безпеки» та підвищивши її до 200 000 людів.

Міліція, звана тут «поліційним корпусом», постала ще за ген. Мек-Артура. Вона дісталася тепер завдання, — враз із японськими громадськими вояльськими організаціями: Кайкокей — союзом колишніх старшин армії, Суйкокей — союзом старшин колишніх моряків та Кокудо'нкей — союзом старшин летунства, — створити кадри майбутньої національної армії.

Сьогоднішній поліційний корпус начислює 110 000 вояків і зорганізований в чотирьох територіальних дивізіях по 15 000 вояків та в одній спеціальній групі в числі 10 000 вояків; до того слід додати ще Мілітарну Академію в Токіо, де вишколюються 400 старшин на 4-річному курсі.

Поліційний корпус має теж летунські й морські відділи. Летунський відділ має 44 літаки, переважно типу американських артилерійських стежних літаків. Морські сили, зорганізовані в т. зв. «міліції охорони побережжя», налічують 7.590 морців та 18 фрегатів по 1.400 тонн, 50 десантних човнів по 250 тонн та декілька міноносних суден. Озброєння: американська зброя — легка й важка.

У проводі поліційного корпусу стоїть генерал-лейтенант Баяші, що як міністер входить до кабінету.

План відбудови збройних сил
передбачує впровадження трійкової структури, себто поділ на: армію, летунські й морські збройні сили. Перебудова повинна відбуватися в трьох фазах впродовж шістьох років. Суходільні збройні сили заплановано на 15 активних і 15 резервових дивізій. Летунські збройні сили: 28 000 літаків.

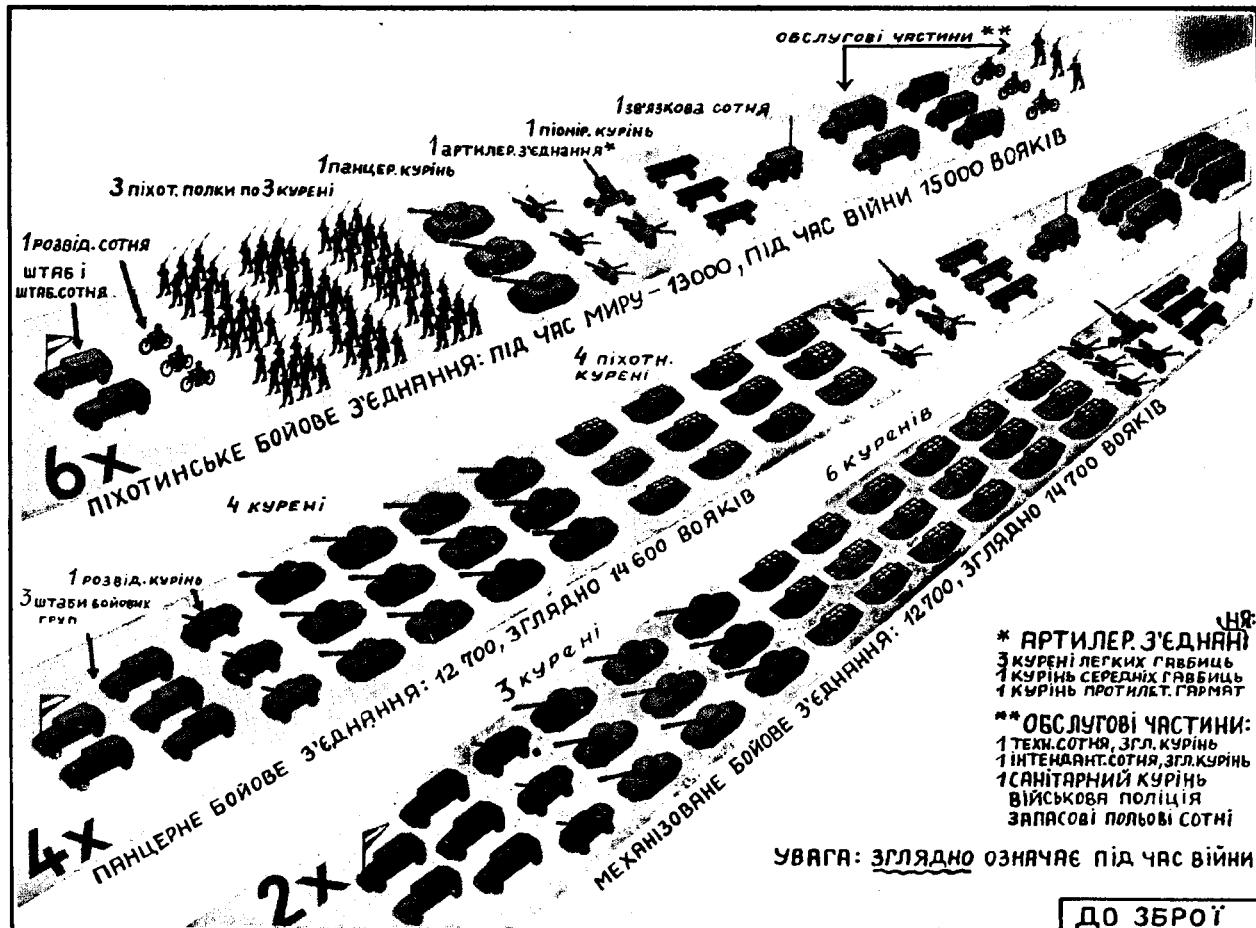
Морські збройні сили: 300 000 тоннажу, летунські — 1 500 машин. Кошти спорядження виносятимуть яких п'ять мільярдів доларів. Половину з того японці сподіються дістати від США.

Коли мова про політичну воєнну лінію, то Японія має лише двосторонній пакт із США і не належить до Тихоокеанського пакту. Японія вже висловила своє бажання належати до нього, але не має ще жодного конкретного плану піти на зустріч цьому бажанню. Японія не має теж жодного договору з іншими азійськими країнами.

Аденауера (рудень 1952 р.), що західнонімецька армія ЕОС-ти (Європейська Оборонна Спільнота) мусить бути виставлена. Виставлена поки що в силі 12-ох бойових з'єднань (приблизно 12 дивізій) і то в європейських рамках, на чим так дуже зале-

жити французам і англійцям, що мають перманентний страх перед прусським вояком як загрозою для власних держав і для цілої Європи. Однак не виключене, що віч-на-віч загрозі майбутньої війни, а ще більш в часі самої війни після різних перетрактацій і вимог ситуації ці німецькі бойові з'єднання можуть бути збільшені. Вільний світ потребує німецького вояка як головного оборонця Європи, і тут не багато поможуть всякі ресентименти.

деякими дальшими уточненнями ЕОС) повинна начислювати: сухопутних військ — 360 000, летунства — 80 000 і военно-морської флоту — 18 000 чоловік. Щодо цієї останньої формациї, то на думку німецьких експертів, ця воєнна флотота із своїм 1 800 корабельним тонажем могли б показуватися хіба на прибережних водах. Далі — з-поміж усіх за плянованих ЕОС-ом 5 000 тактичних літаків, німці розпоряджатимуть 1 300 машинами. Летунство по-

Ситуація продиктувала, що тепер стоятиме Західня Німеччина враз із США, Британією й Францією проти СССР тоді, як останні три держави ще не так давно в 2-ї світовій війні стояли з СССР у смертельній війні проти Німеччини.

Ось із таких причин конечним було зафіксувати в договорі про ЕОС в 6-тій статті, що: «договір не допускає жодних вирізнювань у трактуванні держав-членів». Знову далі у військовим протоколі до договору про ЕОСпільноту — стаття I: «основна національна частина це бойове з'єднання» (менша як дивізія, але самовистачальна і як бойово так і технічно рухливіша). Цим самим плян Плевена про інтеграцію батальйонів пішов до архіву. Договір про ЕОС 27 травня 1952 р. підписали в Парижі такі держави: Німецька Федеративна Республіка (Західня Німеччина), Франція, Італія, Голландія, Бельгія й Люксембург. Західнонімецьке міністерство оборони має цю армію вже готову на папері, чекаючи на ратифікацію парламенту (а вона приайде, бо ж урядова коаліція має тепер у парламенті абсолютну більшість); після цього за яких три місяці зможуть вже перші рекрути увійти на подвір'я касарень.

Під час майбутніх німецькі армія (згідно з

діллятиметься на: тактично-оборонні мисливські бомбардувальники — (разом 75 літаків у трьох ескадрилях; одна ескадриля — 25 літаків), мисливці для польотів за всяких атмосферичних умов — 36 літаків (три ескадрилі по 12 літаків)*, технічні розвідувачі — 54 літаків (три ескадрилі по 18 літаків) і легкі бомбардувальники та транспортовці — 48 літаків (три ескадрилі по 16 літаків).

Членування армії в загальному представляти-меться так: шість піхотних бойових з'єднань, чотири панцирні бойові з'єднання і два змеханізовані бойові з'єднання (даліше членування подане на окремій схемі). Ці з'єднання повинні бути готовими до кінця 1954 р. під умовою, що США дадуть озброєння. Виставлення, укомплектування й членування та взагалі вишкіл спирається на воєнному досвіді, що його німці здобули на фронтах проти СССР. Крім західнонімецьких дивізій ЕОС налічуватиме ще такі національні частини: 14 французьких ді-

*Прототип мисливця за всяких атмосферичних умов це американський літак типу F 89. Він має два реактивні мотори, обслугу із пілота й радарника, комплектне спорядження радаром, що уможливлює вночі і в мряці знищувати ворожі літаки і при тому самому залишатися непомітним для ворога.

візій, 12 італійських, три-чотири бельгійські, три голландських дивізій й одну люксембурзьку бригаду. Допомогу ЕОСпільноті в разі нападу СССР послиали б: США — шість дивізій, Британія — чотири дивізії, Канада — одну бригаду і по одній бригаді Данія й Норвегія. Оце й усе, що мала б Європа для оборони — згідно із договором про ЕОС.

Суттєва різниця поміж майбутніми західнонімецькими бойовими з'єднаннями й колишніми німецькими дивізіями представляється так:

а) щодо постачання кожна дивізія сьогодні дуже винезалежна і тим самим куди рухливіша від колишніх дивізій;

б) всі бойові з'єднання є вповні змоторизовані (на американський зразок), отже, — як це висловився ген. Гойзінгер, — доба коней на європейському театрі війни належить до минулого;

в) танкові дивізії матимуть вдвічі стільки танків, як за часів Гuderіана (тепер у них повинно бути по 280 танків);

г) до кожної танкової дивізії буде прикріплено чотири піхотні курені, щоб обезпечувати власні танкові з'єднання від ворожої піхотної противництвою зброя;

г) якщо положення дозволятиме, тоді до кожних двох танкових дивізій буде додано по одній супровідній танковій дивізії (змеханізованому бойовому з'єднанню), щоб опанувати здобутий у наступі терен;

д) піхотні бойові з'єднання (дивізії) мають дістати свої власні танкові відділи.

Три бойові з'єднання становитимуть корпус; аж на тому щаблі можливо буде інтеграція, — з тим однак, що й корпуси зможуть бути національними, якщо це виявиться конечним із організаційних чи тактичних міркувань. Інтеграція буде ще конечною й тому, що в разі совєтського наступу напевно через політичну ситуацію, армії будуть сяк чи так вимішані, і стеже — як це висловлюються німецькі військовики, — воно краще вже сьогодні, в мирний час, таку інтеграцію застосовувати.

Декотрі німецькі генериали могли бути дістати територіальне командування з уповноваженнями від центрального європейського генерального штабу, і отже будуть порівняно незалежними командувачами. Їм підлягатимуть близько 5 000 німецьких стар-

шин технічного й адміністративного апарату. Ціла Європа буде поділена на воєнні округи і тоді німецькі національні округи припадуть німецьким генералам.

Вониське міністерство оборони матиме більш менш такі завдання:

а) політичне заступництво в органах ЕОС,
б) військове законодавство і мілітарну адміністрацію і

в) евіденцію та поповнення.

Уповноваженому ЕОСпільнотою німецькому територіальному командувачеві зможе тільки в деяких випадках міністерство оборони НФР давати мобілізаційні пляни та вказівки. Рекрутацию вояків, підстаршин і старшин передбачено в основному з-поміж молоді, однак більш ніж половина (більше на початках) на підстаршинські і старшинські становища покликатимуть вояків із військовим стажем із 2-ої світової війни.

Військові ступені мають бути устійні в такому порядку: 4 ступені для вояків, 5 ступенів для підстаршин, 3 ступені для молодших старшин, 3 ступені для штабових старшин і 4 ступені для генералів. В загальному для німецької армії потрібно 22 000 старшин, а на початках — 18 000 старшин. В наступному році західнонімецька армія потребуватиме 40 генералів, 250 полковників, 900 підполковників, 2 000 майорів, 6 300 сотників і 12 300 поручників та хорунжих. Кожну військову особистість від полковника вгору затверджуватиме німецький уряд; при уряді ж діятиме військова комісія із 15-ох «поважних індивідуальностей», — як це сказав Т. Блянк.

До 9 місяців (після ратифікації) будуть вишиклені кадри — близько 100 000 люда — як зародок армії, а колишні фронтовики будуть перешколоватися впродовж двох місяців, щоб стати рамовим персоналом для кадрів майбутньої армії. Військова повинність буде заведена для річників: 1933, 1934, 1935 (очевидно після схвалення такого закону) і молодь Західнонімецької Федеративної Республіки піде служити до війська під німецькими й європейськими прапорами. Казарми для молодих рекрутів є подостатком.

М. Б. Стратегічні вогнища крізи на Близькому Сході

У конфлікті Схід — Захід, Близький Схід це як з політичного так і стратегічного погляду «м'яке підчєрв'я» стратегічних планів в обох суперників.

У холодній війні поміж Сходом і Заходом йдеться саме в першу чергу про притотовання догідних стратегічних позицій.

У сучасній консталенції сил і двоподілі світа на сфері впливів двох антагоністичних світових центрів — одного в Білому Домі і другого в Кремлі — Близький Схід це особливо важливий невтральний простір. Близький Схід геополітично й стратегічно це власне простір поміж Гібралтаром та Босфором вздовж побережжя Північної Африки із морською магістралею Середземного моря. Вагу Близького Сходу як помосту поміж Європою, Азією й Африкою з його морськими шляхами ще тільки підкреслює його багатство: щонайменше дві п'ятіх відомих резервів нафтових джерел світу. Айзенгауер назвав цей простір «найважливішим простором світу».

Дипломатична й таємна боротьба за Близький Схід, що її ведуть поміж собою три великі потуги: СССР, США й Великобританія, — не дала ще жодного вирішення. «Третя сила» — блок арабських народів, зорганізованих в «Арабській лізі», що був, а частково ще й надалі залишається іграшкою-м'ячиком у розгрії поміж Сходом і Заходом, — з по-

літичного, господарського і передусім з мілітарного дуже слабенький — і не відограватиме, мабуть, сировізією самостійної ролі у стабілізації відносин.

Спільна характеристична прикмета всіх арабських країн це:

* релігія, що дуже тісно пов'язана з усіма формами господарського, соціального й політичного життя, і важить більше ніж лояльність супроти держави;

* природний приріст населення — непропорційний до технічного розвитку господарства й промисловості;

* феудальний устрій в парі з відсталістю техніки, казкові батацтва з одного боку і жалюгідна нужда з другого — гальмуєть ріст національного відродження;

* колонізаційні чи концесійні обтяження національного господарства в користь західних потуг ускладнюють міжнародну співпрацю;

* пробудження національної свідомості й державної незалежності спалюється у спорі Схід-Захід;

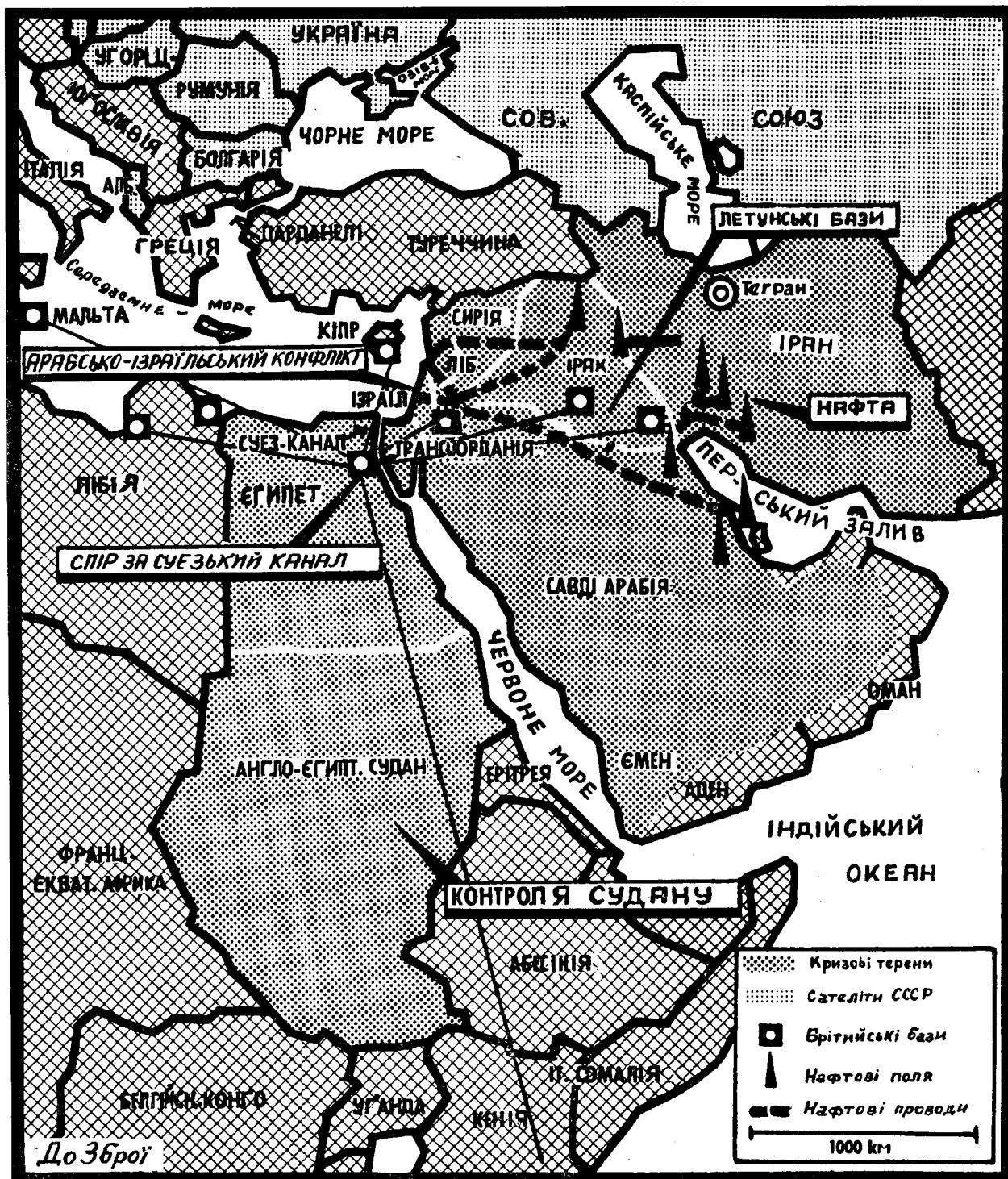
* мілітарна слабість і відсталість визначає на міжнародній шахівниці підрядну роль «Арабській лізі» як самостійному чинниківі;

* пов'язаність провідної верстви з протирічними інтересами трьох різних ідеологій (іслам, Захід і комунізм) та геостратегічних інтересів Схід — Захід підważує їх значення у власних масах;

* ідеологічна вбогість пан-арабської ідеї, себто не-втвралізаційного курсу.

На цьому політичному тлі легше зрозуміти суть конфліктів поміж Великобританією й Єгиптом за

* з географічного погляду: це 900 квадратових кілометрів пустинні відзовж суєзького каналу, найдовшого в світі, 161 км довгого, 45—115 м широкого, пересічно 13 м глибокого;

суєзький канал і Судан, поміж Великобританією та Іраном (Персією) за нафтovі джерела, поміж Ізраелем і Йорданією за граничні території.

Ми тут зупинимося лише над конфліктами, що мають стратегічне значення, себто над справою суєзького каналу.

Насамперед коротко про об'єкт спору, що він со-
бою представляє:

* з фінансового погляду: це воєнний матеріал ціною біля 2,4 мільярда НМ, будівлі й тривалий воєнні споруди ціною дальших 3,6 мільярдів НМ;

* із стратегічного погляду: це центральна база постачання британської оборони для всього Близького Сходу, Середземного моря й Африки. Згідно з оцінкою Л. Гарта: трамплін для протиболішевицької офензиви;

* з **політичного погляду**: це терен під сувереністю Єгипту — однак акційна спілка має права до 1968 р., передшкода, що яка внеможливлює для США створити тут отрійний пункт проти комунізму, а командуванню ОПАП-у — відтинок «Близький Схід»;

* з **психологічного погляду**: це джерело, з якого випливають нейтралістичні тенденції Арабської ліги.

Після 18. 6. 1953, себто після проголошення Єгипту республікою з ген. Нагібом у проводі — прийшло до відновлення безпосередніх розмов поміж Єгиптом і Великобританією щодо виведення британських військ із зони сuezького каналу; розмов ще досі не закінчено. Нагіб свою позицію до переговорів скріпив торговельним договором на достави у висоті 10 мільйонів НМ із ССРС (10. 8. 1953), спільнотою ухвалюю сімох арабських держав про спільну оборону каналу (28. 8. 1953) та пропозицією до США про уді-

лення кредитів. Такі «забезпечення» доводять, що Нагіб наполягає на передчасне виведення британських військ і не заспокоїться пляном інтернаціоналізованої оборони каналу.

В Ірані — після трагічних подій з усуненням прем'єра Моссадека й номінацією ген. Загеді (19. 8. 1953) прем'єром — все ще й далі непроглядне, і то як внутрішнє становище (сильна комуністична партія «Туде», нез'ясоване становище релігійного руху муллі Кашані, нерозгромлені прихильники Моссадека також і спірна справа нафтових концесій Англо-іранської нафтової спілки).

Затяжний спір поміж Ізраїлем і арабськими країнами знову зактиціваний граничним конфліктом поміж Ізраїлем і Йорданією. Нез'ясована теж і позиція Іраку, який щораз більше підпадає під вплив Москви.

БАЛКАНСЬКИЙ ПАКТ

В лютому 1953 р. Югославія, Греція й Туреччина заключили пакт про взаємну політичну, господарську й воєнно-мілітарну співпрацю. Ця остання оформлена окремою додатковою кляузулею. Таку форму про «воєнно-мілітарну» співпрацю вибрано, поперше, щоб поминути потребу дозволу від ОПАП-у для Греції й Туреччини і, подруге, тому, що Югославія не хоче безпосередньо належати до ОПАП-у. Значення балканського пакту можна звести до таких пунктів:

стратегічного: він зміцнює південний фланг ОПАП, виповнюючи прогалину, що відслонювала Адріатик у системі ОПАП-у, втягаючи посередньою Югославію в оборону Заходу, а врешті для Греції ліквідує частину відтинка північного фронту;

політичного й господарського: стабілізує і унормовує відносини передусім поміж Грецією й Югославією, а далі й поміж Грецією та Туреччиною;

психологічного: включення комуністичної Югославії в оборонну систему Заходу має великий притягаючий політичний і ідеологічний вплив на сусідні комуністичні сателітні держави, і зокрема на Албанію, Болгарію, Румунію та Угорщину.

Остання нарада держав балканського пакту в Београді від 10 листопада 1953 р., на якій прийшло до оформлення постійного секретаріату й мілітарної комісії, стояла перед питанням, як забезпечити таємність інформацій про балканські і передусім

про югославянські оборонні пляни та збройні сили, що могли б дістатися до італійських рук почесез штаб ОПАП-у. Напруженні взаємини поміж Югославією й Італією за Тріест утруднюють тіснішу координацію між партнерами. Останньо Тіто дав зрозуміти, що в разі підтримки Заходом у справі Тріесту він має намір вступити до ОПАП-у.

ТУРЕЧЧИНА — ВОРОТА МІЖ ДВОМА СВІТАМИ

Входова брама до арабського світу зі Сходу це Туреччина із своїм становищем окремої центральної стратегічної оборонної позиції та невральгічного пункту над дарданельськими протоками. В чому ж саме вага Туреччини як центральної укріпленої позиції південно-флангового рамені кліщів ОПАП-у і брами до Близького Сходу?

Значення цієї позиції велике і під час миру і під час війни. Під час миру збройні сили Туреччини, від 30. 10. 1951 р. члена ОПАП-у, впливають втихомирюючи на советську загрозу для Близького Сходу. Мілітарно сильна територія Туреччини, яка почерез Тракію сусідує з Грецією, на дарданельських протоках тримає ключ до Середземного моря, а на спільному з советською Вірменією та Азербайджаном кордоні охороняє арабський світ перед ССРС. З погляду майбутньої тотальної війни та модернізмів методів її ведення Туреччина творить центральну позицію ОПАП-у, придатну і для оборони і для наступу.

Проти південного флангу ОПАП-у, себто проти те-

рено Туреччини й Греції, спрямовані два советські фронти: чорноморський від Дунаю по Кавказу, з пристрібом концентрації й постачання в Україні, та кавказький від Озівського до Каспійського морів (охорона кавказької нафти та протиіранський фронт!). Оба ці фронти — вже через центральне положення комуністичного союзу держав — можуть отримувати підкріплення резервами частинами цілого СССР.

Це геополітичне й стратегічне положення Туреччини й Греції як центральної позиції при обороні Близького Сходу з одного боку та вихідної страте-

гічної позиції для протиудару чи наступу на СССР з другого (з метою: відтяти СССР від кавказької нафти, відступити від советських армій і сателітних держав та невтралізувати збройні сили сателітних армій, створити на Україні оперативну базу для наступу на Москву) — створює з них, себто з Греції й Туреччини, в рамках воєнних планів антагоністичних блоків нейтральний терен цілої воєнної системи більше ніж «дах Близького Сходу», але власне — «ворота» поміж цими двома світами: Сходом і Заходом.

Червоний Китай —

Перемир'я в Кореї на зasadі «статус quo» з політичного погляду і при воєнному висліді 0:0, що його осягнула китайська «визвольна» армія в зударі з модерною американською армією з великою летунською морською перевагою, — все те виносить збройні сили Китаю як новий чинник міжнародної політики.

Не лише в гарячий, але й у холодній війні, у дипломатичній грі, збройні сили та їх бойовий дух це той основний аргумент, чинник, що забезпечує міжнародні впливи.

Теперішні збройні сили Китайської народно-демократичної республіки (офіційна назва) постали з «революційно-визвольної армії» часів громадянської війни, що велася між Мао-Тсе-Тунгом і Чан-Кай-Шеком, та врешті з — досвіду трирічної війни в Кореї.

Бутівничими й реформаторами китайської армії уважають молодих генералів: Лін-Піао та Лію-По-Ченг, абсолютнітів советської академії генерального штабу ім. Фрунзе, та самого Мао-Тсе-Тунга й ген. Чу-Тета.

Революційно-визвольна армія після перемоги над армією Куомінтангу Чан-Кай-Шека складалася спершу з чотирьох, а отільки з п'ятьох армій. Кожна польова армія мала свою визначену територію розташування, постачання, рекрутажі та терен операцій. П'ять польових армій стоять сьогодні в своїх скрутках як міліційні з'єднання з дефензивними завданнями крайової оборони. Стан цих міліційних армій — понад 12 мільйонів. Рекруті переходить тут 12-тижневий випік та шости-тижневий курс що два роки. Около 10% стану цих армій — це кадрові підстаршини й старшини. Озброєння — переважно японського й советського походження та трофеї 2-ої світової війни. Поміж поодинокими польовими арміями різниця велика; вони подіктоовані територіальними завданнями оцих поодиноких польових армій; і так 2-а й 3-я польові армії (долина Янцзенкінту) й південний Китай — затрима від національно-китайської Формози) мають модерне спорядження, моторизовані піхотні й артилерійські відділи, силну протилетунську артилерію й тактичне летунство (3-я армія — біля 2 000 бойових машин).

Це на наші поняття була б крайова армія, чи дефензивні частини збройних сил.

Від вибуху корейської війни червоний генеральний штаб почав формувати окремі частини у т.зв. «сфензивні армії», армії «марксистів». Ці частини — в силі 1 000 000 вояків — брали участь у війні в Кореї під назвою «добровольча визвольна армія». «Офензивна армія» — приблизно один мільйон вояків — поділена на дві армійські групи: південну з трьома корпусами й північну, складену з шістьох корпусів. До 1955 р. число корпусів мало б зрости до 14. Організаційна структура сперта на советських зразках. Це переважно піхотні дивізії. За американськими даними, вже зорганізовано один танковий та один змоторизований корпус із советським спорядженням і озброєнням. Офензивна армія має

нова мілітарна сила

власне тактичне летунство, що складається з місливських і бомбових з'єднань. Мао-Тсе-Тунг хвалиється, що до трьох років, себто до 1956 р., ціла сферизивна армія буде модерно озброєна й споряджена на советський лад.

До 1955 р. обидві армії мають начинювати 30—40 мільйонів вояків. Західні фахівці вказують на великі недостатки у з'єзку, постачанні й прохарчуванні. Червоний Китай дуже гордий на цю свою нову сферизивну армію, на цей «меч» — у протиставленні до «щита», що його творять дефензивні сили територіальних армій.

За оцінкою ген. Колінса, шефа штабу американської сходільної армії, — двоподіл на сферизивні й дефензивні збройні сили це найкраща розв'язка проблеми модерного способу керівництва війни. Китайські принципи організації збройних сил та стратегії — це синтез поміж модерними здобутками техніки й давніми китайськими засобами ведення партизанської війни. Генеральний, корпусні й дивізійні штаби працюють за советським зразком. Іхні кваліфікації ще слабі.

З початком липня 1953 р. Пекін вперше запрошив на свій великий військові маневри теж португальських старшин. Маневри відбувають саме сферизивна армія, її 11-а, 14-а, 17-а дивізія II-го корпусу й частини IV-го корпусу південної групи.

Мета запрошення західніх штабовиків очевидна: це охота погрозити Заходові. Загальне враження португальських старшин позитивне. Вони підкреслюють, що тепер годі пізнати тих партизан з-перед 1950 р. Вони тепер модерна й здисциплінована армія. Це були б лише критичні замітки щодо вищого складу старшин та поодиноких штабів. Як своєрідну новість, португальські старшини підкреслюють вміння штабів користуватися партизанкою. Належного видавання наказів (ці західні старшини володіють катайською мовою!), з'єзку, постачання та застосування тактичного летунства китайське командування не вміло якслід зорганізувати ані використати. Співпраця поміж летунством і піхотою та загалом із наземними військами на маневрах функціонувала нездовільно, хоч терен маневрів був проглядний. Проте маскування військ було майстерне й португальцям заімпонувало.

Португальські старшини дають дуже високу оцінку цій сферизивній армії Мао-Тсе-Тунга. Передусім високо оцінюють китайського вояка, як відважного, мало вибагливого, добре вищколеного та перейнятого бойовим духом. Нижчий командний склад дуже добрий, натомість середній та вищий не стоять на висоті своїх завдань. Поповнення з советських чи власних військових академій йде пиняво.

Намагання скріпити збройні сили Китаю є одно з найближчих турбот червоного Китаю, що саме переважає добу «мілітарного комунізму».

Ця програма мілітарного комунізму визначає тепер всю внутрішню і зовнішню політику Китайської Народної Республіки. Зараз на другому плані стоїть програма індустриалізації й воєнної продукції. Китай навіть провадить досліди над атомовою

зброяю. Вже в жовтні 1950 р. засновано в Банконі науковий центр для атомових дослідів. До цього центру мали б входити теж російські вчені Йоффе й Скобельцина, французький фізик Кюрі та англійський вчений Понтеярво.

Мілітарний, державний і партійний апарат та мілітарна політика — це тепер основні рушії життя всього «народного» Китаю. Висунені з вибухом війни в Кореї гасла відвоювання Формози й допущення Китаю до ОН — й надалі залишаються основними напрямами зовнішньої політики, яка мала б бути реалізованою саме за допомогою аргу-

менту сили. Вихід на азійську арену нової мілітарної сили (та, яка веде війну в Кореї, у В'єтнамі й на Малаях) мобілізує Захід до протизаходів, що він іх вбачає у відродженні Японії та втворенні збройних сил з-поміж протикомуністичних азійських народів. Цей останній засіб скриває в собі далекосяжні політичні можливості, що можуть надати нове обличчя констеляції сил на Далекому Сході. Однак творення протикомуністичних національних армій при допомозі США (корейська армія) йде радше темпом волів ніж «джіпа», і це тоді, як Азія, її прогресивні елементи, живе вже атомовою добою.

Спомини

Б. Г-ий

На суді підпілля

Нова большевицька окупація українських земель що прийшла на зміну німецькій, принесла нові форми й методи боротьби проти українського визвольного руху та зміну нашої підпільної тактики.

В початковому періоді окупації большевики вжи-вають до акцій проти українського підпілля черво-ну армію. Однак скоро виявилось, що ці недбало-ті підготовлювані і звичайно на сліпо проводжувані акції не тільки не завдавали визвольному рухові серйозних ударів, а, навпаки, наражували введені в акцію червоноармійські частини на демораліза-цію. Ці частини складалися у великій кількості з українського елементу. Воякові такої частини до-сить було однієї розмови на квартирі в селянині, щоб вповні зрозуміти антинародність своєї функ-ції. Нерідкі були випадки, коли вояки перед акція-ми в розмовах з населенням відкривали свої пляні і цілі. Вже самі облави проти частин УПА, з вигу-ками й пострілами, що нагадували мисливську на-гінку, могли служити зразком, як цього роду акції не повинні виглядати.

З часом, на зміну ЧА приходять спецвідділи МВД, які поруч згаданих вище акцій організують ще агентуру й допоміжні відділи — «істребітельні батальйони», чи, як їх коротше називає населення, «стрибки».

Як інші терени окупованої України, де діяло українське визвольне підпілля, так і Самбірщина в скорому часі була покрита мережею ворожих агентурних пунктів та станицями «істребітельних батальйонів», при чому ворог дбайливо використо-вував для своїх цілей національні антагонізми на цьому терені. Крім цього діяли ще оперативні бой-вки, які складалися з вояків МГБ—МВД під ко-мандуванням старшин агентурно-оперативної робо-ти. На півдні від Нового Самбора такими бойовками командували ст. лейт. МГБ Сіров і лейт. МВД Ба-шинський; на північ від Нового Самбора — ст. лейт. Козаков і ін.

Відділ «стрибків» у с. Дубрівка був великою за-грозою для українського підпілля. Маючи безпечне положення біля міста, цей відділ проводив із своєї бази часті випади в терен, паралізував наші зв'язки й тероризував населення, при чому визна-чався незвичайною жорстокістю. Ліквідація цього пункту ставала щораз більш пекучою і необхідною справою.

З уваги на невелику віддалі від Нового Самбо-ра (3 км.) і часте стаціонування там різних большевицьких частин, як теж з огляду на відкритий те-рен, важко було ліквідувати це вороже гніздо отвертим боєм. Мусів бути обдуманий плян, за яким, при участі невеликої кількості людей, під-

ступом можна було добитися успіху. Для переведення цієї акції підібрано з терену Самбірщини кращих бойовиків, які за власною ініціативою могли діяти в кожних обставинах.

Завдання це доручено бойці з Старосамбірсько-го району під командуванням Дубія, бойці з Стріл-ківського району під командуванням Залізняка (Осип) і бойці з Новосамбірського району. Командуванням над цілістю перебрав Кардаш — Ігор. Ціла група складалася з 18 людей.

На день 14. VI. 1946 згадана група зійшла ве-чером в селі Кульчиці. Тут, після вечери, Кардаш перевів коротку відправу, на якій з'ясував ціль акції і найближчі завдання групи, а саме: викона-ти смертні присуди на начальників відділу «стриб-ків» у Дубрівці, на його заступників й одному членові відділу; решту відділу роззброїти і загрозити дальшими смертними присудами у випадку продов-жування акцій проти українського підпілля і насе-лення.

Тому, що ця акція мала бути переведена підступно, ще цього вечора забрано з магазину большевицькі однострої і перебрано в них частину бойовиків. Місцевих підпільників та інших, які перебу-вали на цьому терені, повідомлено, що в найближ-чих днях знаходитимуться на цьому терені пов-станці в большевицьких одностроях і у випадку не-сподіваної зустрічі з ними не стріляти зразу без спроби порозуміння.

Наступного дня група перейшла на денний по-стій до ліса між селами Кульчиці-Вільшаник-Угерці. Тут при допомозі станичного Дзвона зорга-нізовано кілька одностроїв, в які переодягнулося ще кількох людей з групи. Після обіду відбулася ще одна відправа, на якій точніше обговорено плян акції. Вечером група перейшла на нічліг до села Ваньовичі. Тут зорганізовано однострої для решти бойовиків.

В пляні було затриматися в цьому селі до полу-ви наступного дня і звідси почати акцію на Дуб-рівку, однак тому, що загрожувала небезпека боль-шевицького наскоку на село, над ранком група ві-дійшла на постій між селами Гутменець і Дубрівка.

Згідно з партизанською засадою акцію можна було почати щойно по полуздні, щоб у випадку неспо-діваної зустрічі з переважаючими силами ворога мати скоро перед собою вечір.

Тому, що ліс був малий і рідкий, куди часто за-ходили місцеві селяни за деревом і з худобою, не можна було заквартирувати в ньому незамітно в закритому місці. Щоб замаскувати себе перед ци-вільним населенням, рішено гррати ролю большевицького відділу. Бойовики ходили по лісу, вилиту-вали зустрічних селян про повстанців, лаяли їх

За зв'язки і підтримку повстанцям, в наслідок чого створилося враження, що в цьому лісі якийсь чи. Дубій перейшов в Старосамбірський район, большевицький відділ проводить облаву. Ця вітка облетіла не тільки найближчі села, але дійшла й до операцівних працівників МВД Самбірського району, які думали, що на облаву в цей ліс зайшов відділ із сусіднього району або з обласного управління МВД. Нічого дивного, що станиця «істребітелів» у Дубровіці не виявила найменшого запідозрення тим, що діється в лісі. В цьому селі вони почували себе такими безпечними, що й не мотили пропускати якінебудь загрози з боку повстанців.

По півдні о 2,30 год. група вийшла з лісу у стрілецькому ряді, узброєна у два кулемети ППД, ППШ, гранати і пістолі та подалася в напрямі села Дубровіка.

Попереду йдуть: в пагонах капітана МВД — Дубій, в пагонах ст. лейт. — Залізняк, в пагонах ст. лейт. — бойовик Оріх і в пагонах лейт. — Кардаш. Зайшовши на присілок Павлівка, група розходитьться по хатах і згідно з большевицькими нормами поведінки забирає в селян іжу, не питуючи їхнього дозволу, і обідає.

При найбільш загостреній обережності входять в село. Реакція населення на їх появу різна: одні, з страху тікають з вулиці чи з погордою відвертаються, інші з усміхами й цікавістю притлядаються «новому» і незнаному відділу «большевиків».

Група затрималася біля хати начальника місцевого відділу «істребітального батальйону». Він був вдома і, коли завважив советських вояків на свою подвір'ю, не помічаючи нічого підозрілого, вийшов з хати і привітав новоприбулих. Кардаш і Дубій відповіли на його привіті і підійшли ближче. Дубій, що слабше володів російською мовою, зайнявся крученням і закурюванням патіроски, а Кардаш, підбираючи наказочний тон зверхника, повідомляє його, що під час облави на сусідуючій із селом лісок втікли два заховані в ньому бандити в напрямі села і заховались між хатами. Кардаш жадає від нього, як місцевого начальника стрибків, негайно скликати свій відділ, щоб допомогти групі у вішуканні цих бандитів.

— «Я вас не знаю — заявив місцевий начальник стрибків — але випадково є сьогодні в нашому селі мій новий начальник і може краще буде, коли ви звернетесь до нього, а цей вже дасть мені відповідне доручення».

— «Який начальник?» — спитав Кардаш.

— «Башинський, що йоно призначений начальником штабу „істребітального батальйону“ Самбірського району».

І місцевий начальник стрибків не помітив нічого. Не помітив, як на згадку про Башинського іскрами спалахнули очі незнаних гостей і як в їхніх головах перебудовується цілий план акції. «Зловити його. Зловити живим» — впало рішення. Цього страхітливого бандита, на чию совість стільки сліз та крові і згарищ записала Самбіощина.

— «Добре, підемо до нього, а там вже побачимо» — відповів Кардаш. І взявши його поміж себе, Кардаш і Дубій пішли мовччи в напрямі, що його цей вказав, а за ними пішла решта групи в стрілецькому ряді і в бойовій готовості.

Господарські забудування селянина, де квартирував Башинський, були обведені високою огорожею. Саме в тому моменті, коли група з'явилася на подвір'ю, Башинський сідлав коня, мабуть, збирався відратитися до Самбора. Побачивши групу советських вояків, а з ними місцевого начальника стрибків, він спинився в своїй роботі.

Коли Дубій і Кардаш із місцевим начальником підійшли близьче. Башинський жартівливим тоном звернувся до Дубія:

— «Чого ж ви його взяли товариші капітан, це ж начальник істребітального відділу».

— «Я його не знаю і тебе теж не знаю» — відрубав різким тоном Дубій.

Башинський бачить, що тут жартів немає, підступає близьче до Дубія і в пріписаному порядку звітує йому, подаючи свій ступінь і функцію. Дубій подає йому руку і просить зайти до кімнати на розмову.

Здавалось, що група, підготовлюючися до акції, звернула увагу на найменшу подробію, що обережність була на кожному кроці. Тотожність виряду і зброй, уживаних в емведівських частинах, була основною прівренею і ні місцевий начальник стрибків, ні Башинський не знайшли тут нічого підозрілого. Але стискаючи правицю незнаного суворого капітана, бистрий емведист завважив на його пальці великий срібний перстень, а на ньому тризуб...

Хвилина збентеження і рій думок в головах партнерів.

Але права рука емведиста, якою треба було сягнути по зброя, спочивала в твердій руці Дубія.

Тепер вже не можна було тратити ні хвилини. Кардаш, що стояв з боку, скоче Башинському на спину, ловить його за шию. Йому допомагає бойовик Осип і в трохи звалюють на землю та в'яжуть емведиста. Така сама доля постигла і дубровіцького начальника стрибків, заки цей ще зміг зрозуміти, в чому справа. Частина бойовиків, яка стояла перед сторожею на вулиці для маскування перед населенням того, що діється на подвір'ю, затримує повний слокій і замикає доступ до фіртки.

Щойно тепер зв'язаному Башинському стало ясно, в чиї руки він попався. Тепер вже під емведівськими одностроями він пізнав тих людей, які були йому добре відомі з знимок і подібних описів секс-сестів, тих, яких він так довго шукав і з якими він так бажав зустрінутися, тільки не в таких обставинах.

— «Друже Курінний — звертається до Каюташа Башинський, не зважаючи вже на виці емведівські ступіні на одностроях інших, — даруйте життя».

Обох пов'язаних вілпровалжено до булинку сільради. Тут група застала лижурного вілтілу стрибків, якому заборонено вихід з кімнати. Оба кулемети заняли становища на логітніх для оборони місцях. Чотирьох бойовиків залишилося для охорони арештованих, а решта розійшлася по селі, щоб практикованим большевицьким способом зітнати всіх стрибків і населення до сільвати на «мітінг». При тому зокрема пильну увагу зверталося на проповідження тути всіх стрибків, хоч би навіть насильно. Приближно за годину в булинку сільвати на одному шнурі нав'язано 10 стрибків, тобто всіх, які в той час були в селі, а під сільрадою зібралися понад сотня селян.

Коли всі з групи прибули на місце, на подвір'я сільвати виводять арештованих і ставлять їх перед селянами, що прибули на «мітінг».

стали відповісти на проповідь, вистріляти», — дає доручення промовець і говорить далі.

За кілька хвилин п'ять дозброяних советських вояків стояло коло арештованих стрибків.

— «Зловити живими і проповідити сюди. Якщо Каюлаш виступив з промовою в якій відкорив зібраним всю правду, з'ясував цілі боротьби українського визвольного руху, пілкетсплив, що большевицтво є олнаковим ворогом як українського, так і польського народів (населення села мішане) і наприкінці з'ясував всі злочини арештованих та візвав зібраних висловити свою лумку щою виміру капітала для тих, на якими українське підпілля ще не винесло смертних присудів.

Промову Каюлаша перериває стійковий і зголосує, що в село в'їхала підвода з ворожими вояками.

— «Наш присуд для начальника відділу «істребітального батальону» за його злочинну роботу — кара смерти. Виконати!»

Начальника відв'язано із шнура та поставлено під стіну. Постріли із кількох автоматів перервали його благання і покаянні заяви.

— «Наш присуд для заступника начальника... Кара смерти...»

Інших арештованих, над якими не було смертних присудів, треба було тільки розбройти і залякати. Із шнура відв'язано першого з ряду і переведено короткий допит, після чого Кардаш візвав зібраних висловити свою думку щодо його провини і виміру карі.

Було ясно, що із зрозумілих причин ніхто з присутніх не міг прилюдно осуджувати арештованих, а зокрема вимагати для них смертної карі. Йшлося тільки про те, наскільки ще саме населення знаходить зрозуміння і вилівання для них. Але тут зайдла несподіванка. Увага селян була звернена куди інде. Замість відповіді на поставлене питання піднялися занепокоєні голоси: «А з Башинським що буде? Башинського давайте!»

— «Башинський наш і нам з ним ще багато говорити треба, — відповів Кардаш, — а тут розглянемо тільки справи інших».

Заспокоєні виясненнями «мітінгуючі» висловлювалися за помилування кожного відв'язуваного по черзі стрібка і вислухували їхні покаянні заяви. Бойовики, що стояли близьче зібраних селян, поволі торинають в їхньому оточенні. Кожний хоче підійти ближче, побачити живого повстанця. Один тисне йому в руку гроши, інший пхає в кишеньку пригоршу тютюну. Кожний хоче чимось вгостити

«Мітінг» закінчився. Група затрималася ще на розмові з полоненими советськими вояками, вони з охорони МТС. По вияснювальній розмові їх відпущені.

В цьому моменті стійковий зголосив, що шляхом і полями до села наближається ворожа розстрільна.

В міжчасі Дубій на коні Башинського з двома бойовиками пішов в другий кінець села, щоб пропірити, чи не повернувся до дому ще один стрібок, на якого був смертний присуд. По дорозі насکочив на авто з большевиками, що в'їздили в село. Емведівський однострай і кінь Башинського ввели большевиків у блуд, з чого скористався Дубій і перший пустив кілька черг по ворожому авті. Втративши в дальшій перестрілці коня, Дубій відступив і долучився до групи, що зайняла становища біля сільради. Тут зав'язався сильний бій, в ход якого повстанці під напором переважаючого ворога перейшли в повільній відступ на поля в напрямі села Ваньовичі. Високе збіжжя на полях давало прикриття перед ворогом.

Зближався вечір, а з ним і можливість цілковито відв'язатися від большевиків. Зв'язаний і трианий на шнурі Башинський відступав, залягав і наступав на своїх визволителів, доки ніч не перервала бою.

Передбачаючи сильні погоні, розшуки й облави вночі і в наступних днях, Кардаш розпустив групу. Дубій перейшов в Старосамбірський район, Осип у Стрілківський. Кардаш з трьома вояками і Башинським вирішив не йти до лісу на денний постій, тільки вибрали місце на відкритому терені майже під самим Самбором, розраховуючи, що цьому терені ворог не буде робити облав. Цілий день вони перележали на полі, в житі, а вечером перейшли в ліс між селами Вільшаник-Угерці-Кульчиці, який в день большевики основно перевірили.

Тут почалися допити Башинського. Емведист свідомий своїх злочинів супроти українського виз-

вольного руху та українського населення, за які він тепер перед повстанцями мусить понести відповідальність, вирішив по кількагодинні розмови рятувати себе в той спосіб, що почав говорити про все, що знав.

Третій ночі перейдено в ліс між селами Кульчиці-Дубляни-Городище, де далі продовжувано допитувати Башинського. Допити тривали 10 днів, у висліді чого українське підпілля отримало незвичайно цінний матеріал.

Однадцятого дня суд видав смертний присуд. На кілька годин перед виконанням Башинському відчитано присуд і дано йому можливість сказати останнє слово. Хоч він і не міг сподіватися для себе іншого кінця, все ж таки вістка про смертний присуд викликала в нього потрясаюче враження. По кількох хвилинах він звернувся до Кардаша і попросив його, щоб цей дозволив зблизитися всім підпільникам, що були в таборі, бо він готовий сказати своє слово. Всі підпільники, за винятком стійкових, підходять до засудженого.

«Друзі! Я хочу перед вами сказати своє останнє слово — почав Башинський. — Вам може здаватися, що я хочу вжити в цей вирішний для мене момент ще одного підступу. Але так не є. Я свідомий, що для мене не може бути іншої карі, як кара смерти. Не тільки я, але й ви знаєте, що я маю на своєму сумлінні безліч невинних жертв, як з рядів підпілля, так і з-поміж цивільного населення. Про це знають усі селяни, які чули мое ім'я. Тому ще раз підкреслю, що для мене іншої карі немає. В противному випадку, коли б я появився на волі, в тих селах, де я проводив свою злочинну роботу, ви не знайшли б місця. Вас сохирами виганяли б із сіл за таку злочинну легкодушність. Я, будучи в ваших руках і побачивши вашу хоробрість і дисциплінованість та визнаючи в дусі справедливість вашої боротьби, вже багато днів жалію, що я не попав у ваші руки ще тоді, коли я не мав за собою цих страшних злочинів. Мені відомо, що у вашому підпіллі є люди, які колись займали визначні становища в більшевицькій адміністрації, чи навіть в органах МВД, а сьогодні віддають услуги визвольній справі. Я жалію, що і я не міг віддати свого знання і досвіду. В цих днях, коли я в ваших руках, мені часто стояв перед очима мій батько, який тяжко працює в колгості, і сестра, яка довгий час переживала більшевицьку тюрму. Ваш присуд справедливий. На закінчення я тільки прошу повідомити листом моїх батьків, що я згинув як бандит, що не знав меж у жорстокостях супроти рідного народу».

Після цього засуджений звернувся до Каолаша і попросив у нього паперу та олівець. Отримавши це, він написав листа наступного змісту:

«До РО МВД. Перекажіть всім українцям, що знаходиться в органах МВД-МГБ, щоб запестали вести цю мерзенню боротьбу проти братів-українців, які знаходяться в лавах ОУН і УПА. Я в короткому часі вмізаю з переконанням, що боротьба ОУН і УПА справедлива і доцільна. Я жалію з цього приводу, що я не попав у руки українського підпілля ще тоді, коли я міг бути включитися в цю боротьбу і змагати діс визволення українського народу. Башинський».

Потім листи він написав ще на дві поїздані адреси. В одному з них поручає свому приятелеві наладнати зв'язок з українським підпіллям і запевняє його, що тоді він побачить всю несправедливість боротьби проти українського визвольного руху.

«Прошу обов'язково переслати ці листи на подані адреси. Я готовий!» — Закінчив Башинський.

На українському Підляшші в рр. 1944-1948

Коли у травні 1948 р. наша трійка вступила до оселі «Гантгофер Зідлонг» у Регенсбурзі і ми допитувались, де тут живе хтось з вояків УПА, один добродій, що тепер ходить собі по землі Вашингтона, а тоді урядував у таборовій адміністрації референтом супільної опіки, відкликав мене на бік і почав дуже «конспіративно» виліптувати мене, хто ми і звідки. Коли я йому відповів, що ми повстанці і що ми діяли на Підляшші, він подивився на нас підозріло і, — я не забуду його настороженого запиту: «Невже ж на Підляшші теж діяли УПА й

І. Чуб — автор, весна 1946 р. — колонія Криво-
вілька на Більщині.

підпілля ОУН? Чи взагалі можливе, щоб там на якомусь Богом і людьми забутому Підляшші могло таке бути?» Він щораз уважніше придивлявся до мене, і тоді впала друге питання, якого я, мабуть, не забуду так довго, доки житиму: «А коли ви вже твердите, що на Підляшші теж було підпілля, то, — яке воно було: бандерівське чи мельниківське?»

Така була наша зустріч із першим представником нашої політичної еміграції і таке «політичне» було його питання.

Ми навіть не пробували говорити тому емігрантському партійному функціонареві про те, що там у нас вдома — у бункрі і в лісі — це питання давно забулося, та що поміж моїми друзями, — коли їм Бог дастъ дійти сюди, — знайдеться і колишній «без і «ме», і колишній член КПЗУ і такий, що ще недавно називав себе «русином», «православним», «тутешнім»

і що кожен зпоміж них тепер дасть відповідь: я був воїном УПА, я був бойовиком революційно-визвольного підпілля, наш політичний провід була УГВР. І, хоч як недовірливо дивитимуться на нього, дадуть ще: ми діяли на Підляшші.

Ми тоді не входили в дальшу розмову з цим добродієм, але попросили сконтактувати нас із котриєю з раніш прибулим сюди вояків УПА.

Від того весняного дня пройшло вже немало років і сюди за нами пробилась ще не одна група друзів. Ми помалу перемінялися теж із вояків у таких же самих емігрантів, ілі ірівську юшку, робили «документи» для «скринінгів», проходили безконечні комісії і — тепер уже з далекого Чікара, Філадельфії, Торонто чи Аделяїди часом приходить лист: лист від друга.

Тепер уже ніхто не ставить під сумнів питання про дії УПА й підпілля на українськім Підляшші. Ale час помалу стирає чіткість образів минулого: забуваються дати, імена, події, місцевості, втрачаються адреси розсіяних по світі друзів. Щоб не повторилося колисяте, що зустріло мене першого дня моєї еміграції, щоб бодай коротко розказати про те, як виглядали ці північно-західні українські скраїни в 1944—1948 рр. пишемо ці скромні рядки.

*

Піднімецька окупація

Перехід фронту, що на Підляшші відбувся в початках літа 1944 р., розв'язав доволі складне питання червоних партизан, які до того часу були панаѓізом червоної партизанки. Поруч російських за своїм складом відділів, що прийшли сюди з біломорського терену. Незлій для партизанської боротьби терен, що його творили ліси й болота Підляшшя та ще, може, в більшій мірі прокомунистичні настрої деякої частини населення причинилися до того, що за німецької окупації Підляшшя від 1943 р. було руських лісів, діяли тут ще жидівські, польські і українські групи. Німецькі репресії, що посыпалася на населення (як от напр., вистріляння майже всіх чоловіків українського села Білка б. Парчева за співпрацю з партизанами, арешти прокомунистичного елементу, арешти й розстріли за переховання жидів, за нездачу контингентів, тощо) — лише досливали оліви до вогню.

Правда, ОУН зуміла охопити своїм впливом середньошкільну молодь. Головно українська гімназія в Холмі, торговельні школи у Володаві й Білій Підляшській були тереном, де оба відділи ОУН розгорнули були чималу роботу. На терені Володавщини навіть було встановлено на деякий час взимку 1943 р. з'язок почесез ріку Буг з волинськими відділами УПА, що діяли тоді по східній стороні ріки. Місцеві чинники національного підпілля вислали були декілька осіб на партизанський вишкіл у старшинську школу УПА в Карпатах, інших декілька пройшло повстанський вишкіл на південній Холмщині; — разом усіх 12. Справу опанування Підляшшя продискутували доволі часто і наприкінці 1944 р. два курені УПА: один під командуванням Наливайка, а другий із загону Острівського — вирушили з південної Холмщини з завданням зайняти підляшські ліси. Час однак був уже спізнений і ці відділи УПА дійшли лише до с. Білополе, займаючи північну і північно-західну Грубешівщину. Наближення фронту перекреслило ці плани.

Перехід фронту

І аж з переходом німецько-більшевицького фронту, коли то українська частина Підлящія була включена в склад червоної Польщі, тут створюються нові сприятливіші умови для того, щоб здійснити давній плян. Це ставало тим більш актуальним, що договір поміж урядами червоної Польщі й УССР про «виміну» населення наглив до постіху, коли взагалі і на терені Підлящія пляновано поставити тій ворожій акції якийсь серйозніший спротив.

Вже наприкінці літа 1944 р., командир відділу УПА «Вовки» Ягода, який оперував у південній Холмщині, носиться з думкою перейти із назагал непригодного для партизанської діяльності, вбогого на ліси терену південної Грубешівщини — на Підлящія. Він висилає туди розвідувальну групу під командуванням Яструба, чотового однієї з чот «Вовків», уродженця села Сухава на Володавщині. Група приходить на місце призначения, але, не зумівши з'язатися з місцевим підпіллям, яке після переходу фронту перебувало в доволі здеорганізованому стані, та маючи терен, назагал трудний для привиклих до «упівських республік» Галичини й Волині вояків, вертається після двох тижнів назад і складає Ягоді досить пессимістичний звіт про відносини в терені і про вигляди для нашої роботи в ньому. Це однак не спнило к-ра Ягоду далі думати перекинути туди бодай частину свого відділу; це вже роблять аж його наступники, бо він сам гине в заскоченні в серпні 1945 р. Але про це потім. Власне у такому плані треба розглядати теж прихід на Підлящія пізньою осінню 1944 р. групи підпільників ОУН.

Десь у листопаді 1944 р. приходять сюди з терену Грубешівщини чотири підпільники (Хмаря, Володя, Микола і Ч.) під проводом Хмари. Від весни 1944 р. вони перебували в південній Холмщині, де перейшли відповідний практичний вишкіл у повстанській роботі. Їх завдання було підготовити терен для приходу відділів УПА після невдачі групи Яструба, отже розбудова підпільної мережі, санітарних пунктів, протирозвідки як також відповідна пропагандистська і в разі потреби бойова противиселенчна акція, коротко — опанування терену. Правда станінне (акція проти виселення) не мало виглядів на великий успіх, отже приходилося числитись в головному на допомогу відділів, що діяли на півдні.

Хоч які неспівмірні були сили в перших початках, то завдяки ентузіазмові своїх членів, знанню терену (він був іхнім рідним тереном!), знанню ментальності й психіки підляшського селянина, а в великій мірі теж завдяки специфічним умовам, звязаним з переходом фронту, а після того з маревом виселення, яке вічно висіло над головами селян, — група зуміла в короткому часі зорганізувати структурну підпільну мережу, що виявила усі познаки закріплення тут на довше, а з приходом сюди відділів УПА — вповні опанувати терен.

Не місце тут зупинятись подрібно над окремими виявами діяльності підпілля під час весни й літа 1945 р. Безперечно вони не мали розмірів і розмаху роботи по інших теренах «Закерзоння». Той, — хто шукав би тут маршуєчних сотень, зайнятих міст, горіючих ворожих танкеток, — буде розчарований, бо він нічого такого не знайде. І навіть тоді, коли на Підлящія приходять рейдом відділи УПА, і згодом — терен був вповні опанований нами; поза декількома сучітками, у яких ворог мав кільканадцять вбитими, жодних серйозніших бойових операцій тут не було. Але все ж досвід того часу, робота, оця дрібна муравлинка, невидна робота підпільних клітин, селекція й виховання кадрів, поруч у головному політично-пропагандистській та, — коли це було доцільно, ще й бойової роботи, — все воно власно

стало підставою наших дальших успіхів на Підлящії.

Цікаво було б з перспективи часу, приглянувшись — бодай коротко тим основним заложенням нашої діяльності, правильність яких доказала практика. Як сказано Підлящія не належало до теренів, особливо придатних для розвитку протибільшевицького резистансу, і тамошній досвід міг мати не лише історичну вартість. Згадаємо найсуттєвіше. Перше й основне це була широта рамок і то не лише як прийом, як тактика, але як закон. Ті, хто прибули на Підлящія як вишколені підпільники, були безперечно вихованці ОУН (для історичної правди треба додати теж — групи С. Бандери), але вони вміли знайти спільну платформу для всіх: і для тих «мелінників», і для тих з колишнього КПЗУ, і для синів учораших «руських» та «православних». А тою загальною платформою була УПА, була повстанська армія — всеукраїнська, непартійна, — була УГВР і її підпільна адміністрація — ОУН. Добре пам'ятаю, як при нашому від'їзді з Грубешівщини в листопаді 1944 р., тодішній керівник Холмської округи ОУН Жен, який дуже добре знатав терен Підлящія ще з рр. 1939-40, — даючи нам напрямні для роботи, пішов навіть так далеко, що просто заборонив вживати назви ОУН. А, до речі, він був старий ОУН-івець; не затратив однак вміння тверезо оцінювати ситуацію і відповідно до того достовірувати наші прийоми. Для ілюстрації ще такий факт: Видавничий осередок, що перевидавав на діслані згори, з проводу ОУН речі, а згодом видавав власного підпільного «Холмсько-підляшського Інформатора», називався «Видавництво УПА „Боротьба“».

Коли говорити про конкретний випадок Підлящія, безперечно, теж сама поява відділів УПА відобразила тут вирішальну роль.

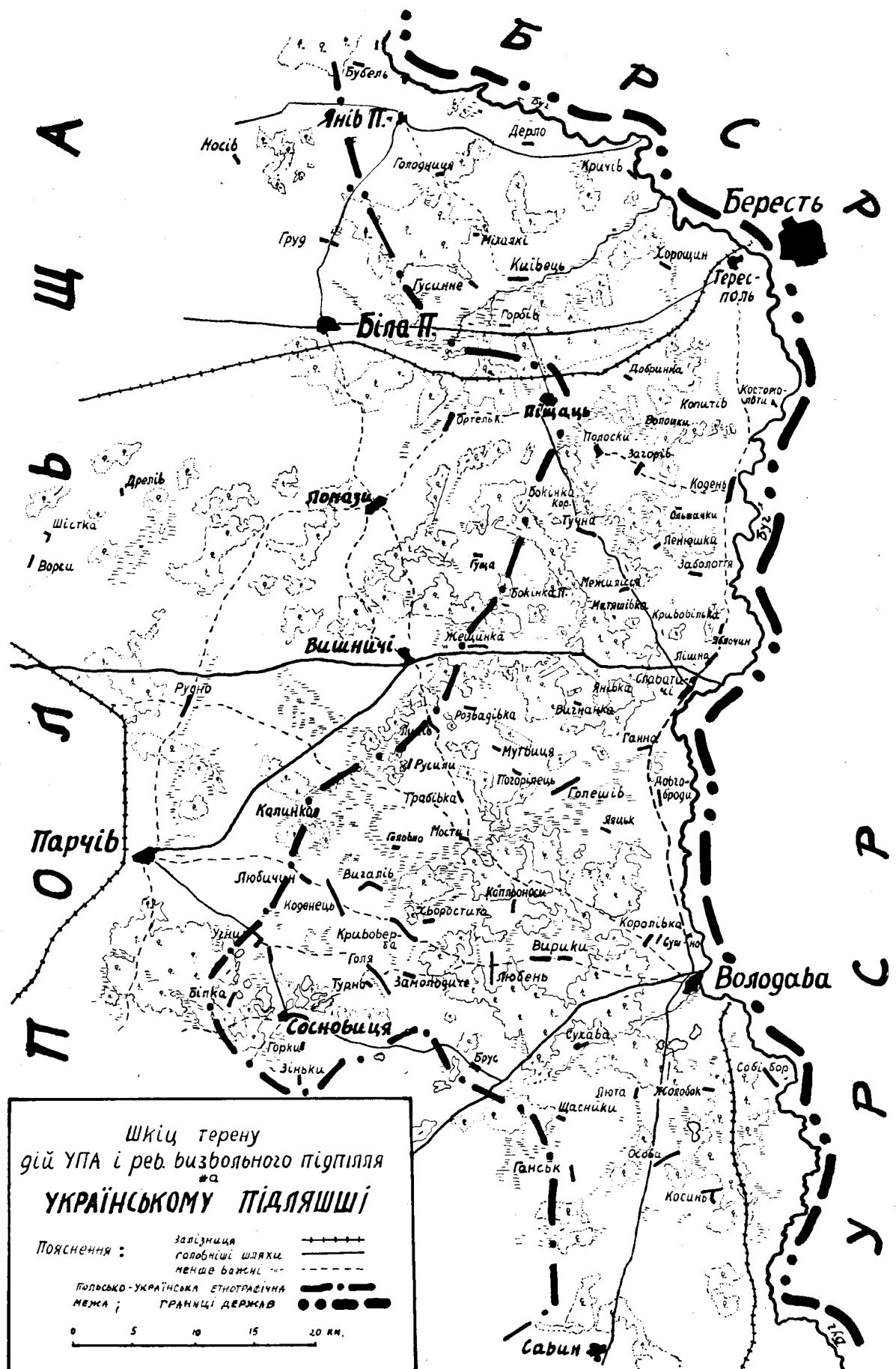
Праця підпілля до літа 1945 р.

Про весну й літо 1945 р. можна лише повторити вже сказане: велася звичайна дрібна праця над монтуванням підпільної мережі. Коли приходилось виконати якісь менші акції щоб роздобути зброю чи амуніцію (розділення «зв'язістів» ЧА у селі Сущно б. Володав взимку 1944-45 р., чи засідка на МО [«Міліція Обивательська»] Вишнічі, яка згідно з даними нашої розвідки, везла більшу кількість зброї, в літі 1945 біля села Мутвиця на Володавщині), то вони були добре підготовані і кінчилися успішно. А що найважливіше: вживаючи під час таких акцій польської мови, наше підпілля загалом не було видне для місцевих поліційних органів, які мали доволі клопоту з польським національним підпіллям, що то ще від часів німецької окупації задержалося в терені (група «Ястшомба» та інші: напр. райдуючий відділ ВІН-у, що його розбили з'єднання УБП Люблін і НКВД біля села Довгоброди над Бугом в зимі 1944-45 при спробі прорватися на Полісся).

Створений підпільний пропагандистський центр займається переважно лише видавничою роботою; СБ (Служба Безпеки) веде розвідкову і протирозвідкову діяльність; господарська референтура проводить експропріацію державної установи «Рольнік» у Славатичах (літо 1945 р.), щоб роздобути засоби, потрібні на закуп ліків і медичного приладдя. Створено санітарні пучки й вишколено санітарні кадри як також зорганізовано магазини з одягом (одяг був виключно військового походження, здобутий, куплений або просто зареквірований). Зв'язок з окружою, що мала осідок у Грубешівщині, функціонував назагал нормально.

Зміни в настроях населення

У міжчасі багато дечого змінюється теж у настроях населення. Як вже було сказано, на Під-

ляшіші були закорінені віддавна впливом комуністичної агентури. За німецької окупації було створено ППР (Польська Партия Роботнічча) і там виявлялася її робота. Не слід забувати, що на Підляшші комуністичні впливи розвинулись були саме в тім вакуумі, який заіснував після того, як поляки заборонили в початках 1930-их років будь-яку культурно-освітню українську працю, а яка передше — особливо в формі «Рідних хат» і кооперації — досліяла була немалого розвитку. І тому про комуністичні елементи Підляшшя в своїй масі були українські. Попри виразно агентурний елемент, який по переході фронту опинився на чолі червоної адміністрації, більшість людей з партквітками чи без них, але за своїми переконаннями лівої орієнтації, була розчарована тою ролею, яку її казали грati. Вони були українцями-комуністами і мріяли про прилучення Підляшшя до УССР, а їх заставляли належати до польської ППР і будувати польську червону адміністрацію. Ще в 1939 році неодин з поміж них поїхав «на родину» і опісля з нічим повернувся назад. І лише божевільна гітлерівська політика терору, була штовхнула від 1943 р. цей терен знову в обійми червоно-партизанської пошести. Вартій окремого відмічення факт, що коли переходив фронт і набирали до польської армії, то молоді хотіли йти не до неї, але до ЧА (с. Хворостика, с. Конденець). На такому отже тлі виселенчя акція, яка покищо мала це форми добровільності і до того загрожувала тільки українцям, — витворювала почуття національної солідарності. Як не враховувати невеликого числа виразно агентурного і продажного елементу, то сказане повище можна прикладти до більшості підляшських комунізуючих українців. Після періоду протинімецького резистансу, опинившися тепер і на далі із зброєю в рядах міліції, або ж озброєного партійного апарату сіл (зброя вони мали для оборони перед каральними виступами польського національного підпілля!), ці елементи були податливі на впливи нашої пропаганди бодай настільки, що їх можна було зробити нешкідливими на нашому відтинку.

Ще восени і взимку 1944–45 українське населення холмського повіту було виселено до УССР. Цей факт треба приписувати натиском польської червоної адміністрації і національного підпілля, (наприклад — спаленням польським національним підпіллям українського села Верховини взимку 1944–45 р.), бо про примус у такій формі, як він відбувався хоча б у роках 1946–47 тоді ще не було мови. І ось Підляшшя, відповіши рішучим «ні» на всякі агітаційні заходи в цьому напрямку, опинилося в такому становищі, коли треба було всякими дорогами шукати порятунку перед загрозою, яка все ще висіла над головами. Старше покоління, хоча й розчароване, шукало його в захопленні місцевої червоної адміністрації, молодші знайшли його в УПА. І тому в нас трапляється, мабуть, не один такий випадок, коли син (як це було у випадку Хмари) керував працею нашого підпілля, хоч його батько був колись чільним членом підпільської КПЗУ; або, що арештованого принарадіно через СБ працівника володавського УБП (Ужонд Безпеченства Публічного), Будька з с. Кривоверба, старого комуніста випускають, бо він мав за собою великі заслуги у «Рідній Хаті» та в українському культурно-освітньому житті за часів німецької окупації, а врешті й не можна було записати на його рахунок жодного протиукраїнського вчинку.

Приходять перші відділи УПА

В липні 1945 р. на Підляшшя приходить перший відділ УПА. Це був відділ «Кочовики» під командуванням Штиля; згодом приходить ще відділ УПА під командуванням Шумського. Ці відділи належали до групи УПА «Бут» із УССР і мали

визначений рейд по терені Люблинського воєводства Польщі. Вони в травні прийшли в південну Грубешівщину, а звідти почесерез холмський повіт, що тоді вже повністю був без українського населення прийшли на Підляшшя. Відділ Штиля вернувся назад тією ж самою дорогою, а відділ Шумського перейшов біля с. Славатичі на терен СССР. Осінню на Підляшшя приходить ще частина відділу «Галайда II» під командуванням Чавса, а незабаром ще й «Вовки I» під командуванням Крапки.

Самозрозуміло, поява такого числа повстанців, а головно ж ще метод постійного лягірування, створював враження такої сили, що всі станиці МО по волостях зразу ж втекли до містечка Володава, де мали охорону стаціонованих там гарнізонів ВП («Войсько Польське»), а в терен показувалися тільки великими групами частини ВП і УБП. Коли ще на додаток у бою на колонії Голешів у листопаді 1945 р. один рій відділу «Вовки I» під командуванням ройового Кіндрата нищить майже цілий персонал УБП Володава, то міліційні частини майже нікуди не показуються. Щоб показати, як сде декілька бойових успіхів можуть мати такий вплив на ворога і населення, спинимося докладніше на цьому бою.

На колонії Голешів у поляка-господаря (Червонка) була приміщеня лікарняка УПА, де перебувало двох ранених бійців відділу «Вовки I» та санітар. Син господаря доніс про це до УБП Володава. Двома автомашинами УБП поїхало брати ранених. Але в міжчасі зовсім припадково заквартував над ранком у тій хаті рій УПА к-ра Кіндрата, — яких 18 вояків. Працівників УБП, що під ослонюючи ранінкою імли оточили хутір і сподівались зустріти там двох ранених бійців УПА, привітав вогонь сильного зіграного роя УПА. У висліді — 17 чоловік УБП було вбитих, двох попало до полону, а тільки декільком пощастило втекти, і то, здається, лише один був цілий. Наступного дня приїхали сюди осталі в живих працівники УБП під охороною ВП, господаря вбили, а хутір спалили. Вони думали, що донос його сина це була звичайна собі провокація. Цей випадок став дуже скоро відомий по всьому Підляшші і не диво, що розвідка УБП не мала чим хвалитися в майбутньому. Цікаво, що — за словами полоненого тоді секретаря ПКМО Володава — сили УПА, які тоді були на Підляшші, ворог оцінював на дві тисячі.

Облави, що їх тоді в терені проводили відділи ВП, обмежувалися до обстрілів лісів із мінометів (напр. обстрілювання лісу «Охожа!») і до прочісок менших лісових комплексів, які для відділів УПА не принесли жодної шкоди. Впродовж літа осені 1945 р. відділи УПА втратили трьох бійців, між ними політвиховника «Вовків I», Марка (Новину), — які впали під час наскоку ВП і УБП біля колонії Королівка в жовтні 1945 р., та кількох хворими й раненими, які однак скоро були спосібні до дальшої боротьби. Відділ УПА к-ра Шумського після переходу на терен Полісся, звів бій з частинами погранвійськ НКВД, у висліді якого кілька вояків відбилося на західну сторону Буга.

З чисто бойових успіхів можна хіба ще зарахувати знищення підвідділом «Галайда II» під командуванням Чавса автомобіля із старшиною МВД та декількома рядовиками біля села Грабівка. Про сміливий наскок роя Кіндрата на державний банк у місті Парчів, який виконано тоді, коли за повідомленням розвідки місто було вповні без поліції й війська (вони війшли були на облави!) і який — крім пів мільйона польських золотих — зробив не малу рекламу партизанській вміlosti УПА як про чисто бойовий не можна говорити, бо під час цілого наскоку не вистрілено ні одного набоя. Це стосується, правда, нашої сторони, бо зааллярмована підмога з Любліна приїхала кіль-

канадцята панцерками та автомашинами і ще довго обстрілювала з мінометів Макосякій ліс біля Парчева, куди відіхав був рій Кіндрага. Арешти цивільного населення, що їх у зв'язку з тим виконало УБП, надто численні не були та й усі арештовані після деякого часу повернулись додому.

Легенда про 2 000 повстанців

Головна роля, яку відгравала поява відділів на Підляшші, лежала отже в площині впливу на настрої населення. Не здобуття якоїсь там кількості зброй чи знищенні якогось там числа ворожої поліції як таке, — але дослівно параліз ворожої адміністрації самим фактом появи. Піднесені настрай населення, здобуття його прихильності та співпраці — не мислимі без такої легенди про тисячі повстанців, які ворогові вважалися за кожним кущем, хоча фактичний числовий стан усіх відділів не багато мабуть перевищував 200 вояків.

При цій нагоді слід згадати ще про один аспект, зв'язаний з приходом відділів УПА: з першими відділами приходять сюди уповноважені округи (Мілько, Граб, Ікар), які передусім заходилися біля переговорів із польським протибільшевицьким підпіллям терену. До таких переговорів у скорому часі дійшло. З нашої сторони прийшли в них м. ін. участь Мілько, Граб і к-р Чавс, а з польської: Пайонк, Дзіріт і інші. Переговори відбулися на колонії Тучна. З української сторони говорено про представників від УПА, з польської — від ВІН-у. У висліді тих переговорів встановлено компетенції обох рухів. У стосунку до українського населення всі компетенції призначались за УПА, в стосунку до польського за ВІН-ом. Встановлено терен діяння обох партнерів, майбутню співпрацю у відкриванні большевицької агентури, виміну пропагандистської літератури, тощо. Від того часу усі поточні справи на тому відтинку були розв'язувані без поважніших конфліктів поміж обома сторонами. Господар села Межилісся, у якого був свого часу зв'язковий пункт до УПА, мабуть, розказуватиме ще своїм унукам, як то перед тим, поки переїхати через село, до нього приходили члени ВІН-у, повідомляючи, що тими двома автомашинами, які переїздитимуть тоді-то через село, іхатимуть їхні хлопці і «хай ваші повстанці не подумають часом, що це якась міліція і хай не нароблять стрілянини». В тому часі всі відділи УПА відійшли були вже давно назад і в терені залишилося лише місцеве підпілля, якого ніколи аж так багато не було, щоб у кожнім селі мати свою боївку.

Дещо з організаційної проблематики терену

З організаційних змін, які наступили в тому часі, найважливіша — це піднесення Підляшшя до рівня надрайону з усіми наслідками, що з того випливають. Майже одночасно прийшла болюча втрата: смерть Хмарі, що, попавши в руки ворога, був застрілений на вулиці Володави в листопаді 1945 р. Разом із Хмарою був попав теж Мілько, заступник керівника холмської округи. В зімі 1945/46 він був засуджений на смерть червоним польським судом в Холмі. Між матеріалами, які знайдено в його сумці, був теж протокол із переговорів з польським підпіллям і це послужило червоному люблинському часописові, мабуть «Голосові Люди», темото до серії статей про те, як то польське підпілля пактує з «найгіршими ворогами Польщі».

Керівництво надрайону перебирає тоді Володя («Ярий», «Шпиль») і його заслуга дальша розбудова сил місцевого підпілля. Сталою болючкою терену був брак людей. Місцеве керівництво під-

пілля домагалось цілій час призначення на постійно на Підляшші якогось відділу УПА (вони тоді діяли на Грубешівщині). Відділ «Вовки I» к-ра Крапки, який у 1945 р. прибув останнім у рейд, мав властиво наказ залишитися на Підляшші на стало. Однак нарада старшин відділу чомусь вирішила, що зимування тут для відділу було б надто тяжке і висліді — відділ повернувся в грудні 1945 р. назад на Грубешівщину; там теж в лютому 1946 р. частина його — включно з командиром — була знищена в бою з більшевиками біля с. Ліски.

З місцевих підпільників як також віздоровців, що позалишалися тут від рейдуючих відділів, зорганізовано впродовж зими 1945/46 та перших місяців весни 1946 доволі справну надрайонову БСБ (Бойкву Служби Безпеки), яка на весну начислювала вже три повні рої. Вона не засиджувалася ніколи на місці, але невпинними рейдами по Володавськім і Більськім повітах, окремими добре зорганізованими і проведеними акціями створювала враження, що в терені перебуває відділ УПА, а перед тим уже мали місцеві поліційні чинники научку, що воно значить, як теж і відповідний «ресурс» із осені 1945 р.

Підсумки за зиму 1945/46 рр.

Із тодішніх вдалих акцій слід назвати роззброєння НПР-у у селах: Кривоверба, Кропивники, Замодиче, Вирики. Властиво ці відділи не представляли великої загрози, але відколи на відтинку польського підпілля відносини унормувалися, їх існування було небажане, а в деяких випадках шкідливе. При цій нагоді було арештовано й покарано декілька осіб з-поміж них, яким доказано діяльність на шкоду УПА. На той час припадає теж пожвавлення протиразвідкова діяльність нашої СБ, яка розкриває червону агентуру. Так напр. скоплено лейтенанта НКВД, на колонії Ганна, який розбудовував агентуру для Домачівської командантури погранвійськ НКВД, що на східній стороні Буга; роззброєно станицю МО в с. Ганна, а при цім знищено працівника УБП Володава, який керував ворожою агентурою на північній Володавщині; зліквідовано декількох менше шкідливих агентів тощо. Все це тримало ворота у шаху і він у терен запускався лише сильнішими групами вдень із своїх опірних пунктів по містах, виконуючи менші й більші наскоки. Під час такого одного наскоку на с. Турно 15. 2. 1946 р. гине районовий західної Володавщини Шрам та референт СБ того району Сосновський. У березні 1946 р. гине в сутичці із відділом ВП у с. Копитів на Більщині кулеметник Щигол із надрайонової БСБ. Це й були б всі втрати підпілля в тому періоді.

I в хмарний день буває часом сонячна година

Ще наприкінці зими 1945/46 розвідка подала, що поляки готують на весну 1946 р. уже примусове виселення українців з Підляшшя. Першою мала б прийти на чергу Володавщина. За цей час частково «відукраїнізовано» теж і червону адміністрацію того терену: функціонари українці були вислані в інші, чисто польські терени. Влада ставала справді польська і тепер уже не можна було мати жодних ілюзій щодо того, як виглядатиме виселення, коли до нього прийде. Власне в такій ситуації і зрозуміле намагання теренового керівництва підпілля — за всяку ціну створити боєздатну місцеву групу, яка могла б бути готова до дії вже на весну. «Мобілізація» як метода вербування виявилася не всюди придатною; не було виглядів на якісь великі успіхи теж із тими трьома роями БСБ, що їх створено, та із декількома десятками підпільників, розсіяних по цілому Підляшші, що їх можна б стягнути докупи на випадок потреби. А від однієї

лише пропаганди, від самих летючок і закликів — не вийти, годі було ожидати дуже великих успіхів. Можливо, куди інакше була б витягнута справа, коли б тут залишився був на зиму 1945/46 відділ УПА «Вовки І» к-ра Крапки і при ньому було створено бодай одну місцеву сотню. Роблено отже те, що лише було можна; доцільною виводилася відповідна пропагандистська робота за допомогою листівок серед розташованих по містах гарнізонів ВП, які безперечно були б кинуті на продовження такої виселенчої акції. Останнє дало деякі успіхи вже під час самого виселювання.

А все ж були й тоді ясні моменти. Мабуть, ніхто з-поміж п'ятьдесяті підпільників — учасників святкування Великодня 1946 р. у лісі біля села Жецинка на Більщині не забуде так скоро тої хвилини. Там саме відбувалася тоді відправа керівників окремих районів, прибула також у повному складі БСБ. Сл. п. Микола, керівник господарської референтури надрайону подбав про те, щоб були не лише паски для кожного; з'явилася навіть бочівка пива. В терені було спокійно, ішла весна і з нею нова надія вступала в повстанське серце. Так воно було з приходом кожної весни, але цієї, мабуть, було найвеселіше.

Акція насильного виселення українців до УССР 1946 р.

Між тим однак лихе не спало і на виселенчу акцію не прийшлося довго ждати. Вона почалася десь у травні 1946 р. Ворог кинув сильні групи ВП. Після професії лісів, яка нам не нанесла жодних втрат, та після арештів українського населення і спорадичних погромницьких виступів (як напр. у с. Окуниці на Володавщині) вони при переводженні виселення вели себе доволі пасивно. Впродовж най-шого часу велика частина населення переховалася в сусідніх польських селах, віддавала на перевозання майно до сусідів поляків із того самого села, а сама тікала до лісу, і поскільки виселення відбувалося за чергю село за селом, а вже «виселене» село здебільшого залишали в спокою, то селяни верталися туди назад. І цим разом це було виселення до УССР. Частина однак селян не видержувала нервово. Подруге, це здебільша були колишні опірні пункти протинімецьких червоних партизан і там був найбільший відсоток комуністів: вони, хоч із жалем, покидали свої хати, щоб там, в УССР все ж бути поміж українцями. Я пригадую собі розмову з одним таким колишнім членом КПЗУ із одного з сіл Володавщини. Від першої п'яви підпілля на Підлящі в нього квартирували наші підпільні; особливо пропагандистський осередок мав там деякий час своє улюблене місце і я сам декілька разів спокійно приглядався крізь щілини в стрісі хліва, як до нього заїздила міліція і вони випивали собі, згадуючи собі старі часи. Він належав до «розчарованих» ще з часів відомих випадків із Скрипником та Хвильовим, хоча це не перешкоджало йому згодом у тому, щоб співпрацювати з червоними партизанами за піднімецької окупації. Наші видання він студіював досить грунтсво і над «Платформою УГВР» велася у нас нераз подрібна дискусія. Перед його від'їздом влітку 1946 р. я ще бачився з ним і ціла його родина із слізами на очах прощалася зо мною. Мені було важко сказати щось переконливе прости його аргументів. В основному вони зводились до того, що, мовляв, оборонитись перед виселенням не вдається, що все ж це вже рік по війні і збиратися на довшу передишку, що поляки рішені за всяку ціну викинути українське населення. Підлящі і спротив може тільки відволікати справу, але ніколи не зможе змінити її ґрунтовно, а тоді вже краще виїхати скоріше на Україну і бодай

забрати все своє майно, не чекаючи аж на те, як вивезуть туди під військовою ескортю, дозволивши взяти лише один клунок.

Ми довше спинилися саме над тим окремим випадком, бо він характеристичний для способу думання тої частини населення, яка в час виселенчої акції 1946 р. покинула своє село. В тому часі опустіли вловні такі села, як Капленоси, Красівка, Калинівка, Замолодиче, а також у великий мір ще інші села південної Володавщини. І це тоді, коли напр. наша «столиця» Голешів залишилась зовсім неторкнутою, подібно як інші сусідні з Біло-Підляським повітом села, які в цей критичний час просто розбіглись. Повіт Біла Підляська залишився зовсім незаторкнтий виселенчою акцією.

Шість проти 150

Під час виселенчої акції загинула була ланка бойовиків БСБ. Під проводом «Колі» цих шість бойовиків, опинившися в оточенні серед яких 150 чоловік ВП і УВП на колонії Голешів, бились до станційного набою і загинули всі. Ворог мав кільканадцять раненими і близько 10 вбитими, між ними старшина росіянин, працівник УВП Володава; цей останній мав напр. «пеха» підсунутий ближче, щоб закликати оточених здатися. Черга з «дегтяря» Колі закінчилася його агітування. Із цивільного населення поляки вбили тоді двох селян: одного, що його ранила була заблукана куля, а другого, бо знайшли в нього на палатці кров і домагалися, щоб сказав, де є ранені повстанці (звався Трохимюк Адам). Тоді теж спалили 13 хат. Опісля через два дні ще тривало «переслухування» інших селян, яких зігнали до двох стоділ. Переслухував слідчий з УВП; коли на запит про повстанців запитаний відповідав «не знаю», то його кидали на землю і били, доки не зімлів, потім відливали водою і ця процедура повторювалася заново. Це згадуємо не тільки як один відокремлений епізод, але загалом як типову ілюстрацію «переслухування». Вертаючись до самого бою, треба додати, що ця ланка СБ складалася із свіжо «змобілізованих» бойовиків, і не дивлячись на порівняно невеликий бойовий досвід, показалася справді повновартісною. Тіла поглядлих друзів похоронено опісля на цвинтарі біля села Межилісся на Більщині.

Загалом літо 1946 р. принесло більше наших втрат. В липні впали на колонії Міхалки (Більщина) три працівники надрайонової господарської референтури, а на колонії Добринка загинув її керівник Микола (Фесь); в половині жовтня на колонії Замолодиче (Володавщина) впала підпільна шпіталька, в якій загинуло двох ранених (Осип, політвиховник відділу «Вовки І» і Дуб) та дві санітарки УЧХ (Зірка й Леся); в сутичці з ВП на колонії Заболоття загинув у листопаді 1946 р. один бойовик БСБ (Степовий); ще в липні 1946 р. загинув був на колонії Розвалівка в сутичці з УВП Артур, керівник пропаганди району північної Володавщини, а на колонії Городники впали три бійці відділу УПА к-ра Чавса (частина відділу «Галайда ІІ»). Між тим, у сутичці з ВП на колонії Кузавка в листопаді 1946 р. паде Незабутий, працівник господарки, три інші підпільні були ранені, а один попав у полон (Перин).

А Граб стріляє

Говорячи вже про цю сутичку, не можна не згадати про справді геройську оборону групи, в якій особливо відзначився Граб. Відділом ок. 50 чоловік ВП, група була витіснена на рівнє поле але продовж трьох годин зуміла витримати ворожий вогонь та під прикриттям вечора — хоч на трьох іх два були легко ранені, — прориваються з оточення. Ворог же ж мав убитих і ранених. Подібний ви-

падок трапився двом іншим підпільникам на колонії Розвадівка, де їх заскочила яка двадцятка чоловіка ВП під час сну. Бойовик Яцько вбивав з пістолета вояка ВП, що ліз по драбині на хлів, де Яцько спав, а зіскочивши на землю, хватав ППШ вбитого та застреливши ще двох поляків проривається в сторону недалекого лісу.

Котюзі по заслугі

Але крім того були й інші прикірі речі. Найгірша з них це була дезертирія Чумака. Це був вояк відділу УПА к-ра Шумського, який від літа 1945, коли то цей відділ ішов рейдом через Підлящчя, остався тут. Приділеній до БСБ, він мав змогу орієнтуватись передусім про місця квартирування й про шляхи перемаршу БСБ. Під час виселенчої акції і з'яваних з нею облав він здається ворогові. Перед тим ще — на доказ повного зірвання з усім дотеперішнім він стріляє підпільника з яким тоді квартирували у лісі біля с. Любень. Поява Чумака в муніципальному УБП з відділом ворога, арешти і побої селян, про яких він казав, що там квартирували повстанці, тощо — все те мало пригноблюючий вплив передусім на населення. В осені 1946 р. відділ ВіН Ястшомба зробив нам ту прислугу, що під час наскoku на приміщення УБП у Володаві, мабуть, 22. 10. 1946 — вбив між іншим, і провокатора Чумака. На тім місці треба однак згадати, що за цілі чотири роки дій УПА й підпілля на Підлящчі, це був одинокий випадок, коли хтось з-поміж бойовиків пішов на службу ворога. У 1946 році ми мали ще трохи дезертирів із числа «змобілізованих» весною 1946 р., але вони не принесли жодної шкоди: це були хлопці, які просто хотіли врятувати своє життя і вони за доломогою своїх родин з місця залеглиувались на «Землях одзисканих», не даючи ворогові інформації на шкоду підпілля.

Підсумки

Підсумовуючи все сказане про виселенчу акцію 1946 р., треба сказати, що вона не дала ворогові очікуваного успіху: майже половина українського населення Володавщини перетривала на місцях. Найкраще видержали села, які були нашими «твердинями», не зважаючи на те, що саме там ворожий терор був найлюдітіший. Селяни українського Підлящчя, маючи опору в наявності збройної протибільшевицької боротьби, пішли на спротив ворожій акції, не дивлячись на всю тимчасовість осягнених при цім успіхів. Во цей успіх — було відтягнення виселення ще на один рік. Частини ВП, які проводили виселення, — треба признати, — вели себе доволі пасивно і це треба б записати на рахунок нашої освідомленої пропаганди серед них, як також впливів польського протибільшевицького підпілля, яке із своїх міркувань осуджувало виселенчу акцію. Окрім звіrstва — це була робота терористичного апарату УБП.

Як і передбачувано сили підпілля у розумінні чи то бойового спротиву були порівняно з ворогом

(1 полк ВП) такі малі, що не можна було й думати про бойові успіхи у протиакції проти виселення. Підвідділ УПА к-ра Чавса, що у самому розтарі акції прибув знову рейдом на Підлящчя із своїми, кілька десятма повстанцями, ситуації не змінював. Але з другого боку при відсутності хай і слабого збройного підпілля широкий пасивний спротив цивільного населення був би, мабуть, немислимий. Втрати в людях 1946 р. були теж досить дошкульні. Під охороною батальонів ВП, що цілій час вешталися по терені, вертається до волостей міліція, яка раніше втекла була до міст. Над р. Бугом закріплюються станиці ВОП, які хоч і майже не приймають участі у виселенчій акції, все ж розбудовують у прикордонній смузі свою розвідку і патрулюють границю. Границя, правда, для нас не представляється такої ваги, як по інших теренах, бо весь час з'язок втримувано з південними теренами Закерзоння, де перебувало тодішнє наше (для Підлящчя) керівництво, але все ж наявність збільшеної числа ворожих пунктів утруднювала ситуацію, навіть після того, як облави й виселення втихли. Сміливий наскок відділу ВіН під командуванням Ястшомба на Володаву (сам він уродженець міста Володави) у жовтні 1946 р., який — хоч і не закінчився повним знищеннем УБП Володави, але все ж дещо «успішов» голови працівників УБП і ПКМО, — про станиці МО у волостях і не загадуючи. Деякотрі волосні МО втікають на початку зими 1946/47 знову до міст.

Те, що треба записати виключно на рахунок нашого підпілля, це було недопущення до заселення виселених українських сіл польським елементом із корінних польських земель. У плані тієї акції спланено декілька опустілих сіл (Капленоси, Калинка, Красівка, Замолодиче) та систематично не допускало поселенців закріпитися.

Це питання, безперечно, було й залишилось доволі дискусійним. Питання доцільноти такого прийому інакше виглядає з перспективи кількох років і затишної еміграції, а інакше з перспективи безпосередньої боротьби, коли то, батько виїжджаючи, говорить синові-повстанцеві «Не дай моєї кривавиці полякові!». Тому то легко зрозуміти того сина, коли він краще пускатиме усе з димом, як мав дивитися, як чужий зайдя мав би сидіти на його батьківщині і наживатися його добром. На те, чи колись той батько повернеться назад, тоді були такі малі надії. Зрештою, це можна критикувати чи схвалювати, але згадати треба, бо це факти.

Крім згаданого вже відділу «Галайда II» к-ра Чавса, що на Підлящчі був до осені, восени приходить ще група СБ к-ра Остапа, ок. 25 чоловік. З Остапом, пригадую, прибула тоді теж керівниця окружного УЧХ Світланя. Обі ці згадані групи відходять під кінець осені назад на Грубешівщину і в терені остаються лише місцеві сили. Після деякого розгублення під час всип Чумака місцеве підпілля Підлящчя працювало далі зовсім нормальним темпом.

(Продовження в наступному числі)

Ідея нації стала вирішальною силою саме тому, що вона відповідає найглибшим природним прагненням усіх народів — прагненням жити незалежним національним життям.

П. Полтава

в 1945 р. а не в 1947 р. Переплутані також дані про рейд у Східню Прусію.

Бездоганні лише розділи: «З реєстру дій УПА в 1946 р.» та «Із бойових дій УПА», бо це передруковані документи підпілля. Деяко інакше стоять справа в тих розділах, де країнові матеріали автор пов'язує своїми коментарями. В розділі «В боях зі спец-відділами НКВД-МГБ (1944—45 рр.)» — є, що-правда, багато даних про бой УПА, але ж ні іх підбору ні спроби автора дати характеристики советських методів поборювання УПА («великі й малі облави» і т. д.) не можна брати серйозно. «Червона мітла» чи «Рубаха» — це не відділ советських партизан, — як це вмовляє автор, — а «мітла» — це назва поліційних з'єднань, складених частинно з советських партизан, що мали, «як мітлою» змести підпілля. Рубаха ж — це знову один з ватажків. Те саме стосується про «сталінських дітей» та інших новотворів на зразок: чув, що дзвонили, тільки не знати де.

Подібно складений розділ «Бойова тактика УПА». Тут найбільше місця *займає передрук статті Ратника, але тому, що стаття дискусійна, то й не дae відповіді на питання про тактику УПА.

Інші розчіли куди гірші, або ж зовсім нікудиши. В загальному про них можна сказати, що автор не вивчив має ріялу і тому не має уяви ні про большевицькі методи поборювання УПА, ні про методи організування боротьби УПА й підпілля, ні про конкретну роль населення, а без цього немислимим писати історію УПА.

Од взяти б хоча такий розділ: «Поворот большевиків» (стор. 95). В ньому є і про русифікацію, і про експлуатацію села й міста, і про церкву, і про з'їзди інтелігенції, і про багато іншого — словом, накопичення матеріалу, поданого, як підпіллям, так і большевицькою пресою. Але автор не свідомий, що ці дані стосуються різного часу: багато названих справ не мали жодного відношення до УПА, чи то відбувалися на тих теренах, де УПА не діяла тощо. Зрештою вони й так не з'ясовують підсоветської дійсності. В теренах діяння УПА всі намагання большевиків в той час ішли на закріплення адміністрації і впливів поліції, а це можна було зробити шляхом зламання нашого визвольного руху, і цьому основному завданню була тут підпорядкована вся політика большевиків. І, щоб висвітлити умови, в яких діяли підпілля й УПА, треба під таким кутом підійти до характеристики большевицької дійсності.

На кінець спиняє ще на характеристиці боротьби УПА на українських землях під Польщею (розділ «На Закерзонні» стор. 160), про що за кордоном торівнянно ще найбільше матеріалів, — щоб показати, наскільки опрацювання автора годяться з дійсністю. З опису автора виходить, що поміж УПА й поляками — підпіллям, населенням і польськими «большевиками» — постійно велася війна, і на вітві наведені ним підтримані матеріали підібрані в тому ж пляні. Лише звіт з наступу на Грубешів — спільно польських і українських повстанців — говорить про щось інше: дає картину співпраці з польським підпіллям. Яким же чином в автора тоді отак нагло поєднались польські й українські визвольні сили? За кордоном аж надто багато докumentів про співпрацю поміж УПА й ВіН-ом, а що почалася в квітні 1946 р. (навіть опрацьовані в «До Зброї», ч. 10—13), щоб автор міг про це не знати. І про те, що большевикам лише пізніше вдалося зорганізувати банди з польського місцевого шумовиння, які діяли проти УПА в деяких околицях Карпат і біля містечка Синяви Ярославського повіту. Автор же ж обмежився до картин про мордування українців і до оборонних дій УПА.

Боротьба УПА мала тут свої періоди: три виселенчі акції польського уряду, жживна акція і останні настути проти УПА літом і осінню 1947 р. У всіх

періодах ворог мав свої характеристичні прийоми. Автор, крім згаданого още повище, говорить ще про поворот ЧА і про останній наступ. Але й тут вводить своє товкмачення історії. Різні пересунення відділів УПА для переходу фронту він називає відтягненням за інструкцію Головного Командування УПА в Карпати й на Волинь. За твердженнями автора виходить, що на «Закерзонні» довший час не було відділів УПА і за цей час закріпилися «поляки», а потім відділи УПА мусили пробиватися назад осінню й весною 1944—45 рр. Автор вичислює сотні під командуванням майора Рена, відділ «Вовки», курінь під командуванням Юрченка, сотню Голуба, що пробивалися, — тимчасом воюни тоді були таки на місці. Загін Рена вернувся на Лемківщину зараз по переході фронту, а курінь Юрченка зорганізувався на Холмщині й переходити до УССР, та там був розбитий. Сотня Голуба була в складі цього куреня. Решта перечислених відділів УПА, що начебто перейшли на Закерзонні — щоб бити поляків, прийшли вже після договору з ВіН-ом і мали доручення від командування ВО в УССР іти рейдом на Словаччину, в Польщу чи на Білорусь (вд «Перебійніс», К-р Шумський). Тут і знаходимо «розправу» автора з «москофілами» членами та симпатиками КПЗУ на Холмщині, мовляв, вони виїхали до СССР добровільно. Москофіли були лише в колишній Австро-Угорщині, а КПЗУ — з Комінтерну виключена ще 1929 р. — перестала діяти ще перед 1939 р. і тому не могла в 1944 р. мати своїх членів і симпатиків; колишні ж члени КПЗУ сиділи по советських тюрмах, або на високих становищах у Польщі (знали польську мову), чи врешті вдома або — в УПА, розчаровані большевизмом. Боротьба відділів УПА з початком 1946 р. посилилась не тому, що на Закерзонні прийшли нові відділи УПА, а просто тому, що тоді польський уряд виселяв українську людність і всі сили УПА були спрямовані на розбиття цього пляну Кремля. І про цей відтинок боротьби можна б отак спростовувати багато ще «історичних» тверджень автора. Але думаю, що й того досить, щоб показати, яку історію УПА П. Мірчук дає читачеві.

Е. Прірва

Подяки

На фонд Місії УПА склали:

В Бразилії, Прудентопіль редакція «Праця» за старанням о. д-р. Іринея Вігоринського — 106,50 крузеїрів.

В Канаді дня 15 серпня 1953 на принятті в п-ва Ваврух у Торонті присутні гості склали на руки п. П. Вірстюка — 13 долярів.

В США п. В. Мельничук у Кліфтоні — 7 дол. та п. О. Р. в Нью-Йорку — 5 долярів.

На інвалідів УПА:

20 вересня 1953 р. в Торонто — Канада, під час святкування уродин п. Василя Біловусяка, присутні гості склали на руки п. О. Федорева пожертви на суму 35,25 дол., з чого призначено на інвалідів УПА 27,25 дол.

Жертводавцями були: Е. Федорів, М. Чіпак, В. Каласецюк — по 5 дол.; М. Шик — 3 дол.; І. Чотпій, Г. Спас, П. Семків, Е. Дорош, Ф. Лебохорський — по 2 дол.; В. Амброяк, І. Прокоп, С. Штирюк, М. Федунчик, Ст. Стефанко, В. Марків, М. Форостина — по 1 дол.; Михайло Вирва — 0,25 дол.

Усім Жертводавцям сердечну подяку складає Фінансовий відділ Місії УПА

Оперативні принципи...

(Закінчення з 16. стор.)

те, щоб усі роди зброї, головно ж артилерія й танки, мали час підготуватися. Виці командири часом не повинні лякатися видавати накази, ще заки й мають завершений образ денних бой.

Ніч можна використати на те, щоб підсунути власну піхоту ближче до ворога і, заки ще розвидніться, зайняти становища догідні, для продовження наступу. Деколи воно може бути доцільно нічними наступами здобути частини терену, важливі для продовжування наступу. Зміни частин, і то навіть помітно надщерблених, сміють траплятися тоді хіба тільки вийнятково.

Вночі треба утруднювати рух ворога в безпосередньо ним обсадженному терені, і вблизу нього, а головно його підкідування підмог і довіз стріліза. Робити це слід неправильним турбульним (перешкоджувальним) вогнем, наскільки на це дозволяє стан стріліза, і далі — бомбленням навіть дальншого ворожого запілля.

Якщо до світанку пощастиТЬ підготувати вихідні становища, догідні для прориву, то в означений час можна приступити до штурму. Однак артилерія зможе тільки тоді успішно підтримати такий ранішній наступ, коли вихідні становища піхоти, що наступає, і ворожі становища будуть їй своєчасно відомі та коли вона матиме достатнє число точок зачіпу для кермованого стеженням вогню.

Вогонь, керований стеженням, раннім-ранком є для неї через несприятливі умови стеження часто неможливий. Тому може зйтися потреба обрати пізнішу пору для виступу піхоти.

Вогнем на інші відтинки фронту ворога слід змілити щодо запланованого власного наступу та щодо місць задуманого прориву.

Коли нема певності, чи положення ґрунтовно зміниться, тоді треба підготувати все, щоб тоді можна було продовжувати наступ найближчого дня. Устійнення самого реченця наступу може бути застережене до окремого наказу.

Якщо приходиться числитися з істотною зміною положення у ворога, тоді звичайно треба дальший наступ оперти аж на новій розвідці.

На випадок, якщо — після успішно проведеного наступу — не вистарчає сил продовжувати його далі, тоді здобутий терен треба закріпити. **Перейдення до оборони**, — чи то, коли йдеться про передишку, чи про конечні заходи, — мусить бути окремо наказане. Важливе ще швидке перегрупування і впорядкування піхоти та її важких родів зброї, як теж негайнє управління діяльності артилерії. Ця діяльність повинна охоплювати не лише відбивання наступів ворожої піхоти, але також і придушування вогню ворожої артилерії, який — за даної ситуації — піхота звичайно відчуває дуже дошкульно.

Адреси представників В-ва „До Зброї“:

Австралія:

Fokshan Library & Book Supply
1 Barwon Street
Glenroy W. 9, Vic.

O. I. Eliashevsky
118 Medland St.
Toronto 9, Ont.

Аргентина:

Denysiuk Mykola
c. Curapaligüe 790
Buenos Aires

США:

Klym Jaroslaw
114 East, 11th Street
New York 3, N. Y.

Бельгія:

Schrajter F.
4 rue des Bouleaux
Cheratte, Liege
чекове коonto для пересилки
грошей: Camp. 2 376.24

Франція:

Soroczak Myroslau
27 rue Michelet
St. Etienne (Loire)

Бразилія:

Bajluk Dmytro
Caixa Postal 6
Sao Caetano do Sul
Sao Paulo

Тунезія:

Sawtchak Wolodymyr
Barage de Ben-Metir
Ain' Draham B. P. 15

Великобрит.:

Prokop Konstantyn
131 Eastcot e Lane
South Harrow, Middlesex

Швайцарія:

Dr. Prokop Roman
Wabernstr. 40
Bern

Венесуеля:

Dejneca Alexander
UKRAFOT Av. Espana
Edificio Panamerica
Caracas Catia

Швеція:

Harbar Kyrylo
„Ukrainska Sellskapet“
Box 32
Stockholm 1